

MUZEUL SUCEAVA

H. 30

STUDII

SI

MATERIALE

MUZEUL SUCEAVA

STUDII ȘI MATERIALE
ISTORIE

S U C E A V A
1969

Colectivul de intocmirea volumului :

GRIGORE FOIT

MIRCEA IGNAT

MIRCEA HRIȘCA

Coperta și desenele :

MIRCEA HRIȘCA

Orice corespondență se va adresa :

Muzeul Suceava

Str. Ștefan cel Mare nr. 33

Suceava

Tel. 10.653

Toute correspondance sera

envoyée à l'adresse : Muzeul Suceava

Str. Ștefan cel Mare nr. 33

Suceava

ROUMANIE

CUVINT INAINTE

Apariția acestui volum de studii editat de Muzeul din Suceava constituie un eveniment de seamă în viața științifică și culturală a Sucevei, a acestui vechi și important oraș din Bucovina care în anii regimului democrat-popular este în continuă prosperitate și înflorire.

In paginile publicației de față sunt cuprinse studii și articole de arheologie și istorie scrise atât de muzeografi și cadre didactice din județul Suceava, cât și de unii cercetători de la București și Iași, colaboratori vechi și statornici ai acestui muzeu. Aceste articole, rod al preocupărilor științifice ale colaboratorilor muzeelor județului Suceava, interesează atât pe specialiști, cât și un public mai larg, care manifestă interes pentru cercetările desfășurate în cadrul muzeelor. Numărul mare de muze din județul Suceava justifică apariția unei asemenea publicații, în care să se valorifice rezultatele muncii muzeistice și de cercetare științifică.

Salutind cu satisfacție apariția volumului de „Studii și materiale”, urăm colaboratorilor noilor publicații muzeistice din Moldova muncă rodnică și succes deplin în activitatea entuziasmată de cercetare științifică.

Cu acest prilej ne exprimăm speranța că în viitor se vor continua și mai intens relațiile de colaborare între muzeografi suceveni și cercetătorii Academiei.

Prof. dr. doc. M. PETRESCU - DIMBOVIȚA
Directorul Institutului de istorie și arheologie
al Filialei din Iași a Academiei R.S.R.

CUPRINS

ADRIAN C. FLORESCU și SIMEON RĂTA Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-III I.e.n.) de la Stincești-Botoșani	9
GRIGORE FOIT, Așezarea dacică de la Siliștea Șcheii (sec. II-III e.n.)	23
SILVIA TEODOR și SIMEON RĂTA, Cercetări arheologice în așezarea din secolele II-III e.n. de la Medeleni, comuna Cucorăni	37
ALEXANDRU AL. VASILESCU, Drumurile „tătăreni” în lumina noilor des- coperiri arheologice din județul Suceava	43
MIRCEA D. MATEI și OCTAV MONORANU, Așezarea omenească de la Suceava din sec. al XIV-lea în lumina cercetărilor arheologice	67
ALEXANDRU ANDRONIC, Cercetări de arheologie medievală privind epoca lui Ștefan cel Mare	77
NICOLAE CORIVAN, Aspecte din lupta pentru Unire în vechile județe Fălti- ceni, Dorohoi și Botoșani	87
MIRCEA IGNAT, Din istoricul cercetărilor arheologice din județul Suceava . .	93
Lista prescurtărilor	105

SOMMAIRE — INHALT

ADRIAN C. FLORESCU — SIMEON RATĂ, Die thraco-getischen Befestigungsanlagen von Stincești — Botoșani (6.—3. Jh. v.u.Z.)	9
GRIGORE FOIT, Die dazische Siedlung von Siliștea Scheil (2.—3. Jh. u.Z.)	23
SILVIA TEODOR — SIMEON RATĂ, Les recherches archéologiques dans l'habitation des II-III ^e siècles n.é. de Medeleni, commune de Cucorăni	37
ALEXANDRU AL. VASILESCU, Die „tatarischen“ Wege im Lichte der neuen archäologischen Forschungen vom Bezirk Suceava	43
MIRCEA D. MATEI — OCTAV MONORANU, L'habitat de Suceava au XIV ^{ème} siècle dans la lumière des recherches archéologiques	67
ALEXANDRU ANDRONIC, Die Mittelalterlichen archäologischen Forschungen die Epoche Stefans des Grossen betreffend	77
NICOLAE CORIVAN, Aspekte aus dem Kampf für die Vereinigung in den alten Bezirken Fălticeni, Dorohoi u. Botoșani	87
MIRCEA IGNAT, Aus der Geschichte der archäologischen Ausgrabungen im Bezirk Suceava	93
Liste des abréviations	105

COMPLEXUL DE CETĂȚI TRACO-GETICE (SEC. VI-III î.e.n.) DE LA STÎNCEȘTI — BOTOȘANI

Situat în marginea de sud a satului Stîncești și la o depărtare de circa 4 km de orașul Botoșani, acest complex fortificat se compune din două cetăți de pămînt poligonale, alăturate una de celalăț, delimitate ca atare prin val și sănț adiacent pe unele laturi sau prin pante inclinate pe altele, insumind o suprafață totală de aproximativ 50 ha (fig. 1). Deși incintele lor sunt aproape egale (cetatea I, 22 ha ; cetatea II, 23 ha), ele diferă însă, una față de alta, prin dimensiunile elementelor de fortificație artificială, valul și sănțul¹.

In ceea ce privește cetatea I, valul are baza de 20—22 m și lățimea superioară de 4 m, iar înălțimea depășește actualmente 5 m. Sânțul, adiacent valului, este de secțiune trapezoidală, avind lățimea superioară de 20—23 m și cea inferioară de 7,50 m, iar adîncimea sa, calculată de la baza inițială a valului, este de 6—7,20 m. Având în vedere aplatisarea pe care a suferit-o valul în decursul vremurilor, este foarte probabil ca înălțimea sa inițială să fi fost cel puțin egală cu adîncimea sănțului (circa 7 m). În sprijinul acestei ipoteze, ar pleda faptul că, baza actuală a valului fiind aproape egală cu înălțimea superioară a sănțului, iar valul s-a ridicat cu pămînt rezultat din săparea sănțului. Deci, este firesc să admitem că înălțimea primului element de fortificație (valul) trebuie să fi fost egală cu adîncimea celui de al doilea element (sânțul). În apropierea colțului de E-NE al cetății I, valul a fost intrerupt din vechime, fiind vorba aici de o eventuală poartă de intrare. O altă intrerupere a valului se observă și pe latura de sud a cetății, fiind vorba, în acest caz, de o poartă de comunicare cu cetatea II (fig. 2).

Forma pentagonală cu colțurile rotunjite a cetății II este evidentă. Exceptând o mică porțiune a laturii de SV, în rest cetatea II este delimitată integral de val și sănț, cu deosebire că elementele de fortificație respective sunt de dimensiuni mai reduse. Astfel, valul este lat la bază de 14—16 m, iar la partea superioară de 2—2,50 m ; înălțimea sa este de 3—3,50 m.

1. Ridicarea topografică a obiectivului arheologic de la Stîncești-Botoșani a fost făcută de ing. Constantin C. Florescu de la DRDP — Iași.

Şanţul adiacent, de secţiune trapezoidală, are lăţimea superioară de 11—12 m, iar cea inferioară de numai 3,50—4 m; adîncimina sa, calculată de la baza iniţială a valului, este de circa 4,50—5 m.

Importanţa obiectivului de la Stinceşti — Botoşani a fost relevată pentru prima dată în 1954 de către Anton Nițu și Neculai Zaharia, în urma unor cercetări de suprafaţă efectuate la faţa locului². Interesul pentru acest complex fortificat avea să se amplifice ulterior prin descoperirea în 1957 a unei amfore de Chios, fragmentare, databilă în sec. VI—V i.e.n. Fireşte că prezenţa elementelor de civilizaţie greacă în nordul Moldovei, la mijlocul mileniului I, ridică noi ipoteze privind istoria traco-geţilor din regiunile aflate în vecinătatea estică a Carpaţilor în perioada premergătoare puterii statelor de sub conducerea lui Burebista.

Incepute în 1960, săpăturile arheologice au continuat, an de an, pînă în 1967 inclusiv³, însumînd o suprafaţă de circa 5000 mp. Fireşte că, raportată la imensitatea incintelor celor două cetăţi, suprafaţa afectată de cercetările noastre nu depăşeşte limitele unui sondaj, avînd ca scop final depistarea principalelor probleme ridicate de obiectivul arheologic de la Stinceşti — Botoşani. În acest sens, planul de săpătură a abordat trei teme fundamentale:

1. Raportul stratigrafic dintre elementele de fortificaţie-valul şi şanţul — ale fiecărei cetăţi şi locuirea din incintele respective; precizarea structurii valului (secţiunile L, L1, t1—t3).

2. Determinarea etapelor de evoluţie (stratigrafia) şi totodată precizarea în ce măsură ar putea fi vorba de o locuire, eventual în imediata vecinătate a cetăţilor, cel puţin pentru o anumită etapă, dincolo de val şi şanţ.

3. Cercetarea laturilor delimitate prin pante abrupte — cum este cazul mai ales în cetatea I — pentru a preciza în ce măsură în zonele respective n-ar putea fi vorba, eventual, de anumite lucrări de fortificaţie suplimentare, realizate de mină omului (secţiunea p1).

Prezentînd rezultatele celor opt campanii de săpături, trebuie să relevăm mai întii că locuirea s-a limitat exclusiv la incintele celor două cetăţi

2. Cf. A. Nițu și N. Zaharia, *Informații sumare cu privire la Cetatea de la Stinceşti (Botoşani)* în SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 333—334.

3. În cursul celor opt campanii, săpăturile au fost executate de un colectiv, variind de la un an la altul, alcătuit din: Adrian C. Florescu, Simeon Rață, Marilena Florescu, Mihai Todircan, Virginia Macovei și studenții: Petre Constantinescu, Dumitru Vicoveanu, D. Dănulescu, Mihai Irimia și Mircea Ignat.

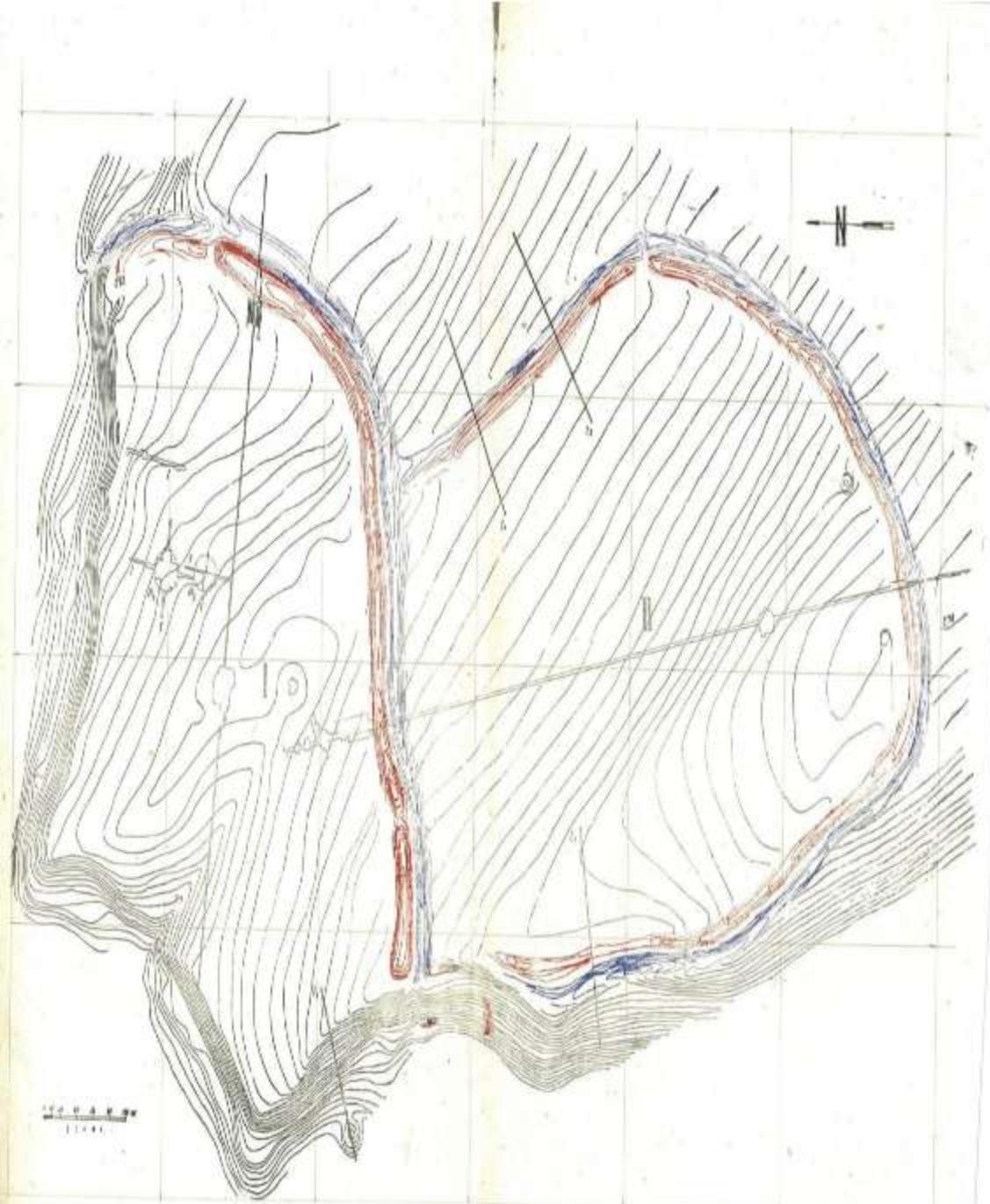

Fig. 1. - Stinçepi - Botșorci. Planul ocolului II.

LEGENDA:

CURĂ NATURALĂ	- albastru
CURĂ VAL.	- roșu
CURĂ SANT	- verde

— mai îndelungată în cetatea I și de o durată mai scurtă în cetatea II — nefiind documentată în imediata lor vecinătate exterioară, dincolo de val și sănț. Faptul că materialul arheologic ilustră o locuire mai îndelungată

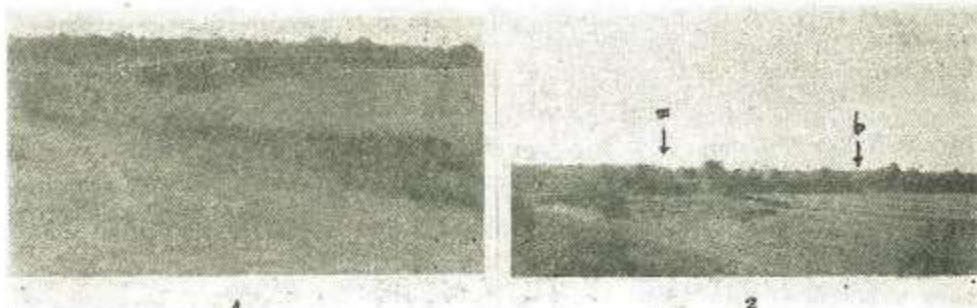

Fig. 2.— Stinčești — Botoșani, cetatea I. 1, valul de la latura de sud; 2, capătul de nord al secțiunii I, (a) și „poarta” de comunicare cu cetatea II (b).

în cetatea I ne-a determinat să acordăm prioritate acestui obiectiv, fără a neglija însă cu totul cetatea II. Atragem atenția, din capul locului, că slaba densitate a solului arheologic, pe anumite porțiuni lipsind chiar cu desăvîrșire — consecință a risipirii complexelor de locuire pe o suprafață atât de mare, totalizând după cum am văzut aproape 50 ha — au creat dificultăți în stabilirea cu exactitate a etapelor de evoluție ale obiectivului nostru.

In ceea ce privește locuirea din incinta cetății I — fără a exclude anumite rezerve — relevăm existența a patru faze de evoluție, fiecare din ele având un conținut mai mult sau mai puțin conturat. Prima fază s-ar data între mijlocul secolului al VI-lea și sfîrșitul primei jumătăți a secolului al V-lea i.e.n.; din această vreme, datează construirea cetății, ca atare, prin săparea sănțului și amenajarea valului, cea de a doua fază, foarte puțin conturată, a cărei existență este admisă deocamdată mai mult ipotetic, ar cuprinde a doua jumătate a secolului al V-lea i.e.n. pînă în pragul secolului al IV-lea i.e.n. Faza următoare, a treia în succesiunea cronologică, s-ar data în secolul al IV-lea, extinzîndu-se eventual pînă la începutul secolului al III-lea i.e.n. In sfîrșit, ultima etapă de locuire, din interiorul cetății I, ar data din secolul al III-lea i.e.n., limita sa cronologică superioară plasîndu-se în a doua jumătate sau poate chiar la finele acestui secol.

In inventarul ceramic, predomină cu desăvîrșire specia autohtonă de tradiție hallstattiană lucrată cu mîna. Subliniem lipsa decorului canelat

sau fațetă ca și a luciului metalic, ceea ce indică o diminuare totală a trăsăturilor clasice ale ceramicii hallstattiene. Privită în ansamblu, ceramică de la Stincești — Botoșani reprezintă un aspect hallstattian tardiv cu premitze latenoide (fig. 3/1—5). În ciuda unei evoluții atât de îndelungate (sec. VI — III i.e.n.), este dificil de sesizat, cel puțin pentru moment, deosebiri ale specificului ceramic autohton de la o fază la alta. Relevăm însă frecvența, în ultimele două faze, a briilelor în relief crestate sau alveolate, dispuse în sensuri rectangulare, a ceramicii grafitate și prezența cu totul sporadică a fragmentelor ceramice lucrate la roată. Semnificativă este prezența încă din fază cea mai veche (secolele VI—V i.e.n.) a elementelor de import helenice, constând din fragmente de amfore. De altfel, atragem atenția că prezența acestor elemente constituie unul din principalele criterii de dateare a diferitelor complexe de locuire, totodată elementul de bază pentru deosebirea unei faze ceramicice de alta. Astfel, menționăm prezența amforelor de Chios (fig. 3/6) în prima fază (secolele VI—V i.e.n.) și acelea

Fig. 3. — Stincesti — Botoșani, cetatea I. Ceramică autohtonă (1—5) și de import helenică (6). 1, 4, 5 : sec. VI—V i.e.n. (niv. 1); 2, 3, 6 : sec. al IV-lea i.e.n. (niv. 3, cu locuințe de suprafață).

thasiene sau sinopiene (secolele IV—III i.e.n.) în cea de a treia fază. Subliniem absența elementelor ceramice de factură „bastarnică”, ceea ce permite datarea limitei cronologice superioare a locuirii din cetatea I înainte de finele secolului al III-lea i.e.n.

In afara de ceramică, menționăm, în toate fazele de evoluție, prezența vîrfurilor de săgeată de bronz „scitice”, (fig. 4/1—4) a perelilor din pastă sticloasă colorată multiplu în ochiuri (fig. 4/6—7) ca și a obiectelor de bronz și fier (fig. 4/5); relevăm că obiectele din fier apar mai numeroase în ultima fază în complexele căreia constatăm destul de numeroase fragmente de sgară din fier, indicul unei intensificări a metalurgiei fierului în perioada respectivă.

In ceea ce privește complexele de locuire, distingem două tipuri: semibordeie și locuințe de suprafață. Semibordeiele au groapa de formă quasiovală cu diametrii de 2,50—3,50 x 3—4 m și adâncimea de 0,25—0,45 m; în zona centrală a gropii semibordeiului, s-a identificat, aproape în toate cazurile, un locaș de formă cilindrică cu diametrul de 0,25—0,35 m și adinc de 0,30—0,60 m, care adăpostea probabil partea inferioară a unui stilp central, destinat să sprijine întreaga suprastructură, îndeosebi acoperișul. Locuințele de suprafață afectează, de regulă, o porțiune variind între 25 și 50 mp. Menționăm, însă, și un complex de locuire, cu o suprafață de circa 300 mp.; din nefericire, nu s-a putut preciza dacă în acest caz este vorba de una sau poate cel puțin două sau mai multe locuințe. Delimitind în plan o formă rectangulară, locuințele de suprafață sunt construite dintr-un schelet lemnos, constând din pari și nuiele, acoperit cu lut amestecat cu păie sau frunziș. În unele cazuri, s-au semnalat pe suprafața bucăților de lipituri de pereți calcinate o pojghiță de 1—2 mm de carbonat de calciu; am avea astfel un indiciu în sprijinul ipotezei că pereții acestor locuințe ar fi fost văruiți.

Deși aparțin unor faze cronologice diferite, complexele de locuire semnalate (30 de semibordeie și 7 locuințe de suprafață) apar deobicei la același nivel, fiind vorba doar în rare cazuri de o suprapunere. Fără a exclude unele rezerve, determinate de caracterul limitat al cercetării noastre, menționăm că locuirea în semibordeie ar caracteriza prima (sec. VI—V i.e.n.) și ultima (sec. al III-lea i.e.n.) fază de evoluție, în timp ce penultima fază (sec. al IV-lea i.e.n.) i-ar corespunde integral locuințele de suprafață; nu putem preciza, deocamdată, tipul de locuință specific celei de a doua faze de locuire, databilă în mod ipotetic în a doua jumătate a sec. al V-lea i.e.n. pînă în pragul sec. al IV-lea i.e.n. Menționăm, însă, că gropile semibordeielor din ultima fază (sec. al III-lea i.e.n.), spre deosebire de acelea aparținând primei faze de locuire, sec. VI—V i.e.n., se caracterizează printr-un pămînt de umplutură negru-măzăros, în care apar relativ frecvente bucăți mai mari sau mai mici din sgară de fier.

In afara de complexele de locuire, mai trebuie să amintim aici și cele 26 gropi cu resturi menajere, în general de dimensiuni reduse și sărace în material arheologic.

Deși incinta cetății II depășește oarecum ca dimensiuni pe acelea ale cetății I, locuirea aici — cel puțin în lumina rezultatelor obținute pînă

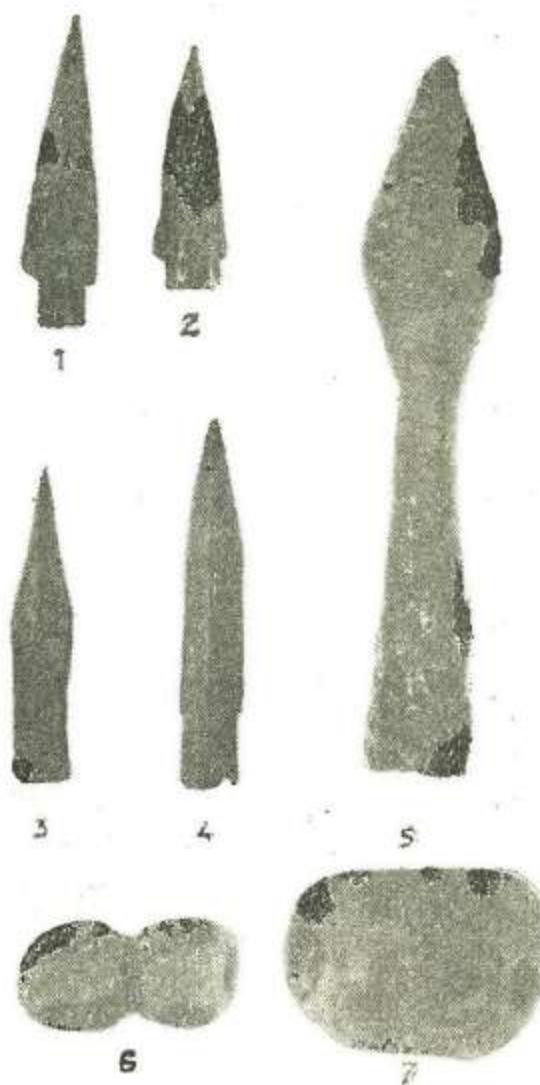

FIG. 4. — Stincești — Botoșani, cetatea I. Virfuri de săgeată din bronz (1—4), virf de lance de fier (5) și perle din pastă sticloasă colorată multiplu în ochiuri (6—7).

în prezent — se limitează numai la perioada corespunzătoare fazei a treia (sec. al IV-lea i.e.n.), determinată în cetatea I. Deocamdată, au fost semnalate două locuințe de suprafață, din care s-a cercetat integral numai una. Este vorba de o locuință rectangulară cu o suprafață de 7×6 m, având dușumeaua cu circa 15—20 mm mai jos decit suprafața respectivă a solului de călcare, prevăzută în zona centrală cu un par pentru susținerea acoperișului. Deosebit de important este faptul că, sub dărâmăturiile acestei locuințe, a fost descoperit un complex de obiecte de importanță incontestabilă. Este vorba de două cnenamide din bronz, în stare fragmentară, două psalii de bronz avind capetele în formă de cap de vultur, două figurine umane mult mai schematizate, din lemn, placate cu foaie de aur, precum și un sceptru (?) sau piesă de harnășament (?) din piele (?) placată cu foaie de aur, constituind o reprezentare zoomorfă complexă: capul în formă de cap de mistreț; zonă mediană, corpul unui pește; coada, o coadă de pasăre, probabil vultur. Aceste piese, de o deosebită valoare, urmează să fie studiate și prezentate odată cu publicarea detaliată a rezultatelor definitive ale cercetărilor noastre.

Pentru a încheia această succintă prezentare, cîteva observațiuni asupra valului. În general — cu mici deosebiri de la una la alta la ambele cetăți — structura valului este simplă, fiind ridicat prin depozitarea pe mal a pămîntului rezultat cu ocazia săpării sănțului. La valul cetății I, s-au constatat două refaceri succesive a pantei posterioare — panta dinspre incintă. Refacerea cea mai recentă, constă din balast (pămînt amestecat cu o mare cantitate de cioburi, oase și „chirpic” ars), corespunde cu toată certitudinea ultimei faze de locuire din incinta cetății I (sec. al III-lea i.e.n.); refacerea anterioară, constă dintr-un balast mai puțin accentuat ca atare (pămînt amestecat cu foarte puține cioburi, „chirpic” ars și oase), corespunde probabil fazei precedente (eventual sec. al IV-lea i.e.n.).

In ceea ce privește cetatea II, spre deosebire de cetatea I, valul prezintă în interior un nucleu de formă prismatică, cu secțiunea trapezoidală regulată, din pămînt compact, bine bătătorit, înalt de maximum 1 m, peste care s-a așezat o umplutură din nisip amestecat cu pietre (fig. 5).

Dacă avem în vedere că suprafața afectată de cercetările celor opt campanii de săpături reprezintă de abia 1/100 (!) din suprafața întregului obiectiv de la Stincești—Botoșani, este firesc ca formularea unor concluzii să manifeste o anumită rezervă.

Din cele prezentate pînă aici, reiese că cetatea I a cunoscut o îndelungată evoluție, databilă între a două jumătate a sec. al VI-lea și sec. al III-lea i.e.n., în timp ce cadrul cronologic al cetății II nu ar depăși cu mult limitele sec. al IV-lea i.e.n. Pare ciudat, dar, probabil, nu lipsită de semnificație, limitarea locuirii, în ultima fază (sec. al III-lea i.e.n.), la incinta cetății I; prin urmare, în măsura în care datele disponibile actualmente constituie expresia unei realități obiective, în perioada respectivă (adică sec. al III-lea i.e.n.) ar fi vorba de abandonarea cetății II. Firesc că se impune a găsi o explicație asupra faptului că, în sec. al III-lea i.e.n., traco-getii de la Stincești—Botoșani, restrîngîndu-se în cetatea I, revin la tipul de locuință anterior sec. al IV-lea i.e.n., la semibordeie. Așadar,

pentru a rezuma cele arătate pînă aici, în evoluția obiectivului nostru, se conturează mai multe etape. În prima etapă, databilă între a doua jumătate a sec. al VI-lea și finele sec. al V-lea i.e.n., este vorba de construirea cetății I și locuirea exclusivă — în semibordeie — în incinta acesteia. Etapa următoare, sec. al IV-lea i.e.n., ni se prezintă ca o etapă de prospere-

Fig. 5. — Stincești — Botoșani, cetatea II. Secțiune prin val.

ritate, exprimată în construirea cetății II și prin aceasta în dublarea suprafeței locuibile (reamintim că incinta cetății I are 22 ha, iar a cetății II 23 ha); în locul semibordeielor, apar acum locuințele de suprafață. În sfîrșit, în ultima etapă, constatăm o restrîngere a suprafeței locuibile la jumătate față de perioada precedentă, iar locul locuințelor de suprafață, masiv

constituite, îl iau semibordele; tot acum, o dată cu abandonarea cetății II, înregistrăm o refortificare a cetății I prin refacerea valului.

Evident că toate aceste fapte sunt mai întii de toate reflexul unor anumite imprejurări istorice, pe care trebuie să le avem în vedere.

Perioada căreia aparține obiectivul arheologic de la Stincești—Botoșani (sec. VI-III i.e.n.) coincide, pe de o parte, cu manifestarea în întreg spațiul carpato-dunărean a fenomenului scitic, iar pe de altă parte, către sfîrșitul acestui interval de timp, cu penetrația pe teritoriul Moldovei, din spus nord, a neamurilor bastarne. Alături de alte cetăți de același tip (pînă în prezent în Moldova se cunosc aproximativ 30 de obiective de acest fel, toate fiind situate în regiunile fortificate natural, din centrul și nord-vestul acestei provincii), complexul fortificat de la Stincești — Botoșani ilustrează măsurile defensive luate de triburile traco-getice din zona răsăriteană a spațiului carpato-dunărean împotriva acestor amenințări. Dacă pînă la mijlocul sec. al IV-lea i.e.n. pericolul scitic nu a avut un caracter atât de pregnant, reducindu-se la simple incursiuni, el se amplifică simțitor în deceniiile următoare. După cum se știe, presați de sarmați, dinspre Don, o parte din triburile scitice din stepele nord-pontice se repliază dincoace de gurile Dunării în Dobrogea, unde intră în conflict cu regii macedoneni. În acest complex de imprejurări, n-ar fi exclus ca o parte din triburile scitice să fi alese o altă cale de repliere, și anume, direct spre vest, către Carpații orientali, pătrunzînd adinc astfel în teritoriul triburilor traco-getice, unde produc mari perturbări. O asemenea încleștare etnică a prilejuit anumite consecințe, pentru moment, populației autohtone din zonele respective. Este de aceea foarte probabil că, spre finele sec. al IV-lea i.e.n., unele din cetățile traco-getice din centrul și nordul Moldovei să fi avut de suferit, în anumite cazuri (ca de exemplu la Stincești—Botoșani), ele fiind chiar abandonate o perioadă de timp, pentru ca viețuirea să-și reia firul în deceniiile imediat următoare.

In această ipoteză, ar putea fi explicată la Stincești abandonarea cetății II, curmarea perioadei de prosperitate cu locuințe de suprafață, restrîngerea viețuirii exclusiv la incinta cetății I și revenirea aici la locuirea în semibordele, indiciu unei pauperizări a modului de viață, consecință a încleștării etnice traco-scitice de la finele sec. al IV-lea i.e.n.

Dar în noua fază (databilă în sec. III i.e.n.) care începe, se iveste spectrul unei alte amenințări: pericolul bastarnic. Restrîngindu-se în incinta cetății I, traco-geții de la Stincești iau măsuri prin amplificarea elementelor de fortificație existente, ceea ce ar explica refacerea valului prin adăugarea unui strat de balast în zona posterioară, gros uneori de 0,50—0,75 m.

Dar problema complexului fortificat de la Stincești—Botoșani nu trebuie privită numai sub aspectul relațiilor dintre traco-geții autohtoni și neamurile învecinate de la est sau nord. La Stincești—Botoșani, ca și în cazul celorlalte cetăți documentate în Moldova, este vorba în primul rînd de un adevarat centru urban, politico-administrativ, de reședința unui șef de trib traco-get, a cărui autoritate se extindea pe o zonă mai mult sau mai puțin îndepărtată de jur imprejur. Acest centru puternic fortificat servea, în imprejurări de perturbare, ca loc de refugiu și apărare pentru

populația așezărilor deschise — „rurale” — din jur, aflate sub autoritatea șefului de trib respectiv. Astfel, poate fi explicată la Stincești — Botoșani slaba densitate a solului arheologic și incinta de dimensiuni atât de mari. Dimensiunile unei asemenea incinte aveau în vedere tocmai posibilitatea adăpostirii în caz de pericol a unei populații numeroase, care, în condiții normale, nu locuia în cetate, ci în așezările nefortificate din jur.

Pentru a încheia această scurtă prezentare, este necesar să subliniem că materialul arheologic rezultat în urma săpăturilor noastre ne permite să admitem cu certitudine că, sub aspectul cultural, traco-geții din nordul Moldovei nu sînt cu nimic mai prejos decît confrății lor de la Dunărea de Jos. Prezența la Stincești — Botoșani, încă din prima fază (sec. VI-V i.e.n.), a elementelor de civilizație helenică este de o deosebită importanță. Sub înriurirea civilizației helenice, prelucrind însă creator aceste influențe primite din mediul sudic sclavagist grecesc, se creează treptat premizele unei culturi superioare — în ciuda perturbărilor scito-bastarne — cultură care avea să atingă culmea prosperității sale începînd cu ultimul veac înaintea erei noastre.

Lipsa la Stincești a resturilor de locuire ulterioare finei sec al III-lea i.e.n. ne face să admitem că viețuirea în această așezare fortificată a fost curmată de invazia bastarnilor în nordul Moldovei.

Desigur că acest fapt nu poate constitui indiciul unei discontinuități etnico-culturale, în regiunile din vecinătatea de est a Carpaților. Încetarea viețuirii în obiectivul de la Stincești—Botoșani o dată cu apariția bastarnilor pe teritoriul Moldovei trebuie explicată prin aceea că, în noul complex de imprejurări creat, astfel de așezări fortificate își pierd sensul. Fără a fi dislocată sau anihilată sub aspectul etnic, populația traco-getică din nordul Moldovei avea să-și continue evoluția, pentru ca, în prima jumătate a sec. I, să fie integrată în teritoriul puterii statale de sub conducerea lui Burebista.

DIE THRAKO-GETISCHEN BEFESTIGUNGSAVLÄGEN VON
STINCEŞTI—BOTOŞANI (6. — 3. Jh. v.u.Z.)

ZUSAMMENFASSUNG

1960—1967 wurde in den thrako-getischen Befestigungsanlagen (6. — 3. Jh. v.u.Z.) von Stinceşti — Botoşani (Nordmoldau) Ausgrabungen ausgeführt.

Die Anlage besteht aus zwei nebeneinander liegenden Festungen (I und II) auf einer Fläche von ungefähr 50 Ha. Die Festungen sind von Wall und Graben oder von einem steilen Abhang begrenzt.

Der Wall der ersten Burg ist an der Basis 20 — 22 m breit und hat eine Höhe von über 5 m; der anliegende Graben mit trapezoidalen Querschnitt ist oben 20—23 m, unten 7,50 m breit, und 6 — 7,20 m tief. Der Wall der zweiten Burg ist an der Basis 14 — 16 m breit und 3 — 3,50 m hoch; der Graben ist oben 11 — 12 m unten 3,50 — 4 m breit und hat eine Tiefe von 4,50 — 5 m.

Durch die Ausgrabungen konnte man beweisen, dass nur der Innenraum der Festungen bewohnt war, da ausserhalb des Walles und des Grabens keine Spuren vorhanden sind. Die Besiedlung der Burg I war von längerer Dauer, und zwar konnten vier Entwicklungsphasen festgestellt werden, nämlich :

Die erste, welche die zweite Hälfte des 6 Jhs. und die erste Hälfte des 5. Jhs. umfasst; die zweite Phase, die in die zweite Hälfte des 5. Jh. fällt und bis zum Beginn des 4. Jhs. reicht — diese Phase stützt sich fast nur auf Annahmen, da sie archäologisch ungenügend erfassbar ist — ; die letzten zwei Phasen gehören dem 4. bzw. dem 3. Jh. an.

Wall und Graben wurde schon in der ersten Phase angelegt (6. — 5. Jh. v.u.Z.). Was die zweite Burg anbelangt, wurde diese im 4. Jh. gebaut und die Besiedlung fand nur während desselben Jahrhunderts statt.

Die in den Burgen aufgefundenen Keramik weist grösstenteils ein lokales verspätetes hallstattisches Gepräge auf. Dazu gesellen sich griechische Importstücke, besonders Amphoren; so sind für die erste Phase (6.—5. Jh.) die Amphoren von Chios, für die dritte (4 Jh.) die von Thasos und diejenigen von Sinope kennzeichnend. In den letzten zwei Phasen, bzw. dem 4.—5. Jh., erscheinen jedoch auch spärliche Reste von einheimischer Scheibengedrehter Keramik.

Ausser der Keramik sind anzuführen: „skythische“ Bronzepfeilspitzen (in allen Phasen), und besonders in den zwei letzten Phasen (4.—3. Jh. v.u.Z.), vielfarbige Perlen aus Glaspaste, sowie auch Eisengegenstände.

Auf Grund der bisher zur Verfügung stehenden Angaben sind drei Perioden zu unterscheiden. Die erste Periode (1. und 2. Phase) kennzei-

chnet sich durch halbversenkte Erdhütten, die sich lediglich im Innern der Burg I befinden. In der zweiten Periode (3. Phase), sind die Häuser grösser und an der Erdoberfläche gebaut. Zugleich wurde die Siedlungsfläche verdoppelt durch den Bau der Burg II. Daraus kann man schliessen dass diese Periode der Blütezeit der Befestigungsanlagen von Stincești entspricht.

Die letzte Periode (4. Phase) stellt im Vergleich zu den Vorhergehenden einen Rückschritt dar, und zwar wohnt man wieder in halbversenkten Erdhütten, die Burg II wird verlassen und die Besiedlung beschränkt sich lediglich auf die Burg I.

Der befestigte Komplex von Stincești kann einerseits mit skythischen Bewegungen gebracht werden (6.—4. Jh.) Karpaten—Donauraum in Verbindung andererseits an das Auftreten der Bastarnen, am Ende des 3. Jhs. gebunden sein. Neben den typologischen gleichen Burgen — in der Moldau sind ungelähr 30 bekannt—lässt die besprochene Befestigung Anlage die Verteidigungsmassnahmen erkennen welche die thrakischen Stämme der östlichen Gebiete des Karpaten—Donauraumes gegen die skythische und bastarnische Gefahr trafen.

Während es sich vom 6. bis zum 4. Jh. bloss um skythische Streifzuge handelte, ist es anzunehmen dass in der zweiten Hälfte des 4 Jhs. unter dem Druck der Sarmaten ein Teil Skythen sich nach Westen wendeten, um einen kürzeren Weg zu den Ostkarpaten einzuschlagen, und dass dieses bei den thrakischen Stämmen der heutigen Moldau starke Verwirrung hervorrief.

Dieses verursachte vermutlich die Verarmung der einheimischen thrakischen Bevölkerung wodurch der Blütezeit der Burgen von Stincești ein Ende gesetzt wurde. Im 4. Jh. wurde die Burg II verlassen, die Bewohner zogen sich auf die Burg I zurück und bauten wieder halbversenkte Erdhütten. Aber in dieser letzten Phase (3. Jh.), die unmittelbar auf das Verschwinden des skythischen Elementes folgt, wird die Burg von Stincești von einer anderen Gefahr bedroht, dem Auftauchen der Bastarnen. Aus diesem Grunde wurde vermutlich die Burg I aufs Neue befestigt und zwar durch den Wiederaufbau des Walles der um 0,50—0,70 m erhöht wurde. Das Fehlen jedweder Spur aus der Zeit nach dem 3. Jh. könnte vermuten lassen dass durch das Erscheinen der Bastarnen im Norden der Moldau das Leben in der Burg aufhörte.

Die befestigte Anlage von Stincești ist besonders wichtig weil sie in ersten Reihe als Sitz eines thrakischen Stammeshauptlings anzusehen ist; gleichzeitig stellt sie einen politischen Verwaltungszentrum dar, dessen Machtbereich sich über eine bestimmte Gebietszone im Umkreis der Burg erstreckte.

Ohne Zweifel dienten die Befestigungen in Zeiten der Gefahr auch als Zufluchtsorte für die anwohnende Bevölkerung. Auf diese Weise könnten sich die spärlichen archäologischen Funde erklären lassen, und ebenso die ungewöhnlich grossen Ausmasse der beiden Burgen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Stincești—Botoșani. Plan der Burg I und II.
- Abb. 2. — Stincești—Botoșani, Burg I. 1. Der südlich gelegene Wall ; 2, Der nördliche Teil der Sektion L (a) und das Umgangstor in die Burg II (b).
- Abb. 3. — Stincești—Botoșani, Burg I. Einheimische Keramik (1—5) und von griechischer Abstammung (6). 1,4,6 : VI—V Jh. v.u.Z. (1. Niveau); 2, 3, 5: IV Jh. v.u.Z. (3. Niveau, mit oberflächlichen Wohnungen).
- Abb. 4. — Stincești—Botoșani, Burg I. Pfeilspitzen aus Bronze (1—4) ; Eiserne Lanzespitze (5) und vielfarbige Perlen aus Glaspaste (6—7).
- Abb. 5. — Stincești—Botoșani, Burg II. Sektion durch den Wall.

AŞEZAREA DACICĂ DE LA SILIŞTEA ŞCHEII (sec. II-III e.n.)

Pe siliștea de la Șcheia, situată la circa 600 m spre sud-vest de marginea satului cu același nume, pe malul stîng al pîrîfului Șcheia și în imediata apropiere de albia acestuia, în anii 1959—1960, s-au desfășurat ample lucrări de construire a terasamentului pentru linia ferată Suceava-Păltinoasa. Cu acest prilej, pe o suprafață de aproximativ 5 ha, au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice și alte materiale, care indicau prezența acolo a unor așezări omenești.

Dată fiind întinderea apreciabilă a suprafeței pe care se aflau asemenea materiale și mai ales datorită imprejurării că, la acea dată, aceste materiale constituiau o noutate remarcabilă pentru întreaga regiune, ele ducînd la concluzia că pe această zonă se afla o așezare dacică din primele secole ale e.n., s-a luat hotărîrea de a se efectua aici săpături de salvare pe porțiunile unde lucrările menționate mai permiteau această intervenție.

Cercetările făcute¹ au cuprins o suprafață de aproape 430 mp, săpîndu-se patru șanțuri și șase casete de diferite dimensiuni. Numeroasele gropi din care s-a scos pămînt de pe acest șantier ne-au lipsit, de cele mai multe ori, de posibilitatea stabilirii unor legături statigrafice între diversele complexe arheologice sesizate, nepermîtînd, în același timp, extinderea săpăturii.

Au fost determinate următoarele complexe :

a) Locuințe și vetre.

In casetă 5, la adîncimea de circa 0,50 m de la nivelul actual, a fost dezvelită podeaua lutuită a unei locuințe de suprafață, de la care s-a păstrat nederanjat doar colțul de sud-vest pe aproape 12 mp (fig. 1). Pe această suprafață se păstra și vatra locuinței, de circa 1 mp, marcată de multe resturi de cenușă și o ardere mai intensă decît a restului podelei. Parțial,

1. Lucrările s-au desfășurat în 1960 și 1961 în cadrul șantierului arheologic Suceava. Din colectiv au făcut parte Grigore Folt, Marioara Nicorescu și Tamara Constantiniuc.

s-au păstrat chirpicii de la pereții de sud și de vest. Peretele de vest pare a fi avut o lungime de peste 4 m. Locuința a fost distrusă de un incendiu. Din ea nu s-au mai păstrat, însă, decit pete de pămînt ars la cenușiu, ceea ce dovedește că, după distrugere, locuința a suferit operațiile unei nivelări. Datorită stării rele de conservare, nu s-au putut stabili dimensiunile. De pe podea, au fost culese fragmente de ceramică dacică, provenind de la vase din pastă poroasă, lucrate cu mină, cît și de la vase din pastă roșie și cenușie, de bună calitate, lucrate la roată.

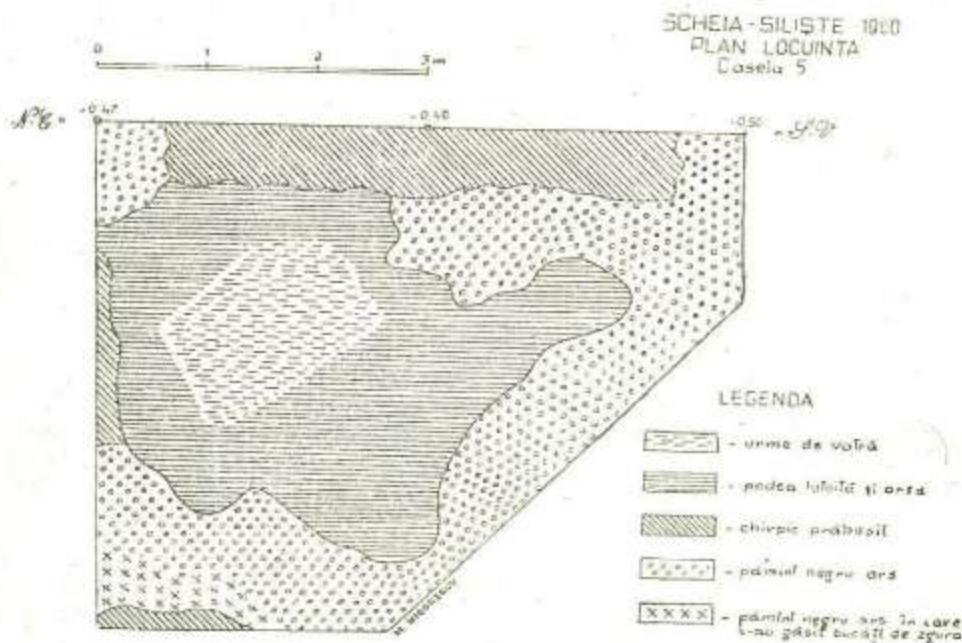

Fig. 1. — Planul locuinței descoperite în caseta 5.

In caseta 4, la adâncimea de 1 m, au fost descoperite resturile unei alte locuințe, răspândite pe o suprafață de circa 1 mp. După materialul ceramic descoperit, s-a stabilit că aceasta era contemporană cu prima. Nu s-a păstrat nimic din podea.

Supraveghindu-se lucrările de pe sănțierul arătat, s-au mai putut surprinde și alte urme, destul de prost păstrate, de la locuințe contemporane cu cele menționate. In aceleași condiții, au fost sesizate și urmele unei

vetre izolate, de circa 0,50 mp, cu formă elipsoidală, situată la adâncimea de peste 1 m de la nivelul actual al solului. Pe lingă o apreciabilă cantitate de cenușă, pe suprafața vetricii s-a găsit ceramică fină, roșie și cenușie, ca și din cea lucrată cu mîna.

b) Cuptoare².

Au fost descoperite trei cuptoare de ars oale.

Primul, în ordinea descoperirii și cu cea mai mare capacitate, este la numai cățiva metri de locuința menționată din caseta 4. Partea superioară a cuporului era în cea mai mare parte distrusă de lucrări recente, păstrându-se mai bine doar partea de nord-vest a acestuia, iar în rest doar puțin din bază. Cuptorul este de tipul acelora cu grătar și cu camera superioară în formă de calotă sferică. Camera inferioară este despărțită în două de un perete, care continuă pînă la gurile de alimentare cu lemn de foc.

Camera inferioară, în întregul ei, are un diametru de 2,10 m și înălțimea de 0,60—0,65 m. Peretele median are o grosime de 0,40—0,50 m. Latura de sud-est a camerei inferioare este căptușită cu două plăci groase de gresie, una de 1 m în lungime și înăltă de 0,60 m, însipătă în pămînt circa 0,15 m, iar a doua, în continuarea celei dintâi, este mai mică și pătrunde în galeria ce dă spre gura cuporului, avînd lungimea de 0,60 m. Fără îndoială că, încălzindu-se, pietrele contribuau la păstrarea unei temperaturi înalte și constante și asigurau peretele împotriva unor eventuale deteriorări. Galeriile de la gurile de dare a focului (fig. 2) pînă la cele două compartimente ale camerei inferioare sunt de 1,40 m lungime, 0,40—0,50 m înălțime și 0,50—0,60 m lărgime, fiind săpate orizontal. Compartimentele camerei inferioare și canalele de la gurile de alimentare ale acestora sunt săpate în pămînt viu, de culoare galbenă. Partea superioară a acestora este alcătuită din pămînt purtat de culoare galbenă, amestecat cu negru. Peretele despărțitor — ars complet la partea superioară — păstrează un simbure nears la bază, de culoare galbenă.

Grătarul, în grosime de 0,20—0,25 m, este lucrat din pămînt amestecat cu paie și pleavă și a fost construit inițial pe un schelet din nuiele. El a fost întărit prin ardere, ca și galeriile de la gurile de alimentare a celor două compartimente ale camerei de ardere, a căror parte superioară era alcătuită din pămînt purtat. Pereții galeriilor celor două guri de alimentare au fost arși la roșu pe o grosime de 0,05—0,08 m.

Din grătarul cuporului s-a păstrat *in situ* doar o mică parte cu două din orificiile ce-l străbateau. Acestea au diametrul de 0,07 m și sunt situate lingă peretele despărțitor al camerei inferioare, urcind oblic, spre partea centrală a grătarului. Un alt orificiu, mai îndepărtat și păstrat

2. Intre timp, s-au publicat și cele două cuptoare descoperite la Butnărești, de genul cuptoarelor 1 și 3 de la Siliștea Șcheii — vezi Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vîrteșcoiu-Polenești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în SCIV, XVII, 1966, 3, p. 480 și urm.

doar fragmentar, este orientat vertical. În interiorul celor două compartimente ale camerei de ardere, au fost găsite părți suficient de mari din grătar, prăbușite în interiorul acestora, după părăsirea cuptorului. Orificiile acestor părți din grătar au diametrul între 0,05-0,07 m, fiind ceva mai largi spre cele două extremități. Distanța dintre orificii, în măsura în care a pu-

SCHEIA - SILISTE 1960
SECȚIUNE CUPTOR - I -

0 0,10 0,20 0,30 0,40 1 m

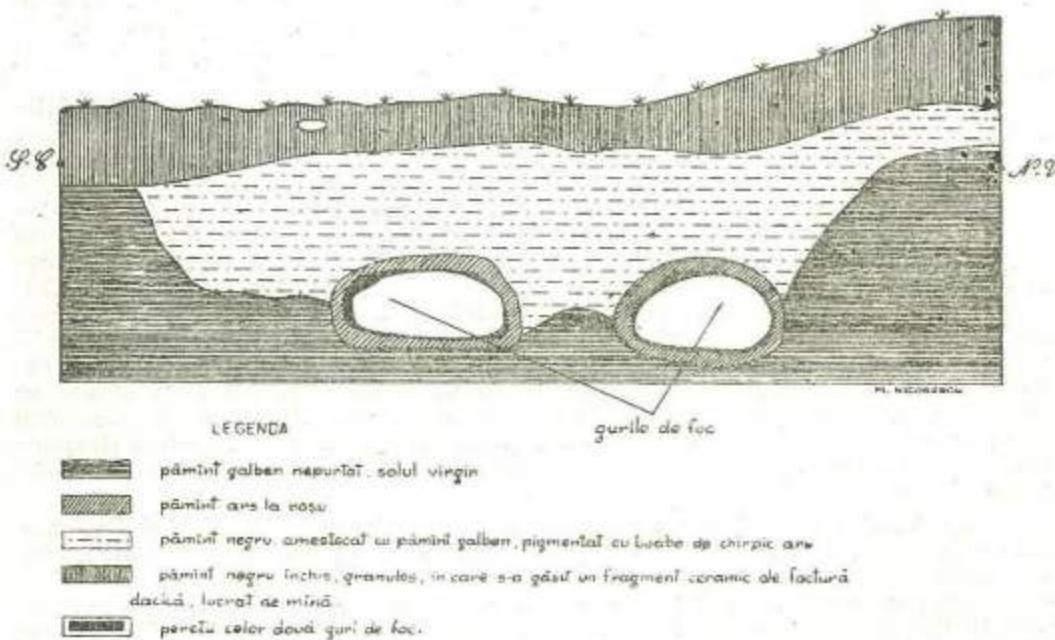

Fig. 2. — Secțiune prin cuptorul I.

tut fi stabilită, variază între 0,10 și 0,15 m. Era, deci, asigurată repartizarea echilibrată a orificiilor, în vederea unei arderi egale a vaselor.

In peretele din fundul cuptorului, (opus gurilor lui) la punctul de contact dintre grătar și peretele despărțitor al camerei inferioare, au putut fi determinate două canale, cu diametrul de aproximativ 0,20 m, care pornesc oblic dinspre cele două compartimente ale camerei inferioare și se unesc deasupra peretelui despărțitor al acestora, după care urcă vertical sub forma unei răsuflători. Cu prilejul golirii cuptorului, s-au găsit numeroase

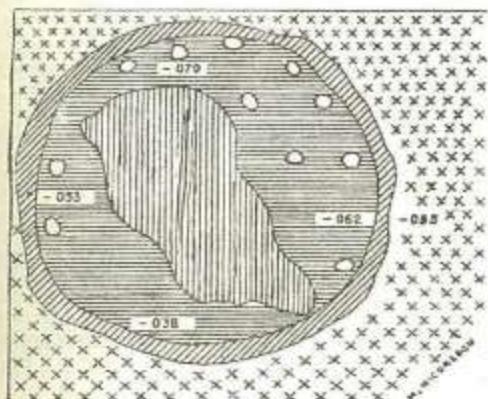
fragmente ceramice de factură superioară, lucrate la roată, atât de culoare roșie, cât și cenușie. Pe lîngă acestea, din cele două compartimente ale camerei inferioare, au fost scoase cantități apreciabile de cărbuni de nucie și de la butuci de lemn de esențe diferite. Perejii camerei de ardere, precum și ceea ce s-a păstrat din camera superioară, prezintă o puternică zgurificare la suprafață și ardere la roșu în adîncime pînă la circa 0,15 m. Camera superioară, în formă de cupolă, are diametrul bazei de 2,20 m, distingindu-se două rînduri de lipituri la pereți.

De la al doilea cuptor — numerotat în ordinea descoperirii — nu s-a păstrat decît gura de dare a focului, iar aceasta numai parțial. Ea coboară în pantă de 30° — 40° și se intrerupe la un moment dat, fiind tăiată de groapa unui al treilea cuptor. Gura celui de-al doilea cuptor este slab arsă și are lățimea de circa 0,40 m. După toate probabilitățile, acesta a fost folosit puțin timp. Din interiorul gurii, au fost scoase fragmente ceramice lucrate la roată, roșii și cenușii, dar și lucrate de mînă. În față există o scobitură — redusă ca suprafață — puțin adîncită (circa 0,30 m), pentru fochist.

Cel de al treilea cuptor, de același sistem cu primul, a avut o întrebunțare mai îndelungată. În camera superioară, se pot distinge cinci lipituri. Mai bine păstrată, ea ajunge la 0,70 m înălțime de la grătar. Relativ bine s-a păstrat și grătarul, la care s-au putut număra 25 orificii. De o capă-

0 620 010 850 000 1m.

SCHEIA-SILISTE
PLAN CUPTOR 3

LEGENDA

- [Hatched pattern] - grosimea perejilor lăvări și arși puțernic
- [Horizontal lines] - grătarul cuptorului
- [Vertical lines] - parte din grătar conservat prost
- [Oval hole] - orificii de formă ovală
- [Crosses] - pămînt negru ofiat

Fig. 3. — Planul cuptorului III.

citate mai redusă (fig. 3), cuptorul are diametrul bazei camerei superioare — și aceasta în formă de cupolă — de 1,30 m și grătarul de 0,10—0,20 m grosime. Camera inferioară, prevăzută și aci cu perete despărțitor, are înălțimea de 0,60 m. Peretele median dintre camerele de ardere este gros de

0,20—0,25 m, ceea ce dă cuptorului o mai mare capacitate de ardere a combustibilului și de acumulare de jeratic. Arderea pereților este mult mai profundă decit la primul cuptor, depășind pe alocuri 0,20 m, iar arderea

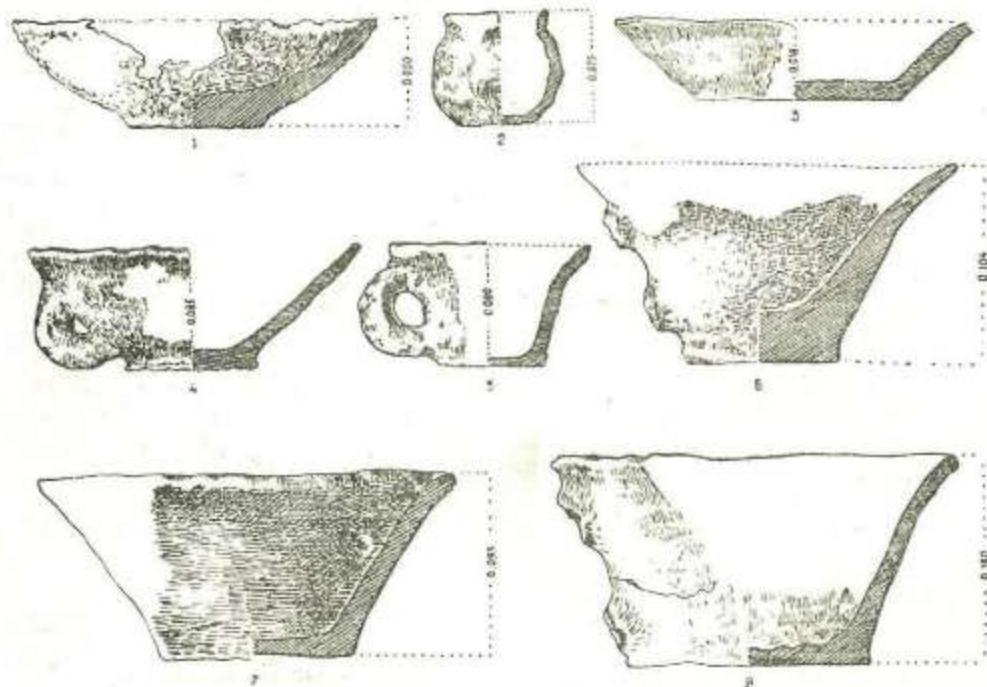

Fig. 4. — Ceramică dacică lucrată cu mină.

peretelui median este complet vineție. Cuptorul a fost săpat cu circa 0,30 m mai adînc în pămîntul viu (galben) decit primul, ajungînd la 0,90 m adîncime la al treilea. Cele două guri de dare a focului sint de circa 0,40 m lățime și 0,35 m înălțime, iar galeriile ce duc de aici la cele două compartiimente ale camerei inferioare sint mult mai scurte decit la primul cuptor, ele nedepășind 0,50 m în lungime.

In lipitura cuptorului, a fost găsită o monedă de argint, în cea mai mare parte distrusă prin ardere indelungată. Piesa face parte dintr-o emisiune a lui Antoninus Pius (138—161) sau Marcus Aurelius (161—180)³.

3. Lucrările de conservare și determinare s-au efectuat la Institutul de arheologie al Acad. R.S. România, pentru care mulțumim și pe această cale tov. Bucur Mitrea, C. Preda și M. Palade.

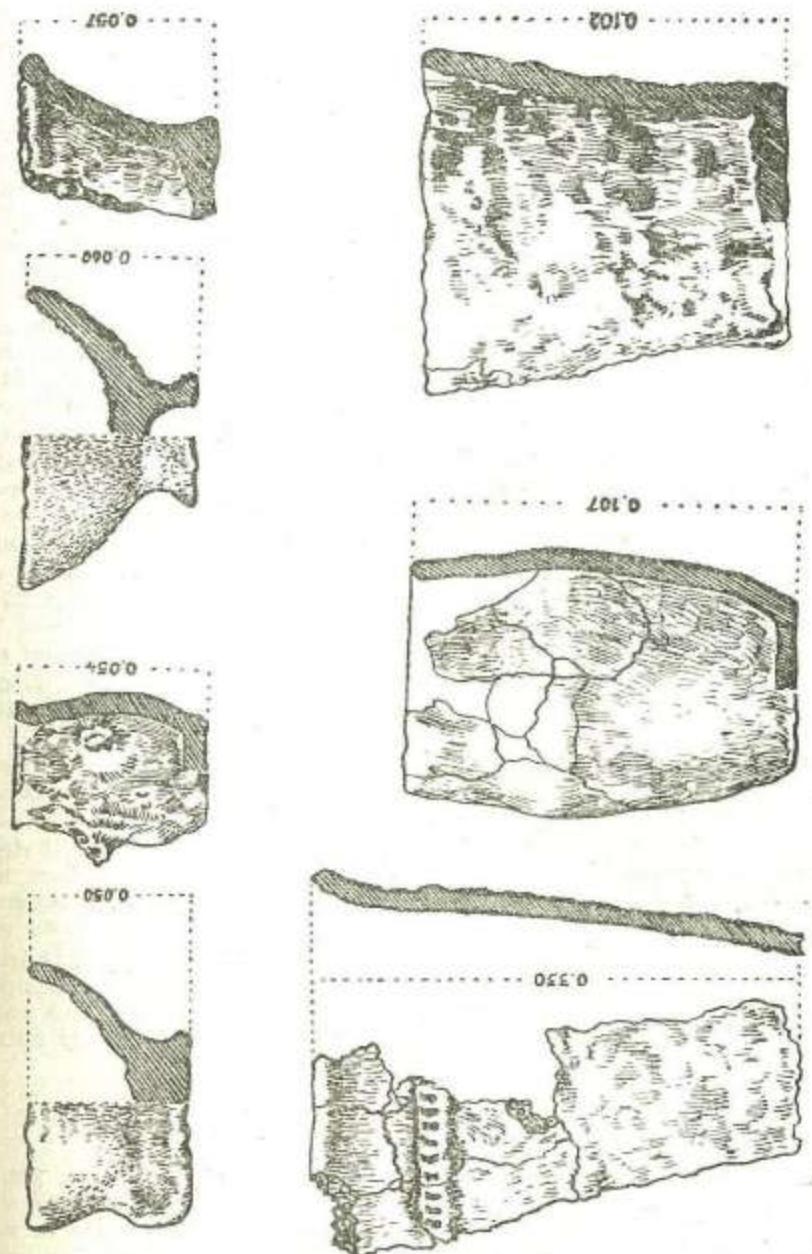

Fig. 5. — Ceramică dacică lucrată cu mină.

Materialul arheologic recoltat provine din două surse : cel scos din săpături și cel cules de pe urma lucrărilor șantierului de construcții, aproape tot acest material constând din ceramică.

Ceramica de la Șcheia se grupează în trei categorii diferite :

1. Vase poroase, din pastă grosolană, incomplet și neuniform arse, cu amestec de pietriș mărunt sau cu cioburi pisate, din care cauză prezintă fețe neregulate. Au culoarea în nuanțe de roșu sau de cenușiu. Sunt lucrate cu mină, iar unele sunt ornamentate cu briul alveolar. Se asociază cu ceramică de același gen de la Poienești, Virteșcoiu și Pădureni. De format mare, sunt vasele în formă de sac sau cu corpul sferic și de dimensiuni mici, a-fumătoarea și ceașca dacică (fig. 4—5).

2. Vase din pastă fină, bine și uniform arse, de culoare roșie sau cenușie, lucrate la roată. O mare parte din acestea sunt date fie cu culoare roșie mai întunecată, fie cu, respectiv, una cenușiu închisă. Sunt recoltat fragmente din vase mari cu corpul sferic și marginea răsfrântă și teșită sau cu marginea dreaptă și — paralel cu ea — cu o nervură în relief la cîțiva cm sub margine. De format mijlociu, menționăm o amforă de culoare roșie, înaltă de 0,31 m cu git lung și corp sferic, prevăzută cu o toartă, cîteva fragmente de oale cu toartă și corp sferic și o oală fără toartă, avind, sub margine și paralel cu ea, ca ornament, nervura în relief, mai multe fragmente de fructiere, un număr însemnat de fragmente de patere și cîteva de capace. Între tipurile de vase mici, sunt găsite cănițe și pahare, cu și fără toartă, întregi sau fragmentare (fig. 6—7).

Nu există o diferențiere de tipuri de vase după culoare, fiecare tip fiind reprezentat și prin vase sau fragmente, atât de culoare roșie, cit și cenușie. Această observație este valabilă la toate tipurile de vase, mari, mijlocii sau mici⁴.

Consemnăm descoperirea a două piese deosebite : a) o figurină reprezentând un patruped, arsă la roșu (fig. 8) și b) un fragment de vas din ceramică cenușie, cu reprezentări figurale la exterior (fig. 9).

a) În cuporul al treilea, în umplutura camerei inferioare, a fost descoperită o figurină din ceramică roșie, fină, bine arsă. Figurina a fost lucrată cu mină. Pare a fi o reprezentare rudimentară a unui cal, aceasta mai ales datorită arcuirii specifice a gîțului. Capul, rupt spre gură, nu este relief suficient, el apărind sub forma a două fețe plate. Picioarele sunt însă disproportionate în raport cu restul corpului, fiind mult mai scurte, drepte și desfăcute puțin în lături. Coada e ruptă aproape în întregime. Se pare că este vorba de o jucărie. Se observă îndemînarea meșterului și un spirit

4. Radu Vulpe, Săpăturile de la Poienești, în *Materiale*, vol. I, 1953, p. 213 și urm.; Sebastian Morintz și Gh. Bichir, Săpăturile de la Pădureni, în *Materiale*, vol. VI, 1959, p. 487—493; Em. Condurachi, Criza stăpînirii române în Dobrogea în sec. III e.n., în *Istoria României*, vol. I, București, 1961, p. 557—567.

de observație dezvoltat. Piesa are 4 cm înălțime și 5 cm lungime, distanța de la picioarele din față pînă la picioarele din spate 2 cm, iar picioarele lungi de 1,5 cm.

b) În caseta 6, între primul și al treilea cuptor, la 0,60 m adîncime, a fost descoperit un fragment de vas de culoare cenușie, lucrat la roată. Se

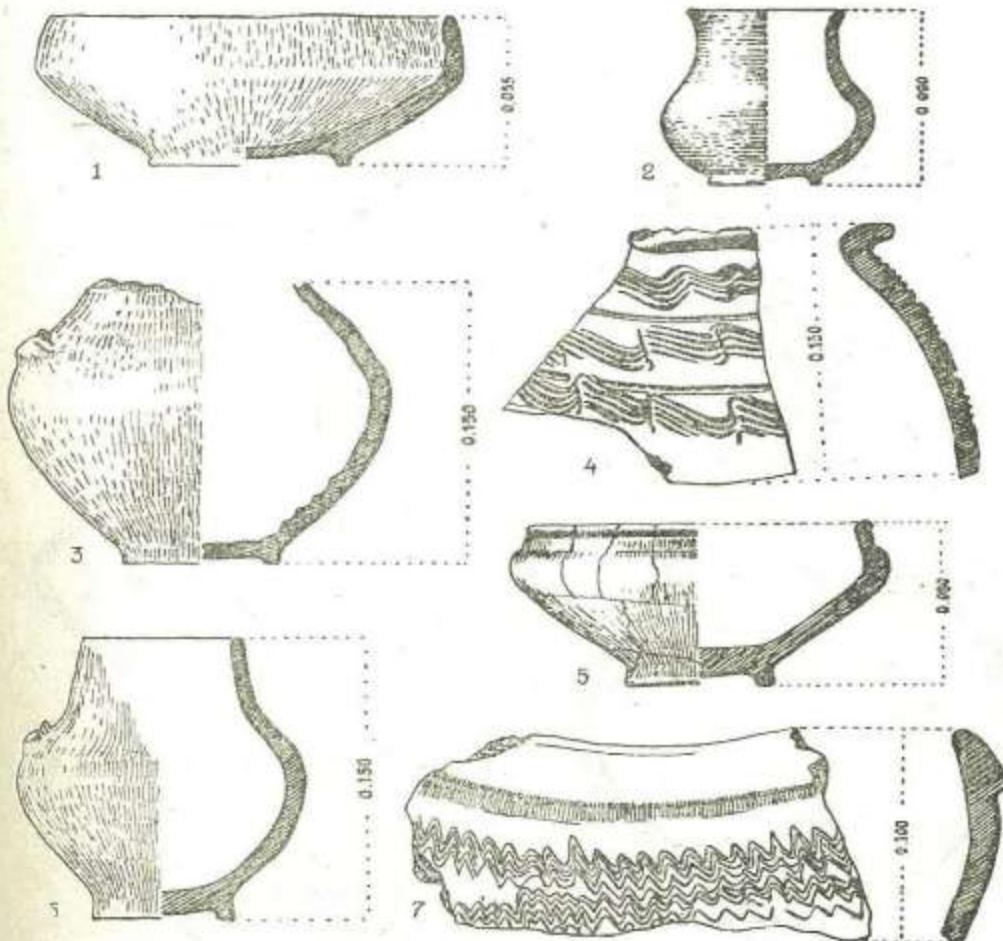

Fig. 6. — Ceramică dacică lucrată la roată.

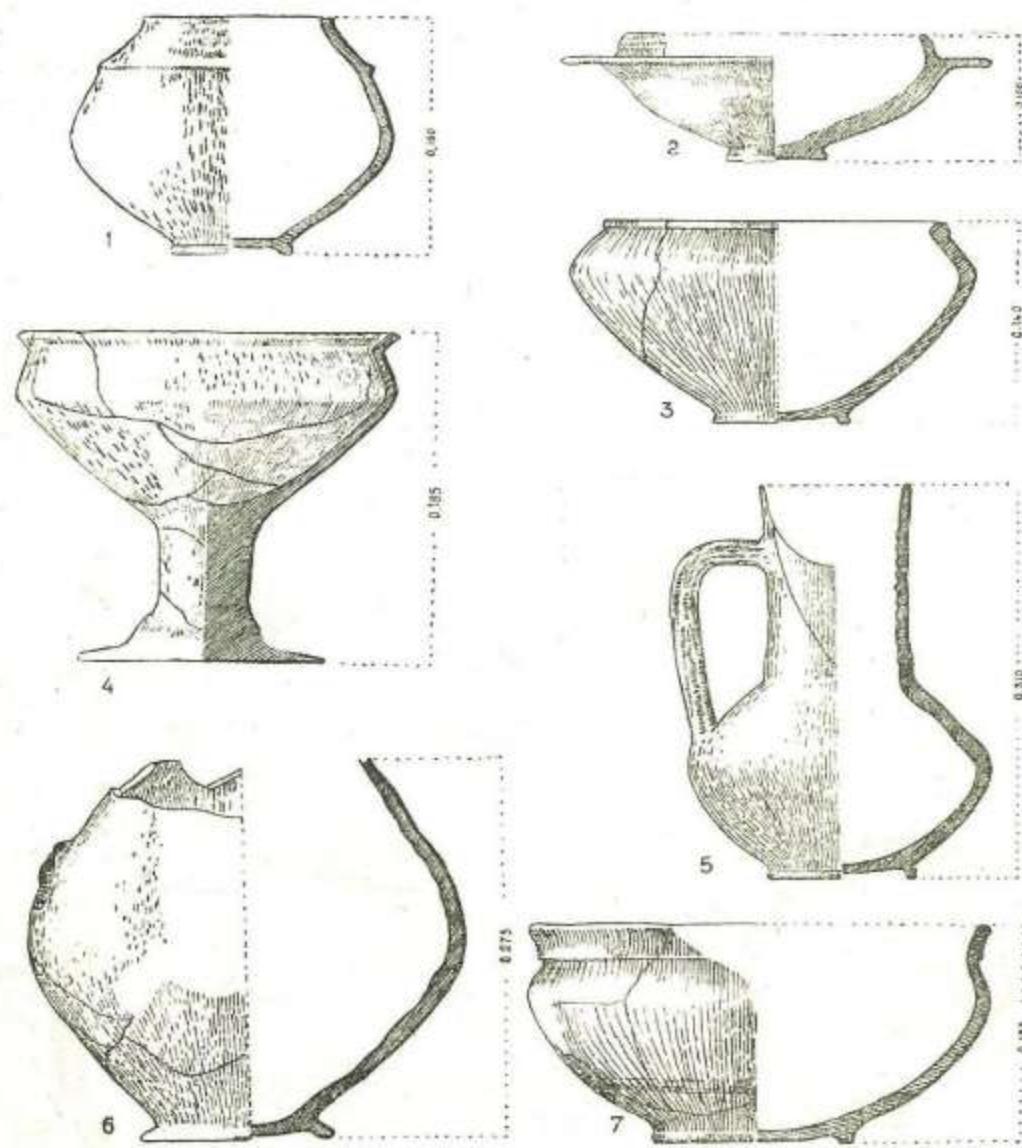

Fig. 7. — Ceramică dacică lucrată la roată.

pare că este vorba de un fragment de la o fructieră, executată și decorată cu grijă, folosindu-se tipare sigilare și roțițe dințate.

Astfel, cu un tipar sigilar de formă circulară, au fost aplicate două cercuri adâncite alăturate, cu diametrul de 1,9 cm, păstrate fragmentar. Circumferința acestora este adâncită în forma unei bentițe, lată de 2 mm și formată din linii oblice paralele, la 1 mm distanță una de alta. Cercurile astfel flancate de altele adâncite mai puțin, lăță de 0,5 mm, formate din linii drepte și paralele, la 0,6 mm una de alta. Mijlocul cercurilor a rămas neornamentat.

Fig. 8. — Figurină de lut, de culoare roșie.

Al doilea tipar sigilar, de formă rectangulară, reprezintă un cerb, deasupra căruia se disting șapte cercuri dispuse în linie dreaptă, pe orizontală și altele trei pe verticală în relief ușor, cu centru punctat tot în relief și diametrul de 2 mm. Tiparul respectiv avea pe fiecare latură un chenar din linii oblice pronunțat adâncite la circa 1 mm una de alta. Din imagine se păstrează doar partea care infățișează capul și o parte din trupul cerbului. Unele zgrijeturi și săpături de pe suprafața fragmentului ne-au impiedicat să facem și alte observații. S-a putut preciza că sigiliul are una din laturile mici — cea anteroioară — de 27 mm, capul cerbului este de 6 mm lungime, iar gâtul de 3 mm grosime. Cercurile și cerbul apar foarte slab profilate și numai marginile din linii oblice ale sigiliului sunt puternic adâncite.

Ornamentarea cu roțiță dințată s-a făcut cu două tipuri de asemenea instrument. Prima roțiță avea un singur rînd de linii drepte și paralele, iar cea de a doua avea două rînduri de linii oblice, dispuse în formă de V. Linile sunt puțin adâncite și se observă șovăire în folosirea instrumentului. Probabil că s-a intenționat imitarea unui arbore (răsturnat) sau a unei frunze, în scopul delimitării unor registre figurale.

Indiferent dacă motivul ornamental folosit este o creație de inspirație proprie a meșterului sau o încercare de imitație a unei opere mai desăvîrșite din punct de vedere artistic, este neîndoios că piesa descrisă aparține

unui meșter olar care a lucrat la Șcheia. Pasta folosită, tehnică și unele stîngăcii în execuție ne duc spre această concluzie.

3. Vase de factură provincială romană, din pasta foarte fină și foarte bine arsă, de culoare galben-portocalie. Dintre acestea menționăm doar cî-

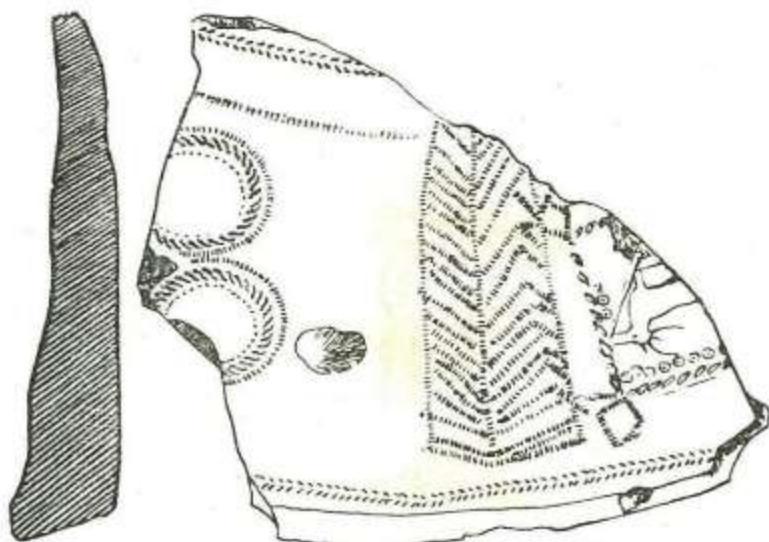

Fig. 9. — Fragment ceramic lucrat la roată, de culoare cenușie, ornamentat cu decor figural.

teva fragmente de amforă cu două toarte. Nu s-a putut preciza locul de unde a fost adusă această ceramică și nici în ce împrejurări.

In ansamblul ei, ceramica lucrată la roată de către meșterii olari ai așezării de la Șcheia prezintă puternice analogii tipologice și se încadrează în timp cu ceramica de la Poienești, Virteșcoiu și Pădureni. Stațiunea de la Șcheia se încadrează în sec. II—III e.n., ca așezare a dacilor liberi, unele dintre materialele găsite aici având analogii și în sec. al IV-lea.

Prezența masivă a ceramicii din pasta fină de culoare roșie și cenușie alături de ceramica poroasă, lucrată cu mîna, în diferitele complexe cîrceitate pe șantierul Șcheia, apropierea tipologică a acestei ceramici de cea descoperită pe o zonă întinsă la est de Carpați, precum și existența la Șcheia a unor cuptoare în care se producea această ceramică, săn de o mare însemnatate pentru cunoașterea nivelului de pregătire tehnică și de viețu-

ire a populației autohtone, ca și a puternicei influențe a culturii romane ce s-a imprimat adînc asupra produselor culturii materiale a acesteia. Capacitatea mare de producție a acestor cuptoare dovedește că ceramica de aici avea o largă răspindire.

GRIGORE FOIT

DIE DAZISCHE SIEDLUNG VON SILIȘTEA ȘCHEII (II-III. Jh. u. Z.)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Bauarbeiten in Siliștea Scheii haben eine Siedlung der freien Dazier vom II.—III. Jh. entdeckt. Die von der Baustelle geschaffenen Bedingungen erlauben nur teilweise Bemerkungen.

Es wurden zwei oberflächliche Wohnungen festgestellt und Überbleibsel anderer, wie auch ein isolierter Herd mit einer ellipsoidalen Form. Es wurden drei Keramiköfen entdeckt : zwei, die besser erhalten sind, reihen sich in dem Typus der Öfen mit Gitterwerk, der obere Raum in Form einer sphärischen Kalotte, der untere durch eine Wand in Zweien geteilt. Vom dritten Ofen ist nur noch die Heitzöffnung geblieben, alles andere wurde zerstört, als man gegraben hat für das Bauen eines dieser oben erwähnten Öfen.

Die in der Siedlung entdeckte Keramik ist von drei Arten :

a) Tongefäße, mit der Hand gearbeitet, lokaler Beschaffenheit.

b) Tongefäße, feiner Paste, gut und gleichmäßig gebrannt, rot und grau, dazischer Abstammung, am Töpferrad geformt. Ein Bruchstück eines Gefäßes, grauer Farbe, mit dem Rad geformt, hat mit Siegeldruck und Zahnräder eingeprägte Ornamente (Abb. 9). Der Verfasser erwähnt auch eine Statuette aus gebrannter Keramik, einen Vierfussler darstellend, wahrscheinlich ein Pferd (Abb. 8).

c) Tongefäße römischer provinzieller Beschaffenheit, durch einige kleine Bruchstücke von Amphoren mit zwei Henkel, rot-orange, dargestellt (Einführstücke).

Die Siedlung stammt vom II.—III. Jh.u.Z. und wurde der freien dazischen Bevölkerung zugeteilt. Man merkt einen starken römischen Einfluss, was die am Rad geformte lokale Keramik anbetrifft. Die hier erzeug-

te Keramik (mit der Hand oder am Rad) fügt sich in dieselbe Epoche ein wie die Keramik aus Poieneşti, Virteşcoiu, Pădureni. Die hier erzeugte Keramik hatte eine sehr grosse Verbreitung.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Plan der Wohnung in der 5. Kassette entdeckt.
- Abb. 2. — Schnitt des I. Herdes.
- Abb. 3. — Plan des III. Herdes.
- Abb. 4. — Handgearbeitete dazische Keramik.
- Abb. 5. — Handgearbeitete dazische Keramik.
- Abb. 6. — Dazische Keramik am Rad gearbeitet.
- Abb. 7. — Dazische Keramik am Rad gearbeitet.
- Abb. 8. — Figurine aus Lehm, roter Farbe.
- Abb. 9. — Keramisches Bruchstück am Töpferrad gearbeitet, grauer Farbe, mit figürlichen Dekor, in der 6. Kassette entdeckt.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE IN AŞEZAREA DIN SECOLELE II—III E.N. DE LA MEDELENI, COMUNA CUCORANI

Intre anii 1964—1966, s-au efectuat de către Institutul de istorie și arheologie din Iași în colaborare cu Muzeul din Botoșani cercetări arheologice de amploare la locul numit „Medeleni“ din comuna Cucorani, județul Botoșani. Intrunind condiții antropogeografice prielnice, fiind mărginit de pădure și ape, acest loc a fost preferat pentru așezări omenești, din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca feudală, fapt dovedit prin existența, pe același spațiu, în imediata apropiere, a mai multor nivele de locuire. S-au observat, astfel, un nivel din a doua epocă a fierului, unul din secolele II—III e.n. și cîteva locuințe dintr-o așezare prefeudală. Sporadic s-au mai descoperit urme neolitice și trei morminte de incinerație din prima epocă a fierului.

Așezarea din secolele II—III e.n. care face obiectul articolului de față se caracterizează, în primul rînd, prin bogăția de material arheologic descoperit, precum și prin starea bună de conservare a acestuia.

In timpul săpăturilor, s-au descoperit mai multe locuințe adîncite în sol și cîteva locuințe de tipul colibelor, care nu s-au păstrat în condiții optime, fiind la mică adîncime față de solul actual de călcare. În afară de acestea, s-au descoperit mai multe gropi, unele goale, altele cu un inventar bogat, care intregesc materialele descoperite în locuințe.

Toate cele zece locuințe adîncite în sol au formă rectangulară, cu laturile de trei pînă la 7 metri. Adîncimea, diferită după poziția lor pe pantă, este cuprinsă între 0,60 și 1,00 m față de suprafața actuală a solului. La una din locuințe, pe mijlocul uneia din laturile înguste, s-a semnalat o groapă rotundă, cu diametrul de 0,25 m și adîncimea de 0,15 m, de la un stilp de menținere a acoperișului. Intrarea în locuință, surprinsă în două cazuri, se amenaja pe una din laturile mai înguste.

In general, locuințele erau lipsite de vete pentru foc. Numai într-un singur semibordei, s-au descoperit resturile unei vete distruse, din lut ars, care se afla în colțul de N—NE.

Locuințele de suprafață nu s-au putut delimita cu precizie, dar se caracterizează prin aglomerare de chirpic și fragmente ceramice de același

tip ca în bordeie, precum și prin cantitatea mai mare de cărbuni și cenușă provenite probabil din incendiu.

In afara de locuințe, din aceeași vreme mai datează și 19 gropi, de formă cilindrică, uneori cuptorite, care conțin diferite resturi menajere, fragmente ceramice, lipituri arse de pereți și de vete, pietre arse, cenușă și cărbuni. Patru din aceste gropi, cu pereții lipiți și arși, în unele cazuri foarte puternic, iar în altele mai puțin, au fost folosite probabil pentru păstrarea proviziilor.

Ceramica descoperită în locuințe și gropi se poate împărți în trei categorii: ceramică lucrată cu mină, ceramică lucrată la roată și ceramică de import.

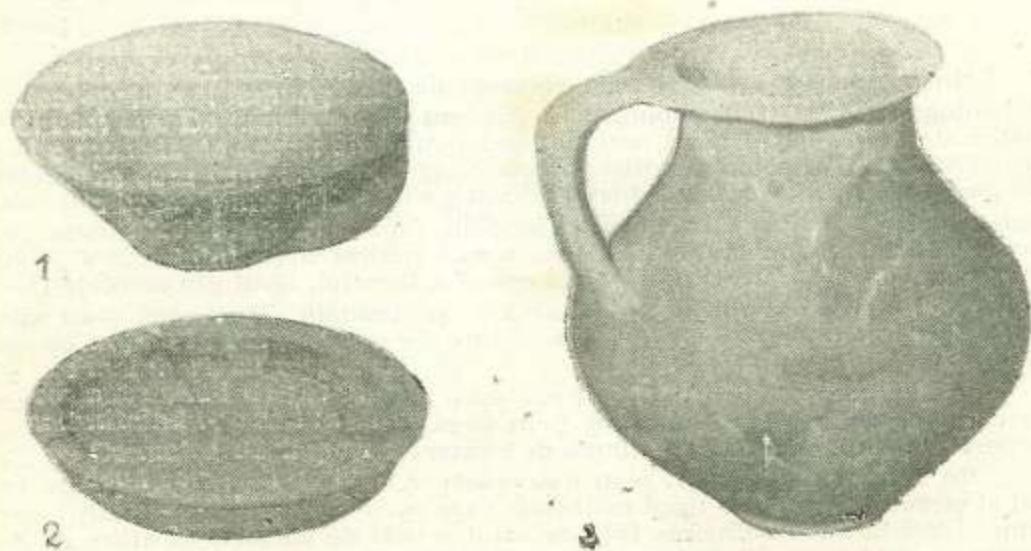

Fig. 1. — Ceramică lucrată cu mină (1) și cu roata (2, 3) din așezarea din secolul II e.n. de la Medeleni-Cucorani (1 = circa $\frac{1}{2}$; 2 = circa $\frac{1}{3}$; 3 = circa $\frac{1}{6}$).

Ceramica lucrată cu mină, de culoare brun cenușie, cu pasta amestecată cu cioburi pisate, reprezentând peste 50% din întregul material ceramic, cuprinde borcane cu marginea evazată și cești tronconice. Ca decor se întâlnesc frecvent briile simple, răsucite sau cu alveole, dispuse orizontal cîte una sau cîte două șiruri pe umărul vaselor. Uneori, pe linia lui se află proeminente cilindrice, simple sau cu adîncituri.

Ceramica lucrată la roată este întotdeauna dintr-o pastă fină, bine frâmîntată și arsă, densă, care nu se macină, de culoare cenușie sau roșie-

tică de diferite nuanțe. Formele de vase sunt mult mai variate în comparație cu ceramica lucrată cu mîna. Deosebim mai multe categorii de strâchinii și castroane, fructiere cu piciorul scurt, căni mai mici sau mai mari și di-

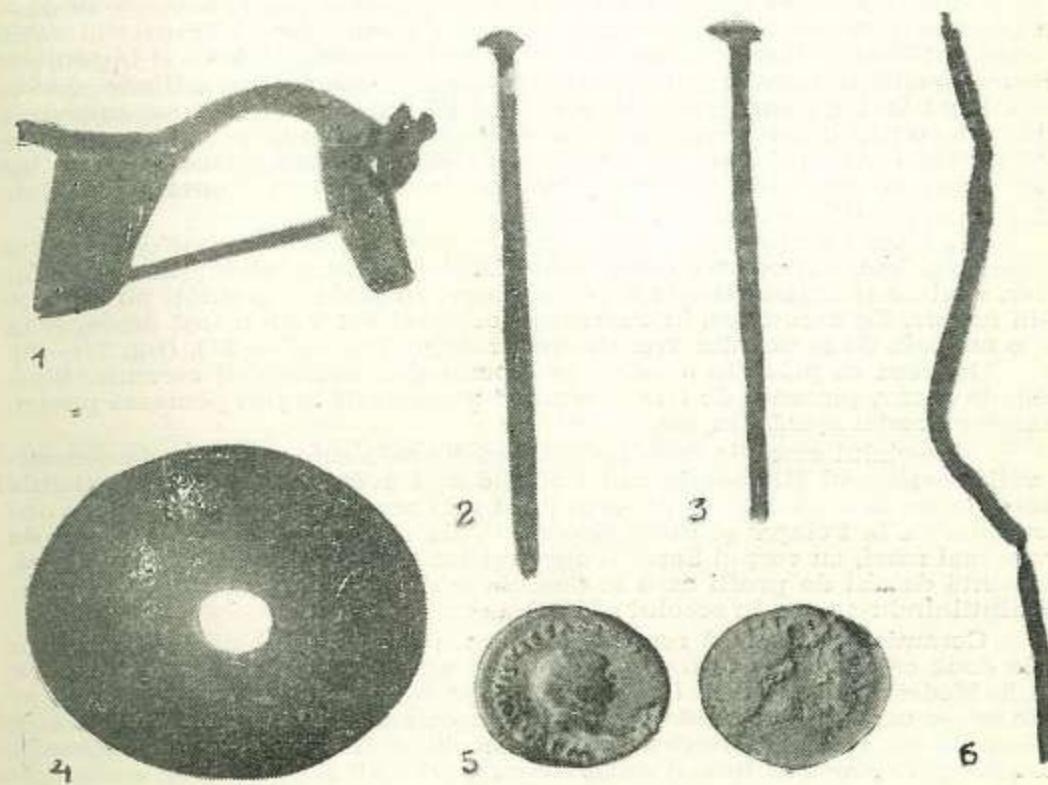

Fig. 2. — Medeleni—Cucorani ; 1, fibulă de bronz din secolele II—III e.n. ; 2, 3, 6, ace de bronz ; 4, fusaiolă ; 5, monedă de argint (circa $\frac{1}{2}$).

ferite categorii de oale, cu marginea îndoită spre orizontală. În ceea ce privește strâchinile și castroanele, cele mai frecvente au peretii arcuiți, marginea ușor îngroșată și umărul rotunjit (fig. 1/1—3).

Analogii apropiate atât în ceea ce privește formele cit și frecvența

lor se întâlnesc în așezarea daco-carpică de la Șcheia-Suceava din secolul II e.n.¹

Vasele mari cu marginea îndoită orizontal sunt diferite, mai ales prin profilul marginii, de aceeași categorie cu vasele din complexele carpice din secolul al III-lea e.n. din Moldova.

Alături de ceramica autohtonă lucrată cu mîna sau la roată, s-au descoperit și numeroase fragmente de amfore romane, care se împart în două categorii. Unele fragmente provin de la amfore cu gîțul înalt și îngust, cu forma sveltă, din pastă amestecată cu nisip, de culoare roz-gălbui, foarte frecventă în toate așezările din sec. II și III e.n. Cea de a doua categorie de amfore sunt luate din pastă roș-cărămizie, cu gîțul larg, corpul foarte bombat și torță din bandă lată. În comparație cu prima categorie, acest tip de amforă apare la Medeleni mai frecvent decât în alte descoperiri din Moldova aparținând secolului al III-lea e.n.

In afară de ceramică, în cuprinsul acestei așezări, au fost descoperite diferite obiecte, dintre care două fibule din bronz, un pînjen și un cuțit din fier, spatule și impungătoare de os și bronz, fusaiole și greutăți piramide din lut ars. De asemenea, în cuprinsul locuinței nr. VIII, a fost descoperită și o monedă de argint din vremea împăratului Titus (71—81), (fig. 2/1—6).

In ceea ce privește încadrarea cronologică, materialul ceramic, fibulele de bronz, pînjenul de fier precum și moneda de argint pledează pentru datarea acestei așezări în sec. II—III e.n.

Materialul ceramic prin caracteristicile sale este apropiat de ceramica din Latène-ul III, dar prezintă forme mai evolute. Astfel, fructierele descoperite la Medeleni au piciorul mult mai scurt decât cele din epoca anterioară, de la Poiana² și Bitca Doamnei³. De asemenea, unele categorii de vase mai mari, cu corpul bombat spre mijloc și marginea îndoită orizontal, prezintă detalii de profil care le deosebesc de formele anterioare, ele ne-maiîntîlnindu-se nici în secolul al III-lea e.n.

Ceramica de import reprezintă și ea, prin raportul cantitativ dintre cele două categorii de amfore, un element ajutător pentru datarea așezării de la Medeleni în secolele II—III e.n.; amforele roșietice cu gura largă apar într-o cantitate mai mică decât în așezările din Latène-ul III. Totodată ele devin tot mai rare către începutul secolului III e.n., cînd, la Poienești de exemplu, vom găsi numai amforele cu gîțul înalt și strîmt⁴.

1. Gr. Folt, *Date noi cu privire la populația dacică pe teritoriul regiunii Suceava*, comunicare la prima Sesiune științifică a muzeelor, din 27—29 decembrie 1964.

2. Radu și Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 298, fig. 128/4.

3. Informații de la N. Gostar. Materialele la Muzeul din Piatra Neamă.

4. R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 290, fig. 77.

Fibulele de la Medeleni, reprezentând variante mai timpurii ale tipului cu portugrafa înaltă, vin și ele în sprijinul încadrării cronologice a aşezării în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n.⁵

Pintenul de fier, răspândit mai mult în regiunile nordice ale Europei, se datează și el în secolul II e.n. O piesă asemănătoare a fost descoperită în aşezarea de la Băiceni-Siliște, care a fost datată pe bază de ceramică și fibule tot din sec. II—III e.n.⁶. În sfîrșit, moneda de la Titus, descoperită în locuința VIII, susține datarea acestei aşezări în secolele II—III e.n.

In totalitatea ei, aşezarea carpică de la Medeleni prezintă foarte apropiate analogii cu aşezările din aceeași vreme de la Șcheia-Suceava și Băiceni-Siliște, completând datele cu privire la aspectul cultural daco-carpic din secolele II—III e.n. din nordul Moldovei, puțin cunoscut pînă acum cîțiva ani în urmă.

SILVIA TEODOR ȘI SIMEON RĂTA

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'HABITATION DES II-III-e SIÈCLES DE N.E. DE MEDELENI, COMMUNE DE CUCORANI

RÉSUMÉ

Entre 1964—1966, on a effectué des fouilles archéologiques à Medeleni-Cucorani, dans une habitation du II-e siècle de n.e. A l'occasion de ces recherches, on a découvert 10 habitations enfouies en terre, quelques habitations de surface et 19 fosses, dont quatre avec les murs collés et brûlés, qui ont été employés pour conserver les provisions.

Dans l'intérieur des habitations et dans les fosses on a trouvé trois catégories de céramique : la première catégorie, confectionnée à la main, avec la pâte poreuse, est ornementée par des ceintures et par des proé-

5. A. Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provizial-römischen und südrussischen Formen* 2, Leipzig, 1923, p. 90.

6. Informații de la I. Ionita, Material inedit la Muzeul de istorie a Moldovei — Iași.

minences. À la deuxième catégorie appartient la céramique travaillée au tour, en pâte fine, dont on a modelé des plats en terre, des castrons, des vases à fruits à pied court et une variété de vases avec le bord courbé vers l'extérieur. À la troisième catégorie appartient la céramique romaine d'import, représentée par amphores avec le cou haut et étroit, ou avec le corps sphérique et le cou large.

À côté de céramique, on a découvert en habitations et en fosses des objets en bronze, fer, argile et en os. D'une importance tout particulière est une monnaie d'argent du temps de l'empereur Titus, qui date l'habitation de Medeleni au II-III-e siècle de notre ère.

Analogies céramiques sont à trouver dans les habitations carpo-daces de Șcheia-Suceava et de Băiceni-Siliște.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique confectionnée à la main (1) : 2—3, céramique travaillée au tour dans l'habitation de Medeleni-Cucorăni du II-e siècle n.é. (1=cca. $\frac{1}{4}$; 2=cca. $\frac{1}{2}$; 3= $\frac{1}{6}$).

Fig. 2. — Medeleni-Cucorăni : 1, fibule de bronze du II-e et III-e siècle n.é. ; 2, 3, 6, aiguille en bronze ; 4, fusaiole ; 5, monnaie d'argent du temps de l'empereur Titus.

DRUMURILE „TĂTAREȘTI” IN LUMINA NOIOR DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN JUDEȚUL SUCEAVA

In zona de munte a județului Suceava, apar frecvente denumiri toponimice ce amintesc prezența tătarilor în aceste locuri, pînă astăzi păstrîndu-se prin tradiția poporala o bogată varietate de legende.

Aceste denumiri se referă la rîuri („Tartarec”¹, „Tătarca”², „Gura Văii Tătarului”³, „Valea Străjii”⁴), munți („Tatarca”⁵, „Tătarul”⁶, „Virful Tătarci”⁷ sau „Obcina Tătarci”⁸), plaiuri („Plaiul Tătarilor”), aşezări omenesti mai mici („Tătarul”⁹, „Tătarca”¹⁰), complexe de păduri și finețe („Dosul Tătarului”¹¹, „Fața Tătarului”, „Tatarca”¹²), poiene („Fața Tătaru-

1. Em. Grigorovitza, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 121. Pîru, affluent pe stînga Moldovei, ce își adună apele sale în jurul culmii Obcioara, care dă pe de altă parte naștere izvoarelor unite ale pîrîului Tătarca ce ține de bazinul Bistriței.

2. *Ibidem*, p. 121.

3. S. Fl. Marian, *Tradiții poporale din Bucovina*, București, 1895, p. 192.

4. Piatra Străjii și Valea Străjii în apropiere de comuna Pojarita.

5. Em. Grigorovitza, *op. cit.*, p. 222. Munte ce ține lanțul carpatic al Lucinei în apropiere de Cîrlibaba, altitudine 1552 m.

6. *Ibidem*, p. 222. Ține de grupul munților din Poiana Stampei, ca o ramificație a Carpaților transilvăneni; S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 199.

7—8. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 25 și 26.

9. Em. Grigorovitza, *op. cit.*, p. 222, Cătun pendinte de Poiana Stampei.

10. *Ibidem*, p. 222. Cătun ce ține de comuna Cîrlibaba.

11. *Ibidem*, p. 222. Între piraiele Teșna și Teșnița.

12. *Ibidem*, p. 222. Tîrlă pendinte de comuna rurală Fundu Moldovei.

„Poiana Tătarului”¹³, „Tatar”¹⁴, sau prin referiri indirecte la evenimentele legate de tătari („Păginișca”¹⁵ și „Păginișara”¹⁶).

Folosind tradiția populară, folcloristul Simeon Florea Marian a publicat o serie de legende legate de amintirea tătarilor, semnalând cu multă conștiință toponomia și existența unor materiale arheologice, cămăși de zale și resturi de armament, ce se găseau frecvent în munți Bucovinei¹⁷.

„Plaiul” sau „Drumul tătarilor” avea, la intrarea sa în munți Bucovinei, două brațe: unul care începea de la orașul Solca, se urca pe la „Pietrele Muierilor” și da în „Sihiliță” spre „Tîrsciori” și apoi ieșea la „Poiana Mărului”; celălalt braț se începea de la comuna Margininea-Rădăuți, trecea în sus pe „Pîriul Șoarecelui” pînă spre „Pietrele Muierilor”, da în „Tîrsciori” și de aicea ieșea — ca și cel dinainte — în „Poiana Mărului”. Unite, cele două brațe, din „Poiana Mărului”, coborau în punctul „Craci”, unde se întâlnesc pîriul Poiana Mărului cu al Smidovaticului. Apucind în jos pe apa „Dragoșei”, mergea pînă la „Zăvoaiete” din mijloc și ieșea în „Cimpul Dragoșei”, alătura cu „Dragoșa” pînă aproape de vîrsarea Dragoșei în „Moldovița”. De la „Gura Dragoșei”, mergea în sus, pe malul stîng al „Moldoviței”, pînă unde se află comuna de astăzi „Vatra Moldoviței”. De aici, ieșea la Cimpulungul-Moldovenesc pe la Trei Movile și „Sadova” prin punctul „Piatra Străjii” pînă în comuna Pojarita. De la Pojarita, tot peste vîrful munților, ducea la „Piatra Sterparului”, nu departe de comuna de astăzi „Ciocânești”. De aici, drumul se desfăcea iarăși în două brațe, un braț de la Ciocânești, trecînd apa Bistriței Aurii, apuca spre muntele Suhard și de aici ducea tot pe Suhard pînă aproape de Poiana Coșnei, nu departe de comuna Coșna, apoi pe muntele „Cucureasa”, de unde cobora spre Rodna Nouă și intra în Ardeal, iar altul, de la „Piatra Sterparului”, în dreapta, peste culmi de munti, prin Cîrlibaba, prin pasul Prislopului și Borșa, în Maramureș¹⁸.

Atestat documentar¹⁹, acceptat de cercetători și consemnat în lucrările de specialitate, acest drum este folosit frecvent ca drum comercial și militar pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, „drumul imperial” corec-

13. *Ibidem*, p. 167. Îngă pîriul Teșnița.

14. *Ibidem*, p. 222.

15. *Ibidem*, p. 221. Poiană la 1017 m altitudine, îngă Pîriul Teșna.

16—17. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 224—229.

18. Vezi nota 3.

19. — *Ibidem*, p. 236 și 237, cap. „Plaiul Tătarilor”.

20. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. al XV-lea — Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleene (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate de N. Iorga, partea I-a (1358—1600), București, 1911 și partea a II-a (1601—1815), 1913; N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței (Scrisori domnești și scrisori private)*, partea I-a, București, 1899, partea a II-a, București, 1900.

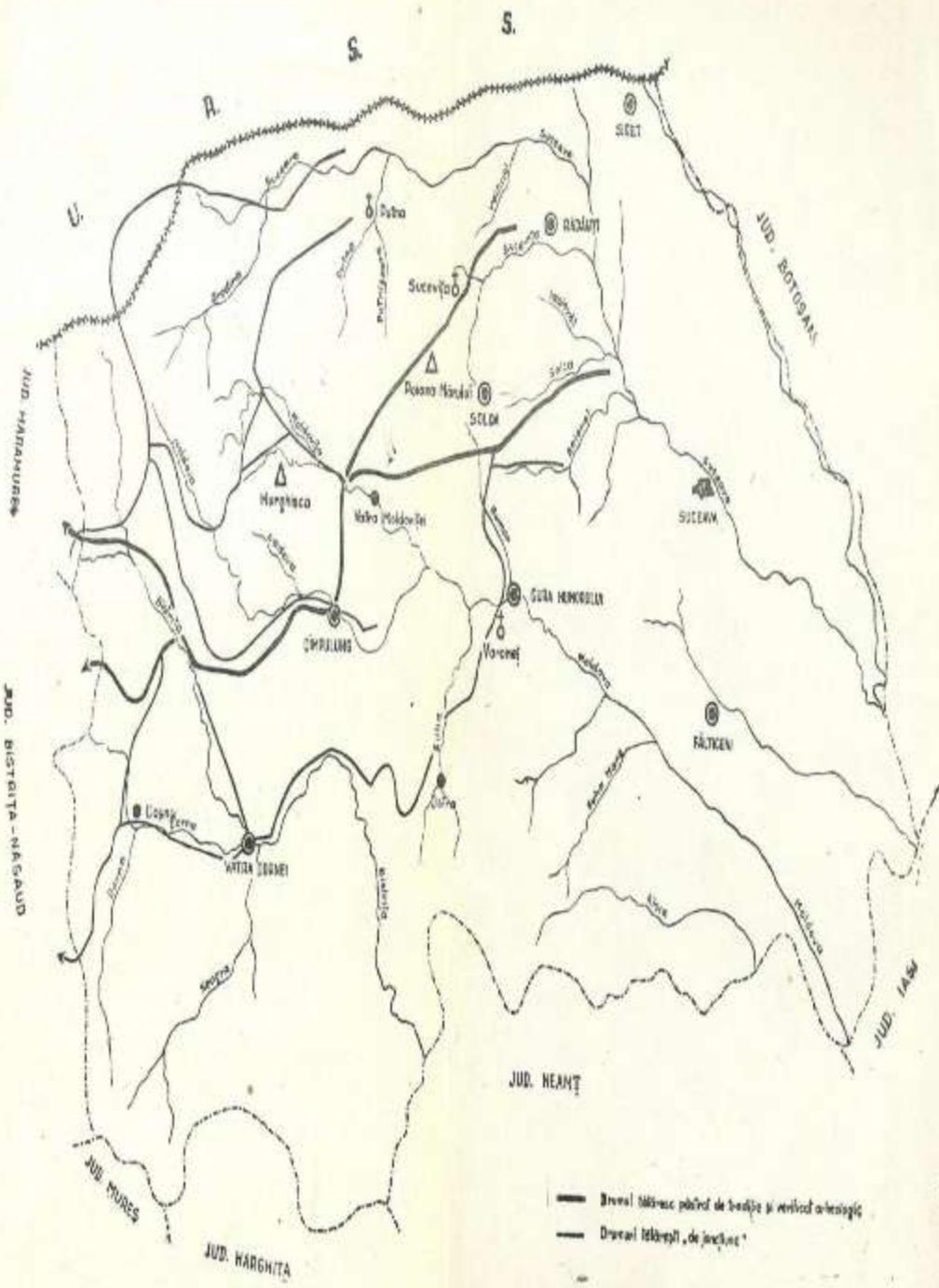

Fig. 1. — Hartă dinamico-termodinamică din județul Buzău.

tind în parte acest traseu, iar drumurile moderne suprapunindu-se pe întinse porțiuni „drumului tătăresc”²¹.

Din al doilea deceniu al secolului al XVIII-lea, în comuna Vama, punctul „Răgoaza”, străjuind defileul „Strîmtura Roșie”, se află monumentul ce a fost cunoscut fie sub numele de „Crucea Tătarilor”, fie mai corect, aşa cum este folosit în literatura de specialitate, „Stilpul lui Vodă”. Inscriptia de pe cele patru laturi ale stilpului, astăzi în parte roasă de vreme, o cuncaștem din copia românească a lui Fotachi Ciurea, din 14 martie 1802.

Ridicat în 1717 de Mihai Vodă Racoviță, domnul Moldovei, în a treia domnie a sa, în amintirea campaniei victorioase întreprinse în Ardeal, inscripția pe partea de nord a stilpului menționează: *Acest stilp, cind au mersu prin munții ce se cheamă Mestecăniș și prin muntele Suhardul, coborîndu-ne prin Coșna și aşa am ieșit în Tara Ungurească într-un sat anume Rogna și de acolo împreună cu hanul și cu o mulțime de tătari prădind și arzind la cetatea Bistriței și am înconjurat-o de toate părțile și s-au dat, numai cetatea singură a rămas, adică au slobozit tătarii și în pragă (ă) trecind de mîncat la Ungureni de a face și să întoarse prin Maramureșul cătă și robi în sate, care s-a pomenit la ungureni și aşa ne-am întors în pace numai tătarii au avut... adică... Desigur că, aici, inscripția, ce nu a putut fi cetățită mai departe nici de Fotachi Ciurea, pomeneste de o infringere a tătarilor la întoarcearea din Maramureș.*

Expediția aceasta, pe care vechea istoriografie o cataloga „expediție de pragă”, este privită astăzi sub o altă latură, deoarece are legătură directă cu răscoalele țărănești din nordul Transilvaniei, conduse de Francisc Rakoczi și îndreptate împotriva jugului habsburgic.

Despre această expediție cronicarul Kiparissa ne dă amănunte prețioase. Mihail Racoviță a plecat spre Tara Ungurească, în ziua de 1 august 1717, împreună cu sultanul Agiamet Ghirai, cu Colceac Aga și mai mulți boieri, între care Iordache Cantacuzino, având ca oaste 3700 moldoveni, 9.700 tătari și 300 cazaci zaprojeni.

Ajungind la Cimpulung, au ținut acolo sfat și au aflat cu cale să rinduască plecarea astfel, ca intui să înainteze pedestrimea Domnului, ca să deschidă cale și să fie de ambele părți ca pază, în urma pedestrimei să vină Colceac Aga cu oamenii săi, și, în urma lui Colceac, Domnul cu ostile sale, iar Domnului să-i urmeze Agiamet Ghirai cu tătarii și 300 cazaci zaprojeni.

Așa au plecat de la Cimpulung și, ținind drumul cunoscut sub numele de „Plaiul Tătarilor”, urcind muntele Mestecăniș, au trecut apa Bistriței Aurii și, ajungind la muntele Suhardului, au făcut acolo întîiul popas. De acolo, au trecut apa Teșnei, care era hotarul munților Moldovei și,

²¹. Drumul Cimpulung—Sadova—Trei Movile—Paltin—Vatra Moldoviței—Clumirna—Sucevița—Rădăuți va fi dat în curind în folosire integrală.

Ungariei și, deoarece munții erau înalți și nestrăbuți și locurile greu de umblat, au rămas pe munți, iar, a doua zi către amiază, au sosit la Rodna, unde au făcut conac și au dat foc satelor și recoltelor²².

De reținut din cele relatate itinerariul expediției, perfect incadrat pe una din variantele principale ale „Drumului Tătarilor” și faptul că acest traseu putea permite unei armate de circa 14.000 oameni să străbată, în condiții acceptabile pentru o campanie militară, peste munții din nordul Moldovei în Transilvania.

Amintirea acestor evenimente din secolul al XVIII-lea s-a păstrat mult timp după aceea în părțile Rodnei, Bistriței și Maramureșului²³, precum și în nordul Moldovei, ceea ce explică transmiterea sub formă legendară a acestor evenimente sau preluarea, sub o formă modificată, a unor legende legate de evenimente istorice mai vechi.

In baza identificării și studierii unor piese aflate în colecțiile muzeelor din județul Suceava și mai ales a celor proprii, colectivul Muzeului din Cimpulung-Moldovenesc a formulat, încă din 1954, ca ipoteză de lucefu, că, în afară de „Drumul Tătaresc” principal, pe variantele menționate, se poate vorbi de multe alte „drumuri tătărești”, care foloseau ca locuri de trecere, peste Carpații răsăriteni, văile apelor de munte, prin plaiuri, peste cumpăna apelor în văile și riurile de pe celălalt versant de munte și că pe aceste drumuri — de care sau numai de călărie — punctele strategice au fost folosite cu pricinere în rețeaua sistemului fortificat defensiv, prin prezența mănăstirilor cu ziduri de apărare ca în parte în secolele XV și XVI rolul militar al unor vechi „caste” sau „curți boierești”, puncte „de strajă” mai ușor de apărăt prin întărire sau folosind avantajele strategice naturale.

Pot fi date numeroase exemple privind drumurile „de joncțiune”, cedând din alte puncte de acces, pe variantele principale ale „Drumului Tătaresc”. Mă voi opri, însă, numai asupra unora din ele.

Astfel, de la Falcău, pe apa Sucevei în sus, pînă la obîrșia acesteia,

²². T.V. Ștefanelii, *Stilpul lui Mihai Racoviță în Bucovina*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secției istorice*, seria a II-a, tom. XXXVI (1913—1914); Iorgu G. Toma, *Monumentul Stilpul lui Vodă din Vama*, Monografie cu ilustrații, Cernăuți, 1923.

²³. La 10 noiembrie 1722, Mihail Weber din Terpiu raportează că, în timpul invaziei tătărești din 1717, s-au nimicit sătenilor toate scrierile și cărțile păstrate în biserică satului, iar, la 5 decembrie 1758, se dădea certificat de milogeală femeii Dafina Balotă din Maiera, care, la etatea de 8 ani, a fost răpită, în 1717, de tătari și acestia au vîndut-o la un turc, în al căruia harem a robit pînă în 1758, cînd, după multe suferințe, a putut scăpa și s-a intors acasă (vezi Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, în *Arhiva somesană*, nr. 3, p. 22).

trecind prin Sadău, Paltin, Nisipitul și Ulma și de aici peste „Plaiul Moldovei” peste Lucina, în Maramureș și Ardeal²⁴.

De la Vama, de-a dreptul peste Birnărel, spre Valea Caselor, pe lingă apa Moldovei în sus, pînă la Cîmpulung, la „strîmtura” dintre Măgura Pojoritei și Muncele Sadovei, pînă la Pojorita, în sus peste Runcul Pojoritei, peste vîrful Arsineasa, în Obcina Arsinesei, trecind munții Sterparului, Colacul, Botușelul Mare, Senatorul și Dodul, drumul se coboară drept unde este astăzi comuna Cîrlibaba²⁵.

Un alt drum, mai puțin cunoscut, cu materiale arheologice deosebit de interesante,²⁶ folosit pentru a se trece din bazinul Moldovei în bazinul Bistriței, este acela care duce de la Gura Humorului pe apa Voronețului sau aceea a Suhei Mici și prin Stulpicani, Ostra și Gemenea, ieșea la sud de masivul Rărăului, pe Valea Bistriței, pînă la Dorna Arini și Dornă, de aici intrînd pe drumul principal ieșea spre Bistrița Transilvaniei, prin pasul Birgăului.

În istoriografia noastră, au intrat în ultimul deceniu preocupări legate de rolul „curților boierești” în organizarea militară a Moldovei în veacurile XIV și XV. Un tablou statistic al „curților boierești” atestate documentar pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea semnalează existența a 42 de curți, dintre care 23 în secolele XIV și XV. Dintre acestea, circa 20 au fost ridicate la punctele obligatorii de trecere și promotorii, pentru a îndeplini și un rol militar²⁷.

Unele din acestea sunt identificate pe teritoriul de astăzi al județului Suceava, ca aceea de la Dvoriștea, identificată cu Dumbrăvenii Sucevii, de la punctul „Temelia”, între Fălticeni și comuna Boroaia, pe malul sting al Moldovei, după materialul găsit la un prim sondaj, probabil, de pe vremea Mușatinilor (sfîrșitul secolului al XIV-lea), „Pirtestii și curtea lui Denis” (curtea neidentificată), Frătăuji Vechi-Rădăuți etc. De reținut „Curtea lui Denis” și Pirtestii, locul de descoperire a unor monede tătarești de la sfîrșitul secolului al XIII-lea.

Sintem convinsă că cercetările arheologice sau descoperirile întimplătoare vor semnala prezența unor asemenea „curți” dincolo de linia de demarcare dintre deal și munte, în depresiunile extra și intracarpatici și sondajele arheologice ce ni le propunem, vor valorifica unele informații sau zona de proveniență a materialelor arheologice aflate în colecțiile muzeelor din județ, provenite din descoperirile întimplătoare, în

24. S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 8 și 225—226.

25. *Ibidem*, p. 30. Arată drumul străbătut invers și includerea acestuia în „Drumul Tătarilor”.

26. Descoperirile de la Ostra, Gemenea și, recent identificată, o cămașă de zale „tip Hurghîca” la Valea Colbului, pîrîu ce se varsă în Bistrița.

27. Gh. Diaconu, *Despre rolul curților boierești în organizarea militară a Moldovei în secolele XIV și XV*, în *Studii și referate privind Istoria României*, I, București, 1954, p. 551—573.

puncte ca Sucevița (muntele Furcoiu) și Frătăuții-Vechi (punctul „Tocmitura”), Ilișești și Stupca (azi comuna Ciprian Porumbescu), în punctele „Cetatea” pe Valea Boului, Poiana Mărului (muntele Scorușet și Smidovaticul), comuna Valea Boului (zona muntelui Păușa și cătunul Valcan), valea râului Catariga, comuna Coșna-Floreni. În special, punctul „Poiana Mărului”, ca punct important de întretăiere a drumurilor semnalate, prezintă o deosebită importanță, cu atit mai mult cu cît numeroasele materiale provenite din descoperirile întimplătoare nu au ajuns pînă la noi.

Pentru argumentarea vechimii acestor drumuri, folosim unele descoperiri monetare făcute în anii trecuți, care arată intensa lor folosire încă din secolele XIII și XIV. Ne referim, în acest scop, la studiul semnat de Octavian Iliescu, care ne semnalează moneda de argint a Hoardei de Aur purtind pe avers numele hanului Tula Buga (1287—1291)²⁸. Moneda își datorează prezența unui rit funerar și a fost găsită în 1952, la Pirteștii de Jos, localitate la aproximativ 24 km spre sud-vest de Suceava, de către un locuitor din această comună, care lucra la nivelarea unui teren între apa Solonețului și linia ferată²⁹.

Este interesant de observat că moneda Hoardei de Aur a fost folosită în Moldova după o lungă perioadă din care nu se cunosc descoperiri monetare. Într-adevăr, după datele pe care le posedăm, între tezaurul cuprinzînd solizi bizantini, bătuți de Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea (976—1025), găsit la Dolhești și descoperirea de la Pirtești a dirhemului tătăresc citat nu se cunoaște nici o descoperire monetară, ca verigă intermediară³⁰.

In apropierea comunei Sucevița punctul „Piscul muntelui Furcoiu”, au fost descoperite, cu ani în urmă, de oamenii ce săpau aici, monede de argint provenite de la regii Ungariei din secolul al XIV-lea. Este vorba de monede emise de Carol Robert de Anjou (1308—1342) și Ludovic cel Mare (1342—1382). Acestea au ajuns în posesia profesorului T. Sireteanu, care a publicat în 1937 o scurtă notiță informativă într-un calendar local³¹.

Monedele au pe avers chipul regelui cu următoarea legendă: *Moneta Caroli (Ludovici) regis Hungarie (ae)*, iar pe revers stema familiei Anjou cu legenda *Honor regis judicium diligit*. Unele din ele se citesc:

28. O. Iliescu, *Monede tătărești din secolele XII—XIV găsite pe teritoriul R.P.R. — Notă preliminară*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. III, p. 268—269.

29. O. Iliescu, *Insemnări privitoare la descoperiri monetare*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. I, p. 463.

30. *Ibidem*, p. 267.

31. T. Sireteanu, *Insemnări relative la comuna Sucevița, jud. Rădăuți, în Calendarul poporului pe 1937*, editat de Asociația învățătorilor din Bucovina, p. 113—114. A se vedea zona muntelui Furcoiu.

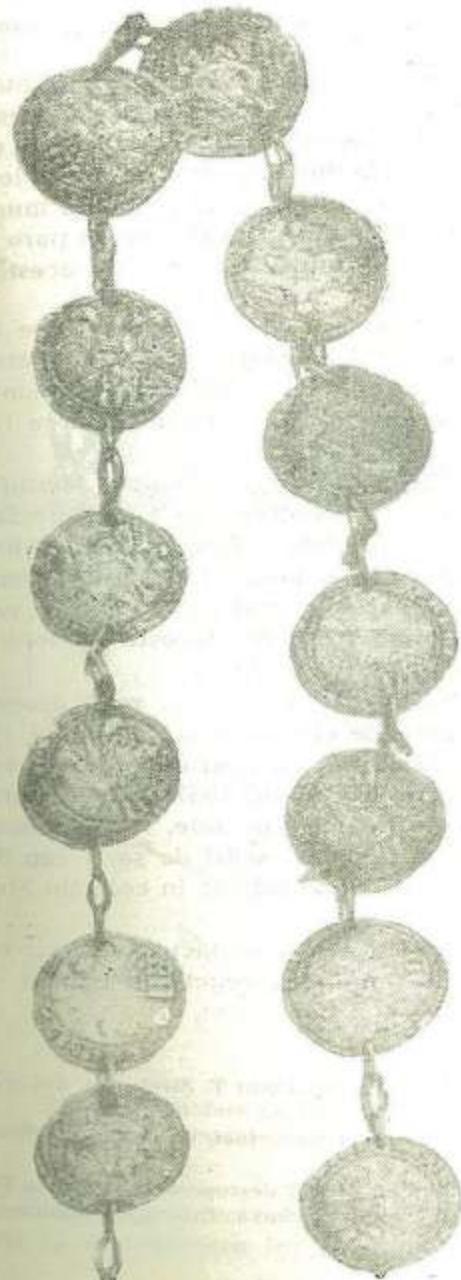

Fig. 2. — Monede emise de regii Ungariei, Carol Robert și Ludovic cel Mare (sec. al XIV-lea), găsite în punctul „Piscul muntelui Fureoin”, comuna Suciuvița.

greu, fie că au textul sters, fie că ștanțarea a fost făcută chiar în zona textului³².

Prezența acestor monede pe un braț principal al „Drumului Tătăresc”, în perioada de formare a statului feudal moldovenesc independent, este deosebit de semnificativă și, indiferent de rolul ce l-au jucat ca mijloc legal de schimb sau tezaurizare, ele duc la concluzia unei vieți economice dezvoltate, prezența așezărilor omenești pină în inima muntilor, prezența „castelor” sau a „locurilor întărite”, să cum se pare a fi cazul „ruinelor” de pe muntele Furcoiu și folosirea intensă a acestor drumuri în scopuri militare sau comerciale.

Este necesară revizuirea informației apărute în 1934, privitoare la descoperirea a 52 „monede mici turcești” de argint în comuna Vatra Moldoviței cu ocazia nivelerii unui loc la punctul „Fintina lui Florian”, care se află pe perimetru pîriului Ciumîrna, la o depărtare de circa 1,5 km de ruinele mănăstirii lui Alexandru cel Bun³³.

In sprijinul „drumurilor tătărești”, „secundare”, au venit și identificările făcute pentru materialul existent, prin localizarea căt mai precisă a pieselor arheologice provenite prin descoperirile întimplătoare, pe bază informațiilor scrise sau verbale, dar mai ales bogatul material arheologic ieșit la iveală la poalele muntilor Hoșmandiuc și Corhana și pe valea pîriului Hurghișca (bazonul rîului Moldovița și prin acesta al Moldovei) în sectorul Demăcușa al Ocolului silvic Moldovița.

Punindu-se în exploatare parchetul de pădure Nr. 82, zonă acoperită prin împădurire naturală cu o pădure de circa 300 ani vechime, cu ocazia defrișărilor făcute între anii 1957—1960, au apărut materiale arheologice deosebit de interesante. La sfîrșitul anului 1957, a apărut prima cămașă de zale; în 1958 și 1959, alte 4 cămași de zale, 17 fragmente dintr-o armură tip „cos metalic”, două perechi scări de șa, 1 cap de buzdugan, 1 coif, 1 nasture (bumb metalic), toate intrate în colecția Muzeului din Cimpulung.

Prin Muzeul din Suceava³⁴, în 1959 și 1960, s-au făcut sondaje ce s-au rezumat — datorită configurației terenului și vegetației bogate —

32. Monedele, în total 21, sunt în posesia inginerului Liviu T. Sireteanu, din orașul Gh. Gheorghiu-Dej.

33. Gh. P. Cramariuc, Din cronică numismatică a Bucovinei, II, în *Gazeta Bucovinenilor*, nr. 2, 18.XI.1934.

34. Mara Nicorescu, *Armament și harnăzament feudal descoperit în regiunea Suceava*, material dactilografiat în arhiva Muzeului din Suceava. Informații suplimentare de la Muzeul de istorie a Moldovei.

la răscolirea movilelor existente de o parte și de alta a unei porțiuni a pîrfului Hurghișca. Celor patru suluri de cămăși de zale li s-au adăugat, în 1960, 7 suluri de cămăși de zale, o sabie fără miner, un cuțit mic, o căldare de aramă cu toartă de fier, o pereche scări de șa, o zabală de cal și un otic.

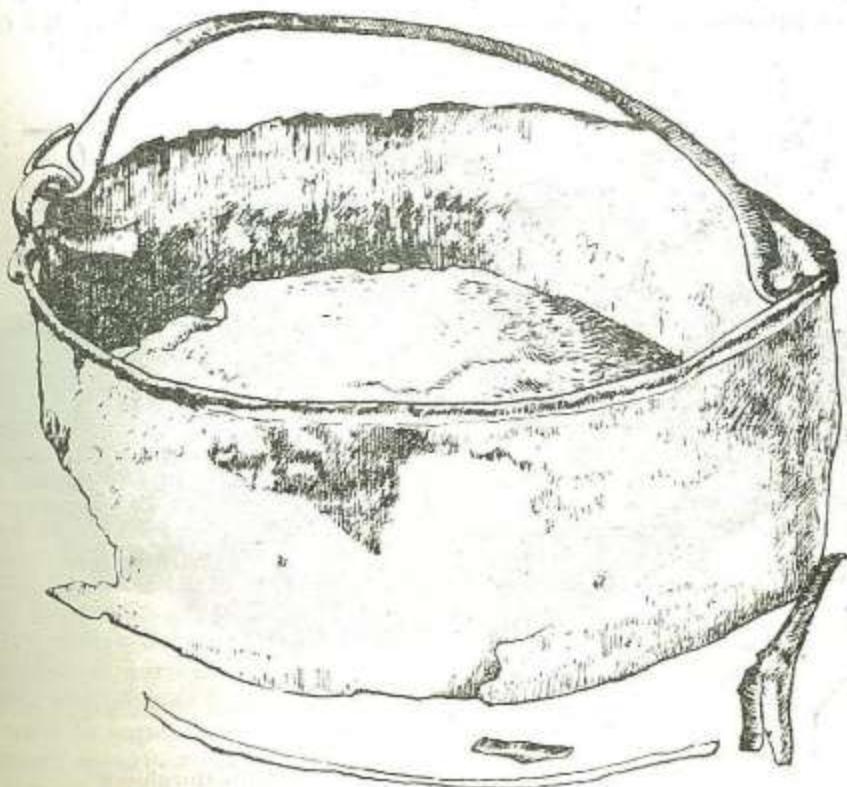

Fig. 3. — Căldare de aramă cu toartă de fier, găsită împreună cu armamentul medieval la Hurghișca.

Săpăturile efectuate nu au dus la alte concluzii decît cele formulate la descoperirea lor și anume că „Tabăra”, locul „de depozitare”

sau „locul de popas”, a fost părăsit forțat, în imprejurări dramatice, de echipa unui atac sau datorită unui atac prin surprindere, ce a fost dat în apropierea locului depozitărilor pieselor, în general armamentul, dar mai ales cămașile, fiind găsite strinse sub, așezate în ordine, după o anumită disciplină militară, obiectele nefiind îngropate, ci depozitate la suprafață, grupate.

Armura metalică semnalată, de altfel singura de acest gen găsită pînă în prezent în acest sector, aflată în colecția muzeului din Cîmpu-

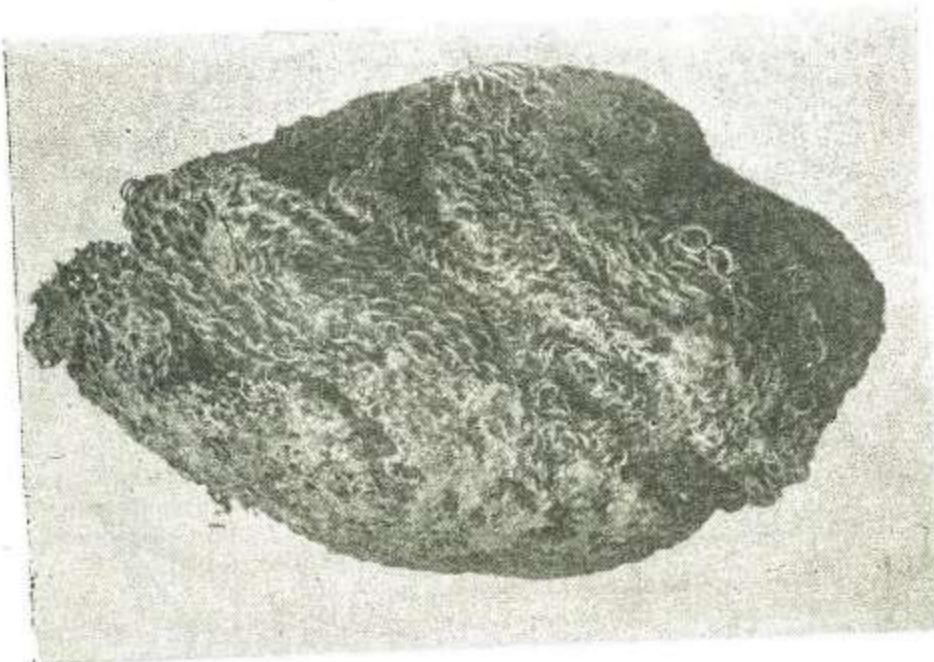

Fig. 4. — Sul de cămașă de zale „tip Hurghișca”.

lungul-Moldovenesc, a fost găsită sub o lespede de piatră, ca într-o ascunzătoare; gruparea obiectelor, făcută de aşa fel ca să ocupe un loc cit mai mic, dovedește preocuparea la posesorii acestui armament de a-l „camufla”. Astfel, ne explicăm de ce acest material destul de prețios nu a fost luat ca trofeu de război și, neștiut, s-a acoperit de pămînt și de vegetație, în mod natural, apoi, prin impădurirea naturală a zonei de de-

pozitare, s-a păstrat pînă la noi. Fiind cea mai bogată recoltă de materiale arheologice de acest gen din județul nostru și, după cît cunoaștem, din întreaga țară, fiind de aceeași proveniență și lucrate în aceeași tehnică, pentru multe categorii din obiectele de inventar vom putea vorbi, de acum înainte, pentru comparație tipologică, de un „tip Hurghișca”.

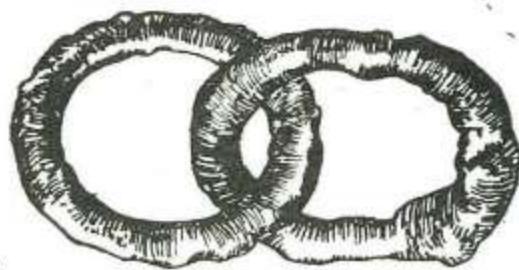

Fig. 5. — Detaliu pentru inele de zale forjate și cu nit „tip Hurghișca” (desen mult mărit).

Cămășile de zale ce provin din acest sector sunt făcute din inele, cu un diametru de 1 cm, cu mici toleranțe în plus sau minus. Inelele sunt obținute prin forjarea și nituirea sîrmei din care sunt confectionate și, de regulă, pe un inel sunt prinse alte patru inele, care, la rîndul lor, sunt prinse de restul rețelei metalice prin aceeași tehnică. Cămășile de zale de „tip Hurghișca” sunt grele pentru o talie normală, lungi pînă la genunchi, lucrate meșteșugărește, preocuparea fiind mai mult pentru soliditate și rezistență, decit pentru estetică și execuție fină.

Ele diferă de cămășile de zale din colecțiile mai vechi ale Muzeului din Suceava, care sunt făcute din inele mai mici, la fel cu patru inele pe aceeași verigă, dar fin executate și, o dată rețeaua metalică obținută, bătute ușor la suprafață, încit imbinarea lor prezintă aspectul de adevarată „lesură metalică croșetată”.

Tot cu inele mai mici și ingrijit lucrată, este cămașa de zale din colecția muzeului din Cîmpulungul-Moldovenesc, descoperită în anul 1935 în orașul Cîmpulung Moldovenesc, str. Băilor (nr. inv. 766), care poate fi socotită de un tip intermediar între cele două tipuri de cămăși de zale descrise.

Tot în „tipul Hurghișca” pot fi incluse și cămășile de zale de la Coșna — Floreni, locul Tatarca, descoperite în anul 1960 sau din Colecția Muzeului din Fălticeni (nr. inv. 2.159), găsită înainte de 1915 la Dorna Arinilor (Dorna Românească).

De pe pîriul Hurghișca, provine și coiful aflat în Muzeul din Cîmpulung Moldovenesc (nr. inv. 3.611). Intrat în colecțiile muzeului în luna iulie 1959, coiful este din fier în parte mincat de rugină (partea din spate,

Fig. 6. — Cămașă de zale „tip Hurghișca”

stinga). A fost făcut din trei părți. Calota propriu-zisă a coifului, dintr-o singură placă, este prevăzută la spate cu orificii pentru prins zalele de apărare a gâtului, în virf cu un adaos cu cap sferic, prins de calotă prin patru nituri, iar în față cu o intăritură ondulată, pentru apărarea

frunții în zona arcadelor ochilor și nasului și prinșă de calotă prin trei nituri. Înălțimea totală a coifului este de 26 cm.

În muzeul din Cimpulung Moldovenesc, se mai află un coif (nr. inv.

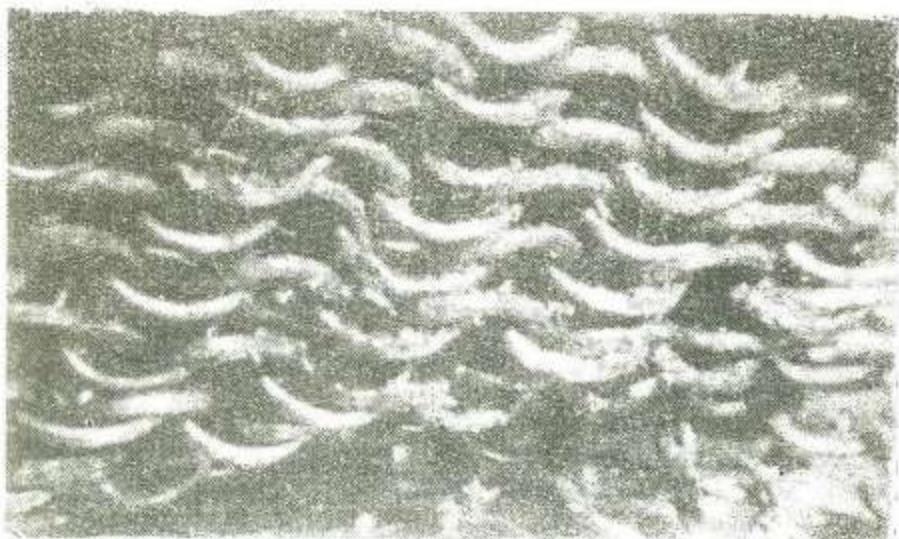

Fig. 7. — Detalii din cămășile de zale „tip Hurghișca”.

937), provenind din vechea colecție a muzeului (1940). Înregistrat greșit ca provenind de la Voronet, donatorul lui a precizat că în realitate a fost descoperit în comuna Ostra, cu ocazia plantării unui stilp de susținere pentru imprejmuirea casei ocolului silvic. Cu toate măsurile luate, astăzi se mai păstrează numai o parte din acest coif (înălțimea 17,2 cm, diametru maxim de 21 cm), care pare a fi fost confectionat ca și cel găsit în punctul Hurghișca. Partea de jos prezintă, de asemenea, o parte întărิตă, mai pronunțată, de circa 3 cm. Aparținând, desigur, unui conducător, îngropat la locul amintit, pe partea exterioară a calotei este acoperit cu desene aurite, provenite din foitele de aur aplicat. Desenele ce au putut fi identificate prezintă o vădită factură orientală.

Un coif semnalat în comuna Cirlibaba, pe malul piriului Cibou, la sfârșitul secolului trecut, nu a ajuns pînă la noi³⁵.

35. Ed. Fischer *Die Bukowina*, Czernowitz, 1899, p. 220.

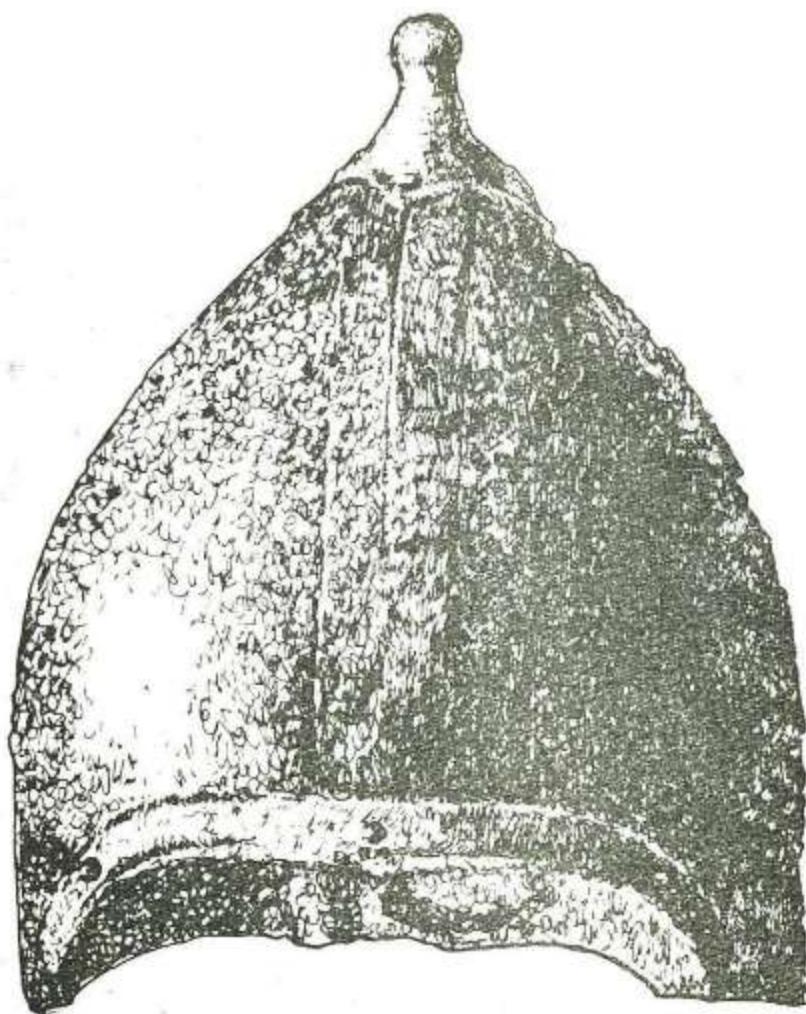

Fig. 8. — Coif de fier descoperit la Hurghișea

Din aceeași zonă, provine și capul de buzdugan din bronz găsit la Hurghișca. Prevăzut cu o gaură de înmănușare, capătul măciucii are trei rinduri de colții, colții din mijloc fiind mai mari, alternind cu colții rindurilor exterioare, așezată cîte doi față în față. Din înălțimea totală de

7,8 cm, 3,5 cm reprezintă înălțimea minerului, a căruia gaură de înmănușare este de 2,8 cm, lățimea maximă a capului de buzdugan fiind de 3,5 cm.

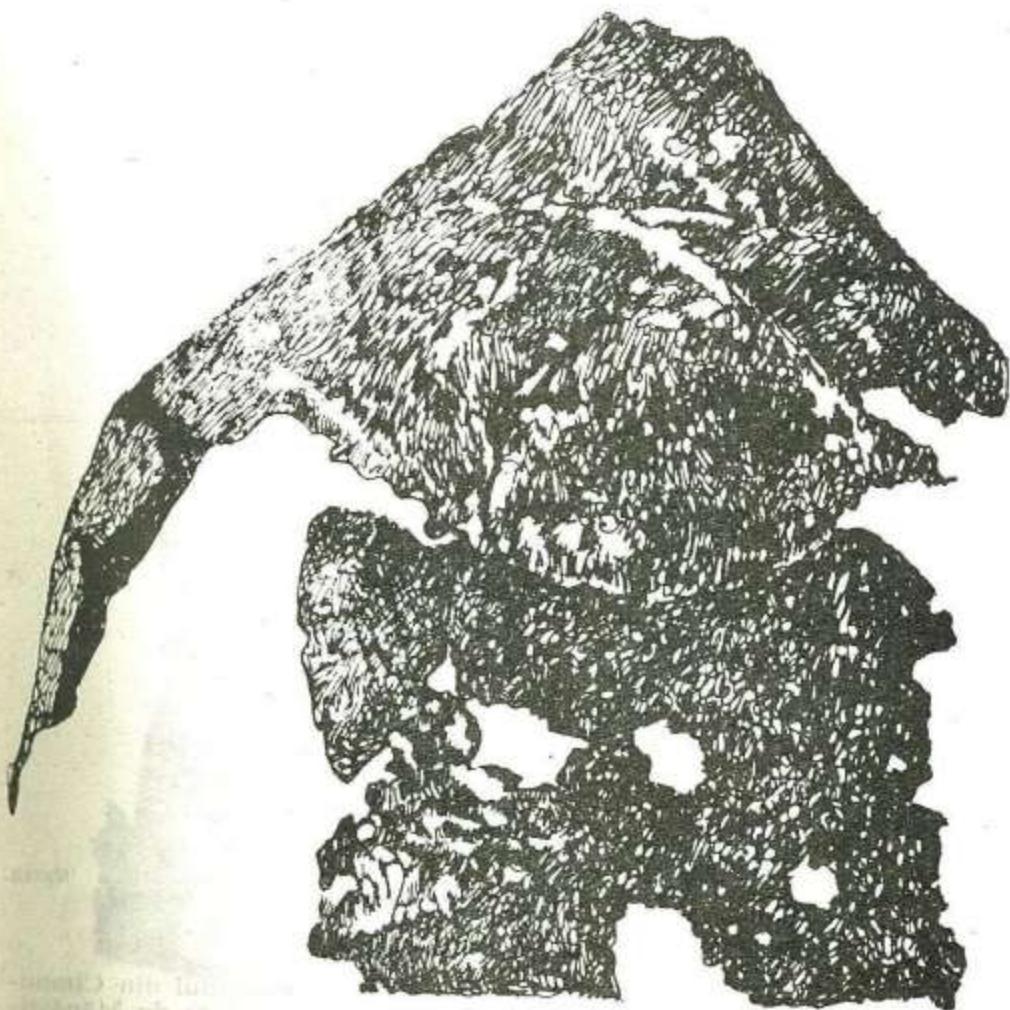

Fig. 9. — Coif descoperit în com. Ostra,

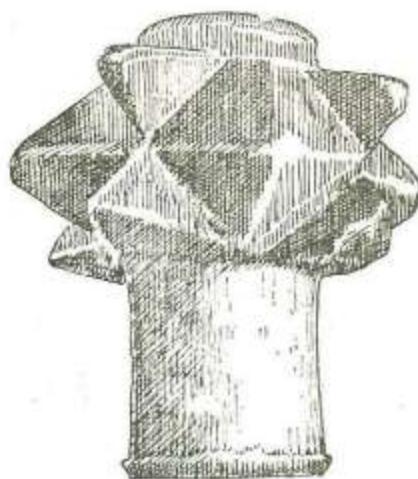

Fig. 10. — Cap de buzdugan din bronz descoperit la Hurghisca.

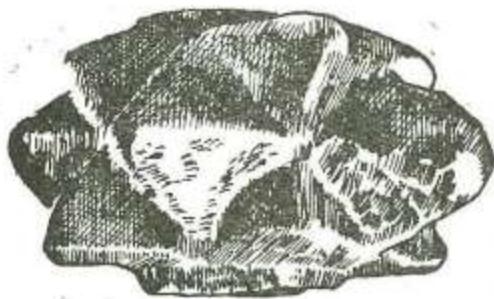

Fig. 11. — Cap de buzdugan descoperit în apropiere de M-reu Vatra Moldoviței.

Capul de buzdugan din colecția mai veche a muzeului din Cîmpulungul Moldovenesc (nr. inv. 741), descoperit în apropiere de Mănăstirea Vatra Moldoviței (1935), deși asemănător cu cel descris, cu aceeași lățime, este mai mic ca înălțime (4,6 cm) și fără miner, înmânășarea făcindu-se direct, în corpul buzduganului.

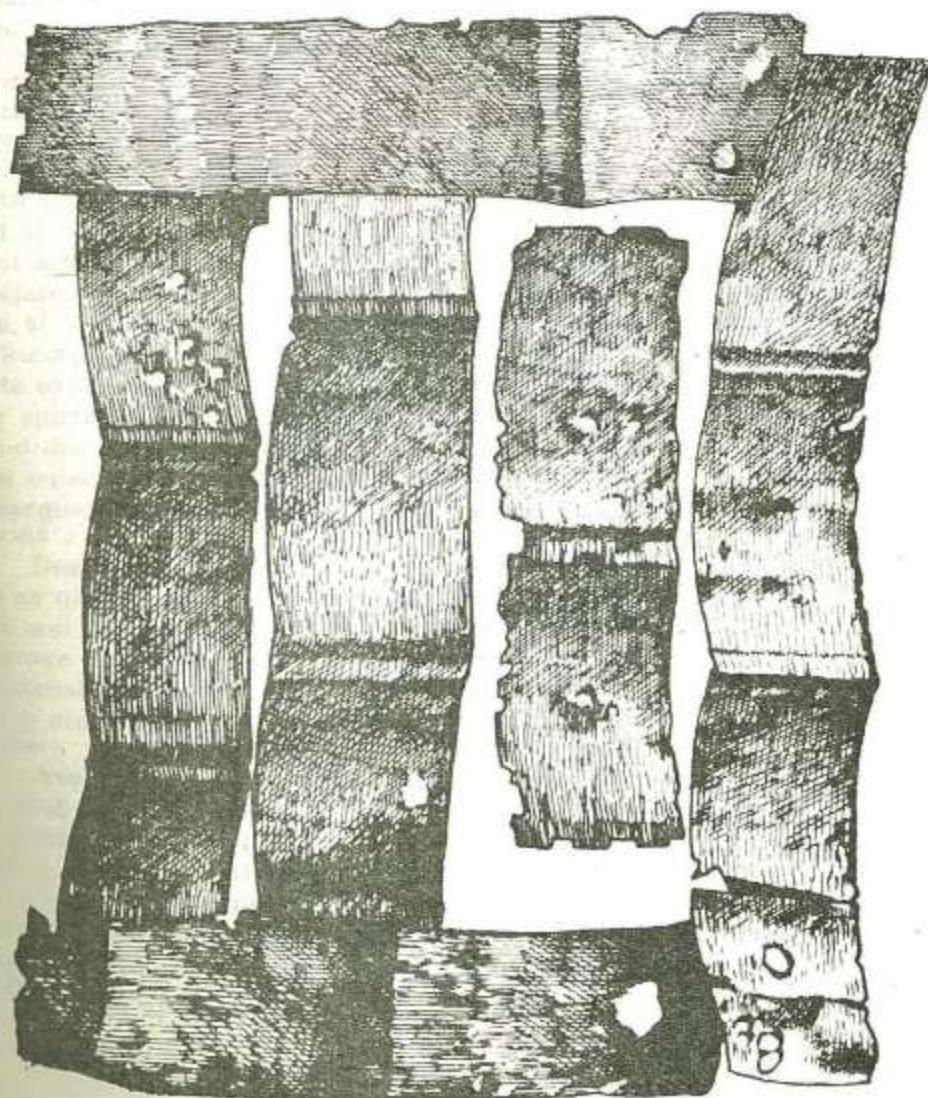

Fig. 12. — Fragmente din armura, de tip „cos metalic”, descoperită la Hurghisca.

Tot din fier, identic ca tipologie și tehnică de lucru, este capul de buzdugan aflat în colecțiile Muzeului din Suceava și provenind din materiale arheologice găsite, în primăvara anului 1960, pe malul râului Cata-riga, în comuna Coșna — Floreni.

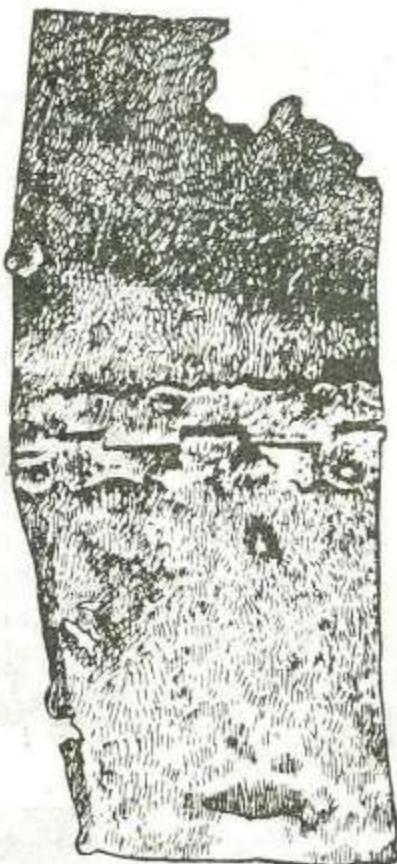

Fig. 13. — Fragment de armură, de tip „cos metalic”.

Kaindl semnala existența a 2 capete de buzdugan, descoperite în 1910—1911, la Ostra, dintre care unul de formă „tubulară”, „cu un nu-

măr de virfuri boante”, dar descrierea fiind sumară nu ne dă posibilitatea de a face unele analogii³⁶.

Merită atenție fragmentele din armura cu aspect de „coș metalic” descoperită la Hurghîșca. Se pare că această armură era montată pe un postav gros, piele sau biană și se introducea pe cap pînă pe umeri, iar lateral se inchidea în cătărămi. Imbinarea părților din față și din spatele armurii este în balamale.

Un interes similar prezintă scările de șa descoperite la Hurghîșca. Atât cele din colecția Muzeului din Suceava (nr. inv. 2045 a și 2045 b), cit și cele ale Muzeului din Cimpulung Mold. (nr. inv. 3609 și 3610), sunt asemănătoare și prezintă următoarele caracteristici: Executate prin forjare, dintr-o singură bucătă de fier, de formă ovală, sunt înalte de 13—16 cm și lăție la bază de 13 cm. Partea de sus prezintă orificiul necesar prinderii acestora prin curele de șa, iar partea de jos, — „platformă” — este ovală și mult lățită. Scările de șa din colecția Muzeului din Suceava au aplicate pe brațele de susținere ale „platformei” ornamente provenind din aplicarea foliilor de argint pe corpul de fier al scării. La cele din colecția Muzeului din Cimpulungul Moldovenesc, se pot observa „dungile” de consolidare provenite din îngroșarea fierului sub „platformă”.

Deși asemănătoare ca formă și dimensiuni cu cele descrise, scările de șa găsite la Coșna-Floreni au partea de jos mai puțin lățită, deci nu am mai putea vorbi aici de „platformă”. De o factură tipologică asemănătoare „tipului Hurghîșca” este scara de șa de la muzeul Fălticenilor (dimensiuni 13/15 cm), cu partea de jos mai largită (nr. inv. 2152), intrată în muzeu în 1925. Ne lipsesc însă datele de proveniență ale acestei piese.

Asemănarea materialului arheologic de la Hurghîșca cu acela găsit în 1960 în comuna Coșna-Floreni, pe malul rîului Catariga, în parte în expoziția muzeului din Suceava și datarea întregului material ca aparținând secolelor XIII—XV impun mărirea ariei de cercetare la întreaga zonă a Carpaților răsăriteni, sondaje arheologice în cîteva puncte ale acestui drum, pe variantele principale sau pe cele „de joncțiune” și coloarea materialului cu piese similare ale muzeelor din țară sau de pe hotare.

36. R.F. Kaindl, *Vorhistorische und volkshistorische Forschungen in der Bukowina*, în *Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft*, Wien, XXXII, 1912, p. 160.

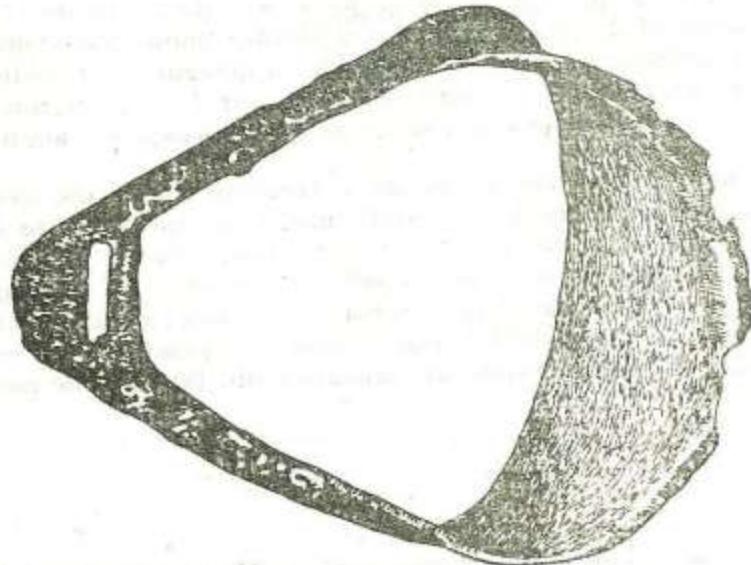
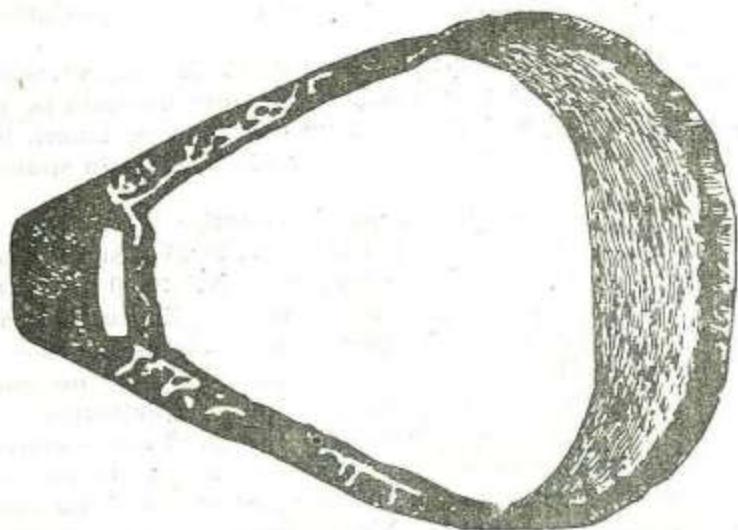

Fig. 14. — Scări de să descooperite la Hurghește.

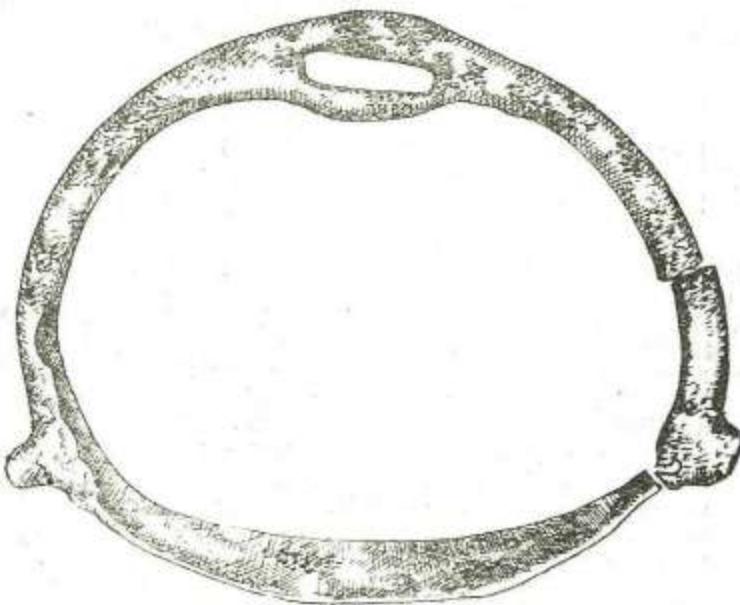

Fig. 15. — Scără de să descoperită la Coșna-Floreni, asemănătoare „tipului Hurgișca”.

Deși un lucru util, tot ce s-a făcut pînă acum reprezintă doar o primă etapă de cercetare și arheologiei noastre feudale îi revine sarcina de a stabili cronologia precisă a acestor materiale, în cazul că alte posibilități de informare istorică nu vor fi în măsură să elucideze pe deplin și pe această cale aspecte importante ale formării statului feudal moldovenesc.

Materialele arheologice descoperite pe teritoriul județului Suceava au fost cartate, punctindu-se în mod grăitor cu ele, ca un argument în plus, drumurile „tătărești”. Denumirea drumurilor nu obligă atribuirea acestor obiecte unei anumite populații, făcind din „tătarî” purtătorii acestei „culturi”, chiar atunci cînd factura vădit orientală a unora din ele ne-ar tenta spre aceasta. Semnalarea unor piese sporadice, sumarele informații pentru cele descoperite anterior și condițiile semnalării celor din ultimii ani, fără posibilitatea observațiilor stratigrafice, nu permit, pentru moment, numai pe baza observațiilor tipologice, concluzii definitive, sintetizări mai ample.

DIE „TATARISCHEN“ WEGE IM LICHTE DER NEUEN ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN VOM BEZIRK SUCEAVA

ZUSAMMENFASSUNG

In der Gebirgszone des Bezirks Suczawa erscheinen oft toponymische Benennungen von Bergen, Tälern, Gewässer u. s. w., wie „Der Tatarenweg“, „Der Tatarenhügel“, „Tatarka“, „Tatarcutza“, „Der Tatar“. Die Volkstradition bewahrt eine reiche Gesamtheit von Legenden. Der Folklorist Simeon Florea Marian meldete das Dasein einiger archäologischen Gegenstände, Panzerhemden und Reste von Waffen die sich häufig in dem Bukowinaer Gebirge befanden.

„Der Tal“ oder „Tatarenweg“ hat bei seinem Eingang in dem Bukowinaer Gebirge zwei Arme, einer vom Städtchen Solka, der andere von der Gemeinde Marginea-Rădăuți, die sich im Punkte Poiana Mărului (die Apfelwiese), dann im Dragoschatal, Watra-Moldoviței, Cimpulung, Ponorita, Piatra Sterparului, unweit von der Gemeinde Ciocănești, einigen. Hier teilt sich der Weg, ein Arm von Ciocănești, über den Bistritzafluss, über das Gebirge Suhard und Cucureasa, dann geht der Weg herunter nach Neurodna und Siebenbürgen. Der andere Weg von Piatra Sterparului rechts geht über andere Berggipfel und führt nach Maramuresch.

Geschichtlich attestiert, seit dem Jahre 1717 von „Stilpul lui Vodă“ (Die Säule des Fürsten) aus Wama bewacht, wurde der Weg oft als Handels- oder Militärweg, bis ins 18. Jh., gebraucht. Die modernen Wege korrigierten teilweise diese Strecke.

Durch das Studium einiger archäologischen Objekten die sich in den Sammlungen der Museen vom Bezirk Suczawa befinden und besonders die des Museums aus Cimpulung, wurde noch im Jahre 1964 vorausgesetzt dass man außer diesen Hauptweg noch von vielen anderen tatarischen Wegen sprechen kann, die als Durchgang Täler der Berggewässer gebrauchen, durch Wiesen, über Wasserschwengel in den Tälern der Flüsse vom anderen Gebirgsabhang.

Die Identifizierung der Gegenstände in den Sammlungen der Museen des Bezirks durch Lokalisierung der Gegenstände die zufällig entdeckt wurden, durch schriftliche und mündliche Erkundigungen, und besonders das häufige archäologische Material Demacuscha Sektor Forstumkreisung Moldovitzia, das zum Vorschein gebracht wurde, unterstützen dieselbe Hypothese. Die Ähnlichkeit dieses Materials mit dem in 1960 in Coschna-Floreni (W. Dorna) entdeckten Material, das teilweise Datieren des ganzen Materials im XII-XV Jh., benötigt sowohl neue Forschungen durch Vergrößerung der Fläche und zwar die ganze Zone der

Ost-Karpathen, als auch Stichproben in einigen Punkten dieses Weges und ein Vergleich dieses Materials mit anderen Gegenständen anderer Museen im Land und Ausland.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Die Karte der „tatarischen Wege“ des Suczawaer Bezirks.
- Abb. 2. — Münzen herausgegeben von den Königen Ungarns Karl Robert und Ludwig der Große (XIV.Jh.), im Punkte „Der Gipfel des Berges Furcoiu“, Gem. Suczewitza, gefunden.
- Abb. 3. — Kupfereimer mit Eisenhenkel, gefunden zusammen mit der mittelalterlichen Rüstung in Hurgischka.
- Abb. 4. — Eingerolltes Panzerhemd „Typ Hurgischka“.
- Abb. 5. — Teilbild für geschmiedete Panzerringe und mit Niete, „Typ Hurgischka“ (Sehr vergrösserte Zeichnung).
- Abb. 6. — Panzerhemd „Typ Hurgischka“.
- Abb. 7. — Teilstücke von Panzerhemden „Typ Hurgischka“.
- Abb. 8. — Eisenhelm in Hurgischka entdeckt.
- Abb. 9. — Helm entdeckt in der Gemeinde Ostra.
- Abb. 10. — Kopf eines Igelkolbes aus Bronze entdeckt in Hurgischka.
- Abb. 11. — Kopf eines Igelkolbes entdeckt neben dem Kloster W. Moldowitzka.
- Abb. 12. — Einzelstücke einer Armüre, Typ „metallischer Korb“ entdeckt in Hurgischka.
- Abb. 13. — Einzelstück einer Armüre, Typ „metallischer Korb“
- Abb. 14. — Sattelstiegen entdeckt in Hurgischka.
- Abb. 15. — Sattelstiege entdeckt in Coșna-Floreni, ähnlich dem Typus Hurgischka.

AŞEZAREA OMENEASCA DE LA SUCEAVA DIN SEC. AL XIV-LEA IN LUMINA CERCETARILOR ARHEOLOGICE

Preocuparea pentru faza mai veche a istoriei orașului medieval Suceava s-a făcut remarcată încă în urmă cu mai mulți ani, în cadrul colectivului de cercetare de la Suceava¹, ea continuind să se manifeste și acum în forme diverse, care merg de la publicarea atentă a unor categorii ceramice foarte importante aparținând veacului al XIV-lea², pînă la includearea unor complexe sucevene într-un cadru istorico-arheologic mai larg, de importanță general românească³. De parte de a părea nefirească sau chiar exagerată, atenția acordată de către arheologie imprejurărilor în care s-au pus, în veacul XIV, bazele economico-sociale ale orașului medieval Suceava se explică în primul rînd, dar nu exclusiv, prin aceea că, prin particularitățile sale, procesul constituirii orașului Suceava are o deosebită importanță științifică pentru studierea în ansamblu a istoriei orașelor medievale din Moldova. Această imprejurare determină, o dată în plus, reluarea în rîndurile de față a discuției pe marginea realităților sucevene din veacul al XIV-lea, așa cum par să se definească ele în lumina cercetărilor arheologice.

Una din problemele majore în funcție de care s-au desfășurat pînă în prezent săpăturile arheologice pe teritoriul Sucevei a fost aceea a modului

1. Cf. M.D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orașenești la Suceava*, în *SCIV*, IX, 1, 1969, p. 107—124.

2. El. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea de la Suceava*, partea I, în *SCIV*, XV, 1, 1964, p. 85—102 și partea II, în *SCIV*, XV, 2, 1964, p. 205—224.

3. M.D. Matei, *Considerații pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei orașelor medievale românești*, în *SCIV*, XVIII, 1, 1967.

în care se manifestă, sub raport topografic, concentrarea sau dispersarea locuirii omenești într-o perioadă care, fie că premerge cu puțin constituirea orașului ca atare, fie că se inscrie cronologic în chiar procesul de oarecare durată al formării așezării de tip urban. Problema este importantă nu atât pentru cunoașterea aspectelor demografice ale secolelor XII—XIV din istoria Sucevei (nelipsite, de altfel, de importanță), ci mai ales pentru că, după opinia a numeroși specialiști, în funcție (dar nu numai) de concentrarea sau dispersarea locuitorilor unei așezări, de trăinicia stabilirii lor într-o anumită arie, se pot desprinde numeroase concluzii referitoare la etapele procesului de constituire a unui oraș medieval⁴. Într-adevăr, departe de a constitui un caz izolat, observațiile generale prilejuite⁵ de săpăturile arheologice de pe teritoriul Sucevei vin să confirme, o dată în plus, justitia respectivului punct de vedere⁶.

După cum se știe, pe teritoriul actualului oraș, s-au practicat în ultimii 15 ani numeroase săpături arheologice, al căror scop a fost, între altele, de a stabili atât stratigrafia generală a orașului medieval⁷, cit și stratigrafia specială a sectoarelor respective. Pentru descoperiri și observații care prezintă cel mai mare interes în discuția de față, amintim aici săpăturile din: sectorul „Sipot” (situat pe ambele laturi ale str. Ștefan Ștefureac, în nemijlocita apropiere a pirlui Cacaina), sectorul „Curtea Domnească” (inclusiv observațiile ce s-au putut face în curtea bisericii Sf. Dumitru), sectorul I.R. C. (situat pe locul unde se află acum sediul U.J.C.M.)⁸, la care s-ar putea adăuga săpăturile din jurul „Hanului Domnesc”⁹, cele din preajma actualei Case a pionierilor și mai ales săpăturile de pe traseul celui mai vechi sănt de apărare (sec. XIV) al Sucevei¹⁰. Toate săpăturile amintite (ca și unele sondaje de mai mici proporții, care nu au mai fost menționate aici) au scos în evidență două fapte de egală importanță și care nu pot fi înțelese în suficientă măsură decât dacă sint just corelate: a) Absența unui strat de cultură compact apartinând secolelor XII—XIII; b) Descoperirea unor materiale arheologice izolate (atât unul față de altul, cit și în raport cu vreun complex oarecare căruja să-i fi aparținut), a căror date în secolele XII—XIII este asigurată pe criterii tipologico-comparative: ceramică, obiecte de metal etc.¹¹.

4. J. Schneider, *La ville de Metz aux XII-e et XIV-e siècles*, Nancy, 1950, p. 26.

5. M.D. Matei, *Zur Ausdehnung der Stadt Suceava im XIV—XVI. Jh. in Dacia*, N.S., V, 1961, p. 521—532.

6. M. D. Matei, *Observations générales sur la stratigraphie de l'établissement médiéval de Suceava*, in *Dacia*, N.S., IX, 1965, p. 351—359.

7. Vezi raportul preliminar asupra acestei săpături în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 780—781.

8. Săpături nepublicate.

9. M. D. Matei și L. Chițescu, *Nouvelles données du problème de l'apparition des fortifications des villes moldaves au moyen-âge*, in *Dacia*, N.S., XI,

10. M. D. Matei, *Zur Ausdehnung . . .*, loc. cit.

Cum pentru discuția de față nu este necesară o analiză a caracteristicilor tehnice ale ceramicii invocate aici, ne mulțumim să precizăm doar că, fără nici o excepție, aceasta se caracterizează prin pasta de calitate cel mult mijlocie (în anumite cazuri chiar inferioară) și prin modelarea ei cu mîna. Cît privește obiectele de metal, incontestabil că cele mai valoroase pot fi considerate fragmentele de cruciulite — reliquiare din bronz pe care descoperitorul lor, cercetătorul Dan Gh. Teodor, le socotește produse într-un atelier răsăritean¹¹. Imprejurarea că descoperirile la care facem aluzie mai sus au apărut într-un număr destul de mic și mai ales repartizarea lor pe o arie întinsă din suprafața orașului actual constituie puternice argumente în favoarea părerii că locuitorii care populau așezarea situată pe suprafața viitorului oraș Suceava nici nu erau prea numeroși și, mai ales, nici nu dăduseră naștere unei așezări compacte și dense în cuprinsul căreia să existe un strat de cultură continuu și relativ gros. Faptul acesta nu trebuie să surprindă deoarece este bine cunoscut că în cuprinsul satelor evului mediu — cu excepția cazurilor în care o anumită formă de teren obliga locuitorii unui sat să-și așeze gospodăriile la intervale mici¹² — locuințele și anexele gospodărești ale diverselor familiilor se aflau la distanțe destul de mari unele față de altele. De altminteri, este de amintit aici opinia că, chiar în cadrul orașelor evului mediu, spațiul dintre casele orașenilor era adesea destul de mare, rămînind nelocuite suprafețe întinse, rezervate de obicei grădinilor sau chiar culturilor agricole¹³. De aceea, în cadrul așezării succinene, care în sec. XII—XIV nu putea constitui decît un sat obișnuit, nu este de așteptat ca cercetările viitoare să schimbe structural observațiile de pînă acum și concluziile care derivă din ele. De altminteri, facem aici și precizarea, deloc lipsită de importanță pentru istoria Sucevei, că situația subliniată în cele precedente este valabilă și pentru o parte a primei jumătăți a secolului al XIV-lea, deși este destul de greu să spunem și cît anume.

Inspire mijlocul veacului al XIV-lea, însă, în condiții și din motive care au mai fost analizate pînă acum, pe planul producției de bunuri se înregistreză unele progrese care par a sugera că producția de ceramică, de pilă, ieșe hotărît din cadrul preocupărilor de natură casnică și capătă un tot mai evident caracter meșteșugăresc¹⁴. Am amintit această constatare nu

11. Descoperirile la care facem aluzie nu au fost încă publicate.

12. Unul din cazurile cele mai semnificative în acest sens îl constituie așezarea rurală de la Coconi, din Tara Românească, unde distanța maximă dintre locuințe este de cca. 10 m. Pentru amabilitatea de a ne fi comunicat aceste observații, ca și unele concluzii care derivă din ele, aducem mulțumiri colegului N. Constantinescu.

13. R. Maunier, *L'origine et la fonction économique des villes*, Paris, 1910, p. 79—80.

14. El. Busuioc, *Ceramica locală de uz casnic din secolul al XIV-lea, de la Suceava*, (partea a II-a), în *SCIIV*, XV, 2, p. 205.

cu intenția de a relua discuția clementelor disparate care au concurat la formularea ei, ci numai pentru că cei mai mulți dintre specialiștii români sau străini în domeniul istoriei orașanești atribuie producției de ceramică însușirea de a fi ilustrativă pentru diversele etape prin care trece o așezare omenească în decursul procesului de urbanizare a sa¹⁵.

Revenind la situația specială a Sucevei, este necesar să atragem atenția asupra unui raport care s-a conturat cu timpul între apariția produselor ceramice de caracter meșteșugăresc și aria de răspândire teritorială a lor în cadrul limitelor orașului medieval Suceava. Acest raport este plin de semnificații pe plan istoric și se exprimă prin restrîngerea aproape bruscă a suprafeței ocupate de locuitori Sucevei la mijlocul și în a doua jumătate a veacului al XIV-lea, în comparație cu suprafața pe care se răspindeau locuitori aceleiași așezări în secolele XII—XIII¹⁶. Este de tras din aceasta concluzia că numărul locuitorilor suceveni a scăzut sau explicația restrîngerii teritoriului ocupat de ei este de căutat în chiar restructurările care aveau loc în sinul acestei societăți? Încă acum trebuie arătat că nu poate fi vorba despre o descreștere numerică a populației Sucevei la mijlocul secolului al XIV-lea (se pare că Moldova nu a fost atinsă de cumpălul flagel care a pustiat întinse regiuni ale Europei occidentale și centrale în această perioadă), ci de o restrîngere voită a spațiului locuit, pe seama micșorării pînă la dimensiuni minime a spațiului liber dintre locuințe, restrîngere dictată de interese majore ale întregii comunități de aici.

Spațiul prezentului articol și sarcina lui generală nu ne îngăduie să acordăm problemei acesteia o atenție specială, o discuție detaliată cu privire la condițiile în care s-a petrecut amintita restrîngere a suprafeței așezării sucevene fiind făcută de altfel cu alt prilej¹⁷. De aceea ne mulțumim ca aici să consemnăm din nou doar opinia că această restructurare nu poate fi legată decit de procesul urbanizării așezărilor omenești de la Suceava. După cum este în general admis, paralel cu procesul de permanentizare în anumite așezări omenești a unor elemente, a căror activitate este — dacă încă nu exclusiv — tot mai sistematic și stăruitor legată de producția meșteșugărească de mărfuri și de schimb, își face apariția și conștiința intereselor comune ale respectivei colectivități umane. Dacă pentru cazul special al locuitorilor acelei vremi ai Sucevei nu sintem în situația de a cunoaște formele concrete, de natură economică, pe care le-a imbrăcat și în care s-a exprimat această conștiință a intereselor comune, avem, în schimb, putință

15. W. Hensel, *Remarques sur les origines des villes slaves*, în *Archaeologia Polonica*, VII, 1064, p. 157.

16. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București 1963, p. 78.

17. Vezi nota 9.

să constatăm că și aici, ca în toată Europa medievală¹⁸, de altfel, prima preocupare a viitorilor orașeni a fost aceea de a-și înconjura și apăra așezarea cu fortificații, constând dintr-un șanț de apărare și o palisadă a-diacente.

Cum era însă firesc, numărul nu prea mare de locuitori ai Sucevei de atunci — începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIV-lea — nu exprima decât o forță limitată și de aceea fortificațiile respective înconjoară o suprafață relativ restrinsă, al cărei diametru maxim coincidea cu distanța dintre pîriul Cacaina și baza promontoriului pe care este situată biserică Mirăuților. În același timp, însă, fortificația avind rostul de a pune la adăpost de pericole pe locuitorii așezării, aceștia se vedea obligați să se stabilească în spațiul restrins mărginit și apărat de șanțul de apărare amintit și de palisada aferentă lui. Or, tocmai în aceasta și rezidă explicația restringerii suprafetei în care cercetările arheologice au semnalat sistematic apariția urmelor de locuire datind de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea la Suceava.

Din cele expuse pînă acum, s-a desprins clar faptul că atît faza inițială și foarte importantă a procesului formării orașului Suceava, cit și prima încercare de fortificare a acestei așezări de tip incipient urban au loc înainte de stabilirea la Suceava a capitalei țării, petrecută înspre sfîrșitul domniei lui Petru I Mușat.

Indiferent de data la care se va fi petrecut mutarea capitalei la Suceava, este cert că domnia a găsit aici o situație topografică de care a trebuit să țină seama și în funcție de care au avut loc, ulterior, evoluția și extinderea orașului însuși. De altfel, grație acelorași cercetări arheologice și observațiilor mai ales stratigrafice pe care ele le-au prilejuit, s-a putut nu numai urmări modul și etapele mari ale extinderii orașului Suceava spre vest și sud — începînd de la nucleul vechi deja existent — ci și raporta noile construcții la altele mai vechi, a căror existență impiedica eventual extinderea sau apariția unor complexe importante, legate de viața economică sau religioasă a capitalei țării.

Dacă nu concomitent cu ridicarea celei mai vechi cetăți de piatră de la Suceava — Cetatea Șcheia — imediat după aceasta și în orice caz paralel cu construirea Cetății de Scaun, domnia a inițiat construirea în oraș a celui mai vechi nucleu al „Curții Domnești”. Cum era și firesc, noua construcție, de mari proporții, nu putea fi așezată în vatra vechiului oraș, deoarece aceasta ar fi presupus nevoie dărâmării a numeroase locuințe ale tîrgovetilor. În consecință „Curtea Domnească” a fost situată dincolo de șanțul de apărare al vechiului tîrg și a fost, probabil, o vreme, relativ izolată de acesta. Datorită acestui fapt, pe de o parte, ca și creșterii destul de brusce și importante a numărului locuitorilor Sucevei, determinată de atragerea aici a numerosi meșteșugari, negustori, boieri (împreună cu sui-

18. Referitor la importanța fortificațiilor orașenești pentru locuitorii acestor așezări cf. Lewis Mumford, *La cité à travers l'histoire*, Paris, 1964, p. 321.

ta lor, fenomen firesc în noile condiții pe care le crea prezența voievodului, în Suceava, vechiul sănătate de apărare devinea, mai curind, o piedică în calea liberei circulații în oraș și de aceea umplerea lui și nivelarea terenului său impus de la sine. În atare condiții, s-ar putea spune că o dată cu umplerea vechiului sănătate de apărare al Sucevei a luat sfîrșit și prima etapă a procesului de constituire a acestui oraș medieval moldovenesc, etapa următoare caracterizându-se prin consolidarea orașului din punct de vedere economic și social. Etapele de bază a celei de a doua etape depășind cadrul cronologic al articoului de față nu vor putea constitui obiectul lui nici măcar parțial și de aceea ne propunem să analizăm, în încheierea rîndurilor de față, numai urmările imediate ale mutării capitalei la Suceava, așa cum sint ele ilustrate de către complexele arheologice.

O primă și foarte valoroasă observație, din punct de vedere cronologic, pentru studierea problemei care ne ocupă acum, este aceea făcută în sectorul „Sipot”. Aici, în urma unor săpături îndelungate și atente, au fost descoperite numeroase complexe meșteșugărești, situate pe o suprafață de teren destul de redusă. Cuptoare de olari și gropi cu deșeuri din producția acestora, resturi bogate de sgară provenită de la reducerea minereului și locuința unui meșteșugar, specialist în prelucrarea metalului¹⁹, urme de locuire și activitate productivă intensă, **toate datind de la sfîrșitul sec. al XIV-lea**, fac neindoielnică o intensificare substanțială a activității productive în cadrul orașului Suceava, în perioada imediat următoare mutării aici a capitalei țării. Chiar dacă prin prezența lor în nemijlocita apropiere a „Curții domnești” asemenea complexe ar putea fi puse în legătură precumpanitoare cu sarcina respectivelor ateliere de a satisface în primul rînd nevoile acestei curți voievodale, nu există nici un dubiu că o bună parte din producție era destinată și consumului orășenilor care nu intrau sub nici o formă, în relații directe cu curtea voievodală. Constatarea prezenței diverselor categorii de meșteșugari la Suceava, într-un număr mult mai mare la finele secolului al XIV-lea decât la începutul celei de a doua jumătăți a lui, nu este însă suficientă dacă n-o însoțim de aprecierea corespunzătoare a nivelului calitativ al produselor realizate de ei. Intr-adevăr, compararea, din acest punct de vedere, a produselor meșteșugărești realizate în Suceava la un interval de cca II — III decenii va oferi suficiente date în sprijinul afirmației că nivelul calitativ al producției a crescut considerabil la finele secolului al XIV-lea. Studii speciale, limitate, pentru moment, la domeniul producției de ceramică, au subliniat, în vremea din urmă, pe baza unui bogat material documentar, procesul continuu și rapid înregistrat la Suceava de meșteșugarii locali²⁰, aceste concluzii venind în sprijinul stabilirii unui tablou de ansamblu al evoluției Sucevei pînă la începutul secolului al XIV-lea.

Inainte de a închide, ar fi poate necesar să mai adăugăm un cuvînt

19. Descoperiri inedite.

20. El, Busuioac, op. cit., p. 219.

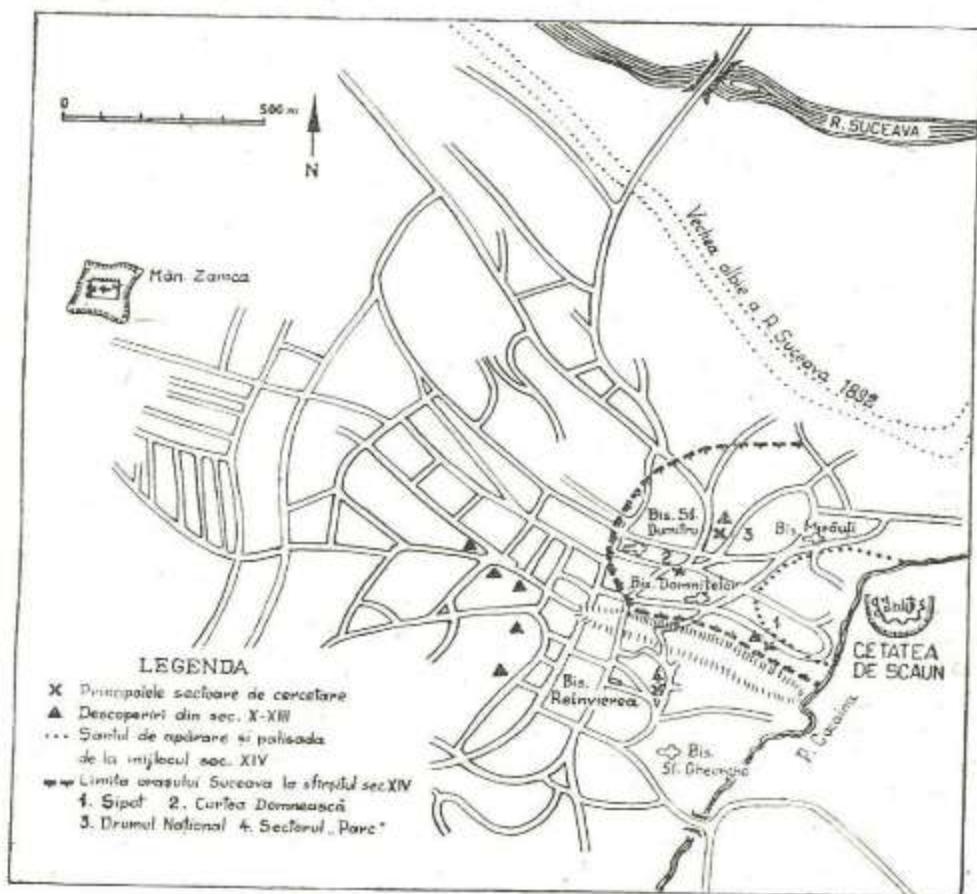

Fig. 1. — Planul orașului actual, cu limitele orașului din sec. al XIV-lea.

referitor la faptul că Suceava nu făcea excepție — decit, poate, ca **ritm** al dezvoltării — de la starea generală a Moldovei acelei vremi. Cercetări a căror ampioare este în continuă creștere au dovedit că, în ultimul sfert al veacului al XIV-lea, dar în condiții deosebite aproape de la caz la caz, în întreaga Moldovă se desfășoară din plin procesul formării a numeroase a-

șezări omenești²¹, a căror apariție și dezvoltare ulterioară nu pot fi tratate nici separat una de alta, nici în raport cu procesul general de dezvoltare a societății feudale pe teritoriul Moldovei. A proceda altfel ar însemna să uităm tocmai semnificația majoră, pe care o are, pe plan istoric general, fenomenul economico-social al apariției orașelor medievale, ca expresie a atingerii unui anumit nivel, în dezvoltarea sa, de către societatea feudală.

Dintre multiplele probleme la care au trebuit să găsească răspuns cercetările arheologice desfășurate pe teritoriul orașului Suceava, aceea a precizării etapelor procesului formării respectivei așezări urbane medievale este incontestabil foarte importantă și grea. Caracterul disparat al elementelor ce servesc drept izvoare de informație, inegalitatea valorii lor probatorii, pentru ilustrarea fiecărei etape și mai ales neputința de a găsi în izvoare scrise știri cu care să se compare documentele și observațiile arheologice impun o deosebită prudență în formularea de încheieri. Chiar și fiind, însă, credem că rezultatele cercetărilor amintite sunt suficient de concluziente pentru ca, pe baza lor și în contextul general al dezvoltării societății moldovenești în secolul al XIV-lea, să se poată formula opinia potrivit căreia veacul al XIV-lea este perioada în care se desfășoară prima etapă a procesului formării orașului Suceava, etapa trecerii de la sat la oraș. Cristalizarea și consolidarea definitivă a caracterului urban al acestei așezări va avea loc însă abia în secolul următor, în condiții asupra cărora ne vom opri, poate, în viitor.

M. D. MATEI ȘI O. MONORANU

21. M. D. Matei, *La ville médiévale et l'archéologie roumaine: état actuel des recherches en Dacia*, N.S. VIII, p. 279—296; cf. și M.D. Matei și L. Chițescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Mugat et l'établissement urbain de Roman*, in *Dacia*, N.S., X, p. 291—320.

L'HABITAT DE SUCEAVA AU XIV-ÈME SIÈCLE DANS LA
LUMIÈRE DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES

RÉSUMÉ

Un des plus importants problèmes de l'histoire de Suceava est celui de la manière dans laquelle évolua l'établissement dans la période antérieure au XIV-ème siècle. Les recherches archéologiques ont prouvé qu'avant de se constituer l'établissement urbain sur le territoire de la prochaine ville on enregistre un logement d'aspect dispersé et, puisque l'espace entre les demeures était assez grand, on n'enregistre pas une couche de culture compacte et continue sur une superficie de quelque ampleur.

Pendant que des réorganisations structurales se passaient dans la vie économique et sociale des habitants de cet établissement de type rural, réorganisations à la suite desquelles apparaît à Suceava une puissante production artisanale, à l'intérieur de l'établissement on enregistre une restriction de l'espace entre les demeures, donc implicitement une diminution de la superficie de l'établissement en ensemble. Cela ne signifie pas que le nombre des habitants est diminué, mais seulement qu'ils furent obligés — pour assurer la défense de l'établissement qu'ils logeaient — de réduire au minimum possible sa superficie, puisqu'en cette période apparaissent les premières fortifications de Suceava (milieu du XIV-ème siècle).

En ce qui concerne l'existence d'une très riche et représentative catégorie d'artisans spécialisés en divers domaines d'activité, les recherches archéologiques ne permettent aucune doute relative au moment où ils se manifestent à profusion : le milieu du XIV-ème siècle.

Sur la base de toutes les observations de nature archéologique, on peut tirer la conclusion que, dans l'histoire de l'habitat de Suceava, le milieu du XIV-ème siècle a constitué un moment décisif et cela sur plusieurs plans : le développement massif de la production artisanale, la cristallisation par conséquence de l'établissement urbain et comme un corollaire de sa constitution apparaît la plus ancienne fortification de type urbain à Suceava (fossé de défense et palissade afférente).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan de la ville actuelle, avec les limites de la ville du XIV-è siècle.

CERCETĂRI DE ARHEOLOGIE MEDIEVALĂ PRIVIND EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Săpăturile arheologice din ultimii ani au scos la iveală mărturii grăioare menite a completa izvoarele scrise și a arunca o lumină nouă asupra epocii lui Ștefan cel Mare.

Academia Republicii Socialiste România, ca for științific suprem din țara noastră, a prevăzut în planul de cercetare arheologică săpături și în obiective feudale, domeniu necercetat în trecut. Ca punct inițial și de proporții în ceea ce privește cercetările de arheologie feudală a fost ales complexul Suceava.

Incepând din anul 1951, săpăturile arheologice de la Suceava s-au desfășurat atât în oraș, cât și la Cetatea de Scaun și în împrejurimi.

Santierul arheologic Suceava și-a propus, în funcție de săpăturile efectuate în diferite sectoare, să rezolve numeroase probleme rămase neclarificate în lucrarea lui Karl Romstorfer „Cetatea Sucevei”¹.

După cum se știe, Cetatea Sucevei, numită și Cetatea de Scaun a lui Ștefan cel Mare, menționată pentru prima dată în documentele interne la 10 februarie 1388², a cunoscut o viață plină de glorie pînă în anul 1675, cînd, la ordinul turcilor, a fost arsă și apoi părăsită. Cronicarul Ion Neculce ne relatează evenimentul cu o deosebită sobrietate, spunind că, în al doilea an al domniei lui Dumitrașco Cantacuzino, au scris vizirul să distrugă cetățile din Moldova și atunci „trimis-au Dumitrașco Vodă pe Panaiotache ușerul Morona cu un agă turc, pentru ca să strice cetățile... Deci atunci au stricat cetatea Sucevei”³.

1. Karl Romstorfer, *Cetatea Sucevei*, publicată în română cu o notiță istorică de Al. Lapedatu, București, 1913.

2. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 604.

3. Ioan Neculce, *Letopisul Tării Moldovei*, Ed. Iorgu Iordan, București, 1955, p. 146.

După distrugere, cetatea a rămas în ruină și sub dărâmături pînă în anul 1894, cînd arhitectul austriac Karl Romstorfer a început degajarea și apoi consolidarea ei. În anul 1904, lucrările fiind terminate, la cetate s-au desfășurat serbări organizate cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. În anii următori, autoritățile locale au luat măsuri de conservare a monumentului, ce s-a păstrat în forma de atunci pînă în zilele noastre, cînd au început săpăturile arheologice sistematice.

Astfel, șantierul arheologic Suceava și-a organizat activitatea pe sec-toare, urmărind :

1. Să cerceteze bastionul „Cetatea de Apus” și să precizeze rolul său în sistemul defensiv al întregii regiuni periferice orașului Suceava ;
2. Să identifice etapele de construcție ale Cetății de Scaun și să dea la iveală un plan exact al acesteia ;
3. Să elucideze rolul jucat de platoul din fața Cetății de Scaun, numit „cîmpul șanțurilor” ;
4. Să descopere resturile tîrgului feudal Suceava și
5. Să precizeze dacă în centrul orașului există într-adevăr o Curte Domnească și să o dateze⁴.

Făcînd la ora actuală un succint bilanț al celor propuse la începerea săpăturilor, putem afirma, după mai mult de 15 ani de activitate arheologică, că toate obiectivele propuse au fost atinse, obținîndu-se date deosebit de importante, care aruncă o lumină absolut nouă asupra feudalismului moldovenesc.

Astfel, referindu-ne la ansamblul descoperirilor de la Suceava și împrejurimi, putem afirma cu certitudine că ele au făcut dovada unei continuități de locuire în această regiune începînd cu neoliticul și pînă în zile noastre, desigur cele mai importante vestigii datînd din feudalismul dezvoltat.

Nu putem trece cu vederea, dar nici insista prea mult asupra cercetărilor și rezultatelor obținute în problema rolului jucat de bastionul, numit de K. Romstorfer **Cetatea de Apus**, în sistemul defensiv al întregii regiuni periferice a orașului Suceava. Aici s-a descoperit cea mai veche cetate de piatră de formă patrulateră, cu turnuri patrate la cele patru colțuri și care n-a fost menționată niciodată în vreun izvor scris, fie intern, fie extern. Cercetarea exhaustivă a cetății de la Șcheia a făcut dovada construirii ei în vremea lui Petru I Mușat (1375—1391), fiind deci contemporană cu patrulaterele inițiale ale cetăților Neamă și Suceava, înălțate în vremea același voievod⁵.

Constituind una din cele mai importante descoperiri referitoare la epoca de intemeiere a voievodatului Moldovei și de cristalizare statală a acestuia, Cetatea de la Șcheia a ridicat și ridică încă multiple probleme re-

4. SCIV, II, 1952, p. 423 și urm.; IV, 1—2, 1953, p. 333 și urm.

5. Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia. Monografie arheologică*, București, 1960.

feritoare la feudalismul din Moldova, una dintre care este și aceea a originii planului rectangular al cetăților de piatră din Moldova⁶.

Cercetări ample și de durată s-au desfășurat la Cetatea de Scaun a Sucevei, care au dovedit că această cetate a fost construită în etape. Astfel, citadela pătrată cu turnuri patrate la colțuri și pe laturile curtinelor, cu trei porți de intrare și o curte interioară, datează din vremea lui Petru I Mușat. Șanțul de apărare în formă de potcoavă, cu capetele deschise spre nord, izola cetatea de restul platoului, făcind accesibilă pătrunderea în cetate, în fază inițială, pe o potecă care ducea la poarta de sud astupată într-o fază ulterioară sau pe un pod pe piloni către poarta de răsărit, folosită concomitent cu poarta dinspre nord, la care ducea o potecă, dinspre valea Cacainei.

În vremea lui Alexandru cel Bun, cetatea a fost largită, creindu-se o primă curte exterioară în cadrul sistemului de fortificare folosit pentru apărarea porții de sud. Așa cum au stabilit cercetările, această poartă a fost apoi astupată, fiind folosită mai ales poarta de est.

Cercetările din anii 1959 și 1960, efectuate de semnatarul acestor rânduri la Cetatea de Scaun a Sucevei, folosind și unele constatări din anii precedenți, au identificat două faze în construcția zidurilor exterioare, făcindu-se dovada că acestea au fost înălțate în două etape bine distinse în vremea lui Ștefan cel Mare. Astfel, prima fază Ștefan cel Mare se caracterizează prin construirea unui zid înconjurator gros de aproximativ 2 m pe fundul șanțului de apărare, organizându-se în felul acesta o curte exterioară mult mai mare.

Înălțarea zidului înconjurator, avind probabil patru turnuri patrate, din care trei s-au păstrat, precum și contraforturi masive, din 8 în 8 m, a necesitat și amenajarea unui nou șanț de apărare, ceva mai lat ca primul din epoca lui Petru Mușat, dar păstrând aceeași formă de potcoavă, cu capetele deschise spre nord.

În forma accasta, cetatea a rezistat puternicului asediu al oștilor turcești, comandate, în anul 1476, de Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului.

După îndepărțarea pericolului otoman, constructorii moldoveni din vremea lui Ștefan cel Mare s-au ocupat foarte serios de fortificarea cetății în conformitate cu regulile impuse de perfecționarea artilleriei, atât în ofensivă, cât și în defensivă⁷.

După cum se știe, în secolul al XV-lea, în Europa, s-au produs serioase imbunătățiri în construcția și folosirea gurilor de foc, ceea ce a determinat și mărirea grosimii zidurilor, construirea de rondele sau turnuri semicirculare⁸.

Aceste modificări au fost observate la Cetatea de Scaun de la Suceava, identificindu-se fază a II-a Ștefan cel Mare în construirea acestei ce-

6. Gh. Diaconu, - О Молдавских крепостях XIV-^{хв}, in *Dacia*, N.S., III, p. 539.

7. Fr. Engels, *Opere militare alese*, Ed. militară, București, 1962, p. 277 și 306.

tăți⁸. Astfel, după bătăliile de la Vaslui și Războieni, și după asediul turcilor din 1476, Ștefan cel Mare a imbrăcat vechiul zid exterior cu al doilea zid, gros de 2—4 m, cu bastioane semicirculare, probabil 12, din care 9 mai există, folosite și ca platforme pentru artleria din cetate. Întărîtă în acest fel, Cetatea Sucevei a rezistat puternicului atac întreprins în 1497 de armatatele polone, cind acestea au asediat-o 21 de zile și 21 de nopți⁹.

Astfel, așa cum au scris cronicarii, Ștefan cel Mare este acela care a înconjurat cetatea mușatină cu o două pinză în ziduri. Probabil din această ultimă perioadă a construcțiilor de la cetatea Sucevei din vremea lui Ștefan cel Mare datează și singura inscripție descoperită în săpăturile arheologice. Descoperită în moloz, în dreptul porții de est, lespedea dreptunghiulară (1,20 x 0,85 x 0,25 m), din gresie calcaroasă, mai păstra fragmente din inscripție. Textul, inscris pe bordura unui chenar din patru lobi, mai păstra din începutul pisaniei cuvintele **Iω СТЕФА (Н)** adică **Io Ștefan**, iar din sfîrșit, doar data de lună și zi **СЕП ДІ** adică **Septembrie 14¹⁰**.

Această inscripție incadra stema dezvoltată a Moldovei, avînd capul de bou intors spre dreapta, cu o stea cu șase raze între coarne, în dreapta soarele, iar în stînga un scut fasciat, cu o floare de crin și trei rozete dispuse diagonal în stînga și cu cruce cu două brațe în dreapta. Fondul stemei a fost pictat cu albastru. Literele săpate în relief, părind a fi aurite, sunt de factura celor din pisaniile puse de Ștefan cel Mare la bisericile sale înălțate în ultimii ani de domnie.

Avind în vedere unele analogii ale acestei steme cu reprezentările stemei Moldovei din tetraevanghelul scris în 1502 de monahul Filip și închinat de Ștefan cel Mare mănăstirii Zogrof¹¹, sau de pe clopotul de la Bistrița, donat de Ștefan cel Mare,¹² sau de pe cahlele descoperite la Hîrlău sau la Cetatea Sucevei¹³ și dateate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sau de pe unele discuri smălțuite ornamentale de exterior de la bisericile lui Ștefan cel Mare¹⁴, se poate afirma că pisania descoperită la cetatea Su-

8. M. D. Matei, M. Nicorescu, Al. Andronic, Gh. Arion, T. Martinovici și E. Neamțu, *Santierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, VIII, București, 1962, p. 748—752.
9. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, Ed. P. P. Panaiteanu, București, 1959, p. 37.

10. Vezi *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 271—272, fig. 9.

11. Em. Condurachi, *Blazonul lui Ștefan cel Mare*, în *Hrisovul*, V, 1943, p. 146—151.

12. G. Bals, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, 1926, p. 287.

13. I. Nestor, Gh. Diaconu, M. D. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu și St. Olteanu, *Santierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, IV, p. 245, fig. 2.

14. G. Bals, op. cit., p. 226, 228—230.

cevei a fost așezată aici de Ștefan cel Mare, probabil în perioada anilor 1498—1504.

Cercetările arheologice din ultima vreme au dovedit că, o dată cu amenajarea sănțului de apărare, având în fazele I și II Ștefan cel Mare contrاءscarpa consolidată cu un zid de piatră, iar pe latura de vest un val de apărare, s-au efectuat și lucrările speciale pe platoul din fața cetății. Aici au fost descoperite numeroase locuințe aparținând meșteșugarilor. Una din locuințe avea un subsol pentru depozitarea probabil a unor vase de vin. Subsolul avea două intrări în pantă, specifice pivnițelor moldoveniști, fiind amenajat în interior în mod special pentru păstrarea butoaielor. Din locuință distrusă prin incendiu și prăbușită în pivniță nu s-au păstrat decât resturile unei sobe. Din dărâmăturile acesteia s-au putut scoate pe lîngă fragmente de cahle și cîteva exemplare întregi, cu reprezentarea Sf. Gheorghe omorînd balaurul, a leului rampant, a două personaje de curte în costume de epocă etc., toate dovedind un gust artistic deosebit al meșterilor moldoveni¹⁵.

De o deosebită importanță a fost descoperirea pe platoul Cetății de Scaun de la Suceava a unei construcții de formă dreptunghiulară, care pe baza materialului ceramic și numismatic a permis atribuirea ei epocii lui Ștefan cel Mare.

Materialul scos la iveau ne arată că este vorba de un subsol sau pivniță căptușită cu birne a unei construcții, ai cărei pereți laterali nu se înălțau direct pe pereții pivniței, ci pe stilpii groși care o înconjurau. Descoperirea aici a numeroase teracote decorative cu repertoriul de motive ornamentale aproape identice celor de pe discurile ornamentale de la bisericile lui Ștefan cel Mare, printre care se intilnesc stema dezvoltată a Moldovei cu doi tenanți, patrupezi înaripați, lei rampanti și cerbi, cu analogii la Hîrlău și mai recent la Curtea Domnească din Iași, a permis arheologilor să considere acest complex drept o casă domnească¹⁶.

Umplerea pivniței, în urma prăbușirii casei incendiata, s-a produs într-un termen scurt, deoarece monedele scoase la iveau aparțin unei singure emisiuni din vremea lui Ștefan cel Mare, și anume din ultimile decenii ale secolului al XV-lea, ceea ce ar permite presupunerea că acest palat domnesc a fost incendiat în mod intenționat, probabil în timpul campaniei lui Ian Albert (1497).

Descoperirea acestui complex pune într-o lumină nouă sistemul de construcții laice din vremea lui Ștefan cel Mare, al impodobirii lor interioare, al construirii sobelor de interior cu cahle, avînd motive ornamentale extrem de variate, denotînd un simþ artistic deosebit, care corespunde întru totul spiritului vremii, accentuat în mod deosebit de dezvoltarea arhitecturii, picturii și a artelor aplicate în epoca lui Ștefan cel Mare,

15. I. Nestor, T. Martinovici, M. D. Matei, Gh. Diaconu, St. Olteanu și N. Constantinescu, *Santierul arheologic Suceava*, în *Materiale*, V, p. 599—604, fig. 5 și 6.

16. *Ibidem*, p. 597.

Astfel, prin descoperirile de pe platoul din fața Cetății de Scaun a Sucevei, s-a putut stabili rolul jucat de acesta în viața cetății. După cum au stabilit cele mai recente descoperiri, aici se aflau, pe lîngă diverse construcții cu caracter laic de strictă necesitate gospodărească pentru cetate, cum ar fi unele depozite sau cuptoarele de var și unele case ale meșteșugărilor, toate constituind o anexă a cetății și indeplinind anumite funcții economico-administrative.

Una din cele mai importante probleme privind trecutul istoric al orașului Suceava a fost și aceea de a scoate la iveală resturile vechiului tîrg feudal al Sucevei, în deosebi prin sondaj efectuate în spațiul cuprins între Șipot, Biserica Mirăuți, pîriul Cacainei și strada Curtii Domnești.

Descoperirile recente confirmă pe deplin justitia ipotezei emise încă la începerea săpăturilor de la Suceava, prin care se postulase existența unor străvechiuri tîrg feudale Suceava în locul mărginit de pîriul Cacainei și vechiul curs al rîului Suceava, în preajma bisericii Mirăuți, situat în fața pintenului de deal, pe care se înalță Cetatea de Scaun a Sucevei. Tot mai în această parte a actualului oraș Suceava, a fost descoperit șanțul de apărare al străvechiului tîrg, datînd din secolul al XIV-lea, probabil înainte de mutarea aici a capitalei voievodatului Moldovei.

Faptul că în porțiunea de teren numită „Sipot”, aflată în afara accesului șanț de apărare al așezării feudale Suceava, s-au descoperit numeroase cuptoare de redus minereul, cuptoare de ars ceramică, gropi de olari, zgură de fier și resturi ceramice provenite din atelierele olarilor este pe deplin explicabil, deoarece în vechile tîrguri feudale, atît cuptoarele de reducere a minereului sau cuptoarele de ars ceramică, cît și unele ateliere, cum sunt fierăriile, se găseau totdeauna în afara tîrgului, dincolo de șanțul de apărare, din motive lesne de înțeles cînd ne gîndim la pericolul incendiilor provocate de acestea. Este posibil ca această parte periferică a orașului Suceava din secolul al XIV-lea să fi fost chiar și locuită de meșteșugari. Aceștia din urmă au și fost alungați, iar casele lor incendiate probabil intenționat și terenul respectiv nivelat de constructorul Curtii Domnești de la Suceava din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

In ceea ce privește descoperirile de caracter orășenesc de pe locul vechii Curți Domnești de la Suceava, ele dovedesc lărgirea teritorială a tîrgului Suceava în direcția vestică și indirect deplasarea centrului așezării în jurul Curtii Domnești. Așa se explică și deplasarea spre vest, dincolo de biserică Sf. Dumitru și spre sud, către biserică Sf. Gheorghe, a cartierelor meșteșugarilor, mai ales al olarilor, care însă în secolul al XV-lea, dată fiind grija domniei față de orășenime, nu vor fi expuși atacurilor inamicului prin amplasarea lor în afara șanțului de apărare al tîrgului medieval din această epocă. Urmele acestui șanț de apărare, descoperit după ample și migăloase cercetări de arheologul sucevean C. Soroceanu, au impus o sistematică cercetare care a confirmat întru totul traseul indicat, precum și ipoteza emisă că, spre deosebire de sistemele defensive folosite în alte orașe medievale, unde apărarea se baza pe ziduri puternice de piatră construite jur-imprejurul acestora, la Suceava apărarea tîrgului s-a efectuat

prin construirea unui puternic șanț de apărare, dublat de un val¹⁷. Acest șanț de apărare a fost construit în secolul al XV-lea și a constituit indisutabil o piedică pentru atacatorii în cursul asediilor întreprinse asupra Sucevei, în campaniile din 1476 și 1485, întreprinse de turci și de poloni în 1497.

Dealtfel, singura informație scrisă referitoare la existența unei fortificații a târgului medieval Suceava ne-a fost păstrată datorită lui Angiolello, martor ocular al expediției din vara anului 1476, care afirmează că târgul „era înconjurat cu șanțuri și pălăngi”¹⁸.

Astfel, în vremea lui Ștefan cel Mare, târgul Suceava, devenit un important centru mășteșugăresc, comercial și politico-administrativ, a fost fortificat cu un șanț și val de apărare și cu o puternică palisadă. Recentele descoperiri infirmă una din tezele foarte răspândite în trecut asupra caracterului agrar precumpărător al orașelor medievale din țara noastră, primul indiciu constituindu-l însăși nefortificarea așezării. Deocamdată, pe baza descoperirilor de la Suceava, sătem în măsură a afirma că unele orașe medievale din țara noastră, din zona extracarpatică, au avut un sistem propriu de fortificare, asemănător celor de la cetățile de pămînt și lemn din secolul al XIV-lea.

Un alt obiectiv, de o deosebită importanță pentru cercetările de arheologie medievală preconizate de șantierul Suceava, l-a constituit Curtea Domnească, asupra căreia existau vagi indicații prin prezența unor ruine la suprafața solului în preajma străzii Curții Domnești, în imediata apropiere a turnului-clopotniță al bisericii Sf. Dumitru.

Intr-adevăr, cercetările arheologice de la Suceava au dovedit existența unei Curți Domnești încă din vremea lui Petru Mușat, care în timpul secolului al XV-lea s-a dezvoltat, avind o formă aproape patrată cu latura de peste 40 m, cu turnuri patrulateră, pe laturile curtinelor și probabil și la colțuri. Resturile încăperilor din subsol, ca și întregul material arheologic descoperit mai ales în ultimile campanii de săpături, aflate în strânsă legătură cu sistematizarea orașului Suceava și construirea șoselei magistrale, au permis precizarea, cu destulă claritate, a vechimii Curții Domnești, care datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea.

Ca și în alte curți domnești din vremea lui Ștefan cel Mare, la Suceava s-au desfășurat activități de o deosebită importanță pentru cunoașterea culturii materiale medievale urbane din Moldova. Astfel, atrage atenția în chip deosebit apariția în această vreme a ceramicii de lux, smâlțuită și lu-

17. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 84, vezi și nota 28.

18. Donado de Lelze, *Historia Turchesca*, Ed. I. Ursu, București, 1610, p. 91; vezi și Gh. Diaconu, *Observații cu privire la urmele vechiului târg al Sucevei în vremea marilor asediilor otomane și polone în veacul al XV-lea*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, I, București, 1956, p. 267—283.

erată în tehnica sgraffito și champ-lévé, cu scriere. În această ordine de idei, semnalăm vasul de la Suceava cu inscripția **СТЕФАН** adică **Ștefan**¹⁹. Prezența în mediul urban în a doua jumătate a secolului al XV-lea a unei astfel de ceramici indică problema existenței unor oameni din mediul urban care cunoșteau scris-cetății, deci implică și probabil un proces instrucțiv-educativ, desfășurat după toată probabilitatea în cadrul unor școli. Grafia inscripțiilor de pe această ceramică, care s-a descoperit și în alte centre de cultură medievală din Moldova tot din vremea lui Ștefan cel Mare ca la mănăstirile Neamț și Putna²⁰, este identică cu aceea a documentelor interne și manuscriselor vremii. Este o scriere semiuncială, foarte artistică executată, denotând o mină sigură în a scrie.

Dată fiind existența vestitei școli de caligrafi de la mănăstirea Putna, alături de a altor mănăstiri din Moldova²¹, de la care ne-au rămas minunate manuscrise, unele ornate cu splendide miniaturi²², sintem îndreptățiti să credem că, alături de invatarea scris-cetății, pentru a se efectua comenziile lui Ștefan cel Mare care și dota ctitorii sale cu cărțile bisericești necesare, a avut loc și activitatea de a deprinde pe călugări de la mănăstirile respective a scrie și a picta vasele, așa cum făceau cu manuscrisele.

Existența unor școli și deci a unor culturi urbane avansate la acea epocă în Moldova a fost unanim recunoscută de istorici²³. Mai mult decât atât, unii istorici din străinătate au afirmat că, datorită înfloririi artei miniaturistice și a manuscriselor în Moldova în secolul al XV-lea, arta călugărilor moldoveni s-a impus în lumea creștină²⁴.

Descoperirea la Succava a pietrei funerare a unui italian, **Baptista de Vesentino, magister in diversis artibus**, morț în anul 1512 și îngropat în cimitirul din preajma vechii biserici catolice²⁵, a suscitat interesul specialiștilor noștri, emițindu-se diverse păreri în legătură cu această titulatură și existența în Moldova epocii lui Ștefan cel Mare a unor preocupări de învățămînt superior²⁶.

19. SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 772, fig. 17; T. Martinovici, Contribuții la cunoașterea ceramicii din a doua jumătate a secolului al XV-lea pe teritoriul Sucevei, în Materiale, IV, p. 367, fig. 2.

20. I. Nestor, Gh. Dinconu, M.D. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu și St. Olteanu, op. cit., p. 273—274, fig. 17.

21. N. Iorga, **Ștefan cel Mare și mănăstirea Neamțului**, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Iсторice, III, 1910, p. 86—106.

22. Emil Turdeanu, **Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare**, București, 1943.

23. N. Iorga, G. Bals, **Histoire de l'art roumain ancien**, Paris, 1922, p. 65; N. Iorga, **Les arts mineurs en Roumanie**, vol. I, București, 1934, p. 45 și urm.

24. A. I. Iațimirski, **Справочное Румынское Искусство**, p. 155, cu referiri speciale la Th. Buslaev.

25. SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 783—84.

26. Ibidem, p. 937.

Astfel, s-a susținut că la Curtea lui Ștefan cel Mare și a urmașului său Bogdan a existat un învățăt, după toate probabilitățile un pedagog, preocupaț la Suceava cu organizarea și conducerea unei școli urbane²⁷.

Aceste date noi vin să imbogățească cunoștințele noastre referitoare la viața culturală din centrul medieval Suceava și aruncă totodată o lumină nouă asupra curții lui Ștefan cel Mare. Este de altfel binecunoscut din izvoarele scrise ale vremii că la curtea lui Ștefan cel Mare au existat diversi specialiști din Italia, ca tapișeri, tunari, giuvaergii și mai ales constructori de cetăți opriți la Suceava din drumul lor spre Moscova, unde fuseseră chemați la marele cneaz Ivan al III-lea²⁸.

Nu trebuie să uităm că la curtea lui Ștefan cel Mare existase și un *bacalaureus* pentru scrierea actelor în limba latină, iar ductul inscripției lui Baptista de Vesentino este identic cu cel al inscripțiilor latine de pe monedele de argint bătute de Ștefan cel Mare în Moldova.

Avind în vedere înflorirea economică, politică și culturală a Moldovei în această lungă domnie, este de neconceput o curte domnească lipsită de luxul și gustul artistic european, învederat nu numai în prezența unor oameni învățați sau a unor meșteri искуси, creatori de capodopere, de genul lui **Baptista de Vesentino** sau **Petrus Arcufex**, intitulat **Dominus**²⁹, ci și de bogăția diverselor obiecte folosite la Curtea Domnească, aşa cum ne-o dovedesc danile lui Ștefan cel Mare către mănăstirea Putna³⁰.

Astfel, recentele descoperiri arheologice privitoare la epoca lui Ștefan cel Mare aruncă o lumină cu totul nouă asupra diverselor ramuri de activitate economică, culturală și politico-militară a societății medievale din importantul centru feudal Suceava, capitala Moldovei în acea vreme.

O dată cu cunoașterea cit mai amănunțită a acestei epoci se cere în același timp și aprofundarea ei, în deosebi prin continuarea cercetărilor de arheologie feudală pe teritoriul actualului oraș Suceava, menite să prezinte înmânușiat viața plină de frâmintări a unui centru urban medieval din Moldova.

ALEXANDRU ANDRONIC

27. Gh. Diaconu, *Contribuții la cunoașterea culturii medievale de la Suceava în secolele XV—XVI*, în *Materiale*, VI, p. 913 și urm., fig. 1/1 și 2/1.

28. K.V. Bazilevici, *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, București, 1955, p. 76.

29. Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 913 și urm., fig. 1/2 și 2/2.

30. O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna*, Paris, 1925.

DIE MITTELALTERLICHEN ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN DIE EPOCHE STEFANS DES GROSSEN BETREFFEND

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser stellt die hauptsächlichen Erfolge der mittelalterlichen archäologischen Forschungen dar, die sich in Suceava entfaltet haben, die Epoche Stefans des Grossen betreffend.

Somit, haben die archäologischen Ausgrabungen in Suceava zahlreiche und hauptsächliche Fragen des Mittelalters unseres Landes, besonders während der glorreichen Herrschaft Stefans des Grossen, aufzuklären gestattet.

In erster Linie wurden die Bauetappen der Festung von Suceava identifiziert, indem man den Plan der Festung, besonders die erste und zweite Phase Stefans des Grossen genau angegeben hat. Es wurde festgestellt, dass vor 1476 Stefan der Große die Burg von Suceava, die von Petru Mușat gegründet wurde, erweitert hatte und eine umliegende Mauer mit Vorwerke auf der äusseren Seite des Hofes, wahrscheinlich mit viereckigen Türmen, erbaut und gleichzeitig die Verteidigungsschanze erweitert hatte. So dass, in der ersten Phase Stefan der Große, die Burg beträchtlich erweitert und der äussere Hof vergrössert wurde.

In der zweiten Phase Stefan der Große, werden an der Burg Suceava Arbeiten von grosser Bedeutung ausgeführt, welche sie in eine unbesiegbare Festung verwandelt haben, durch das Erbauen einer zweiten Mauer eng an die erste angelehnt, mit halbrunden Türmen, so dass die Gesamtdicke der Mauer bis 3—4 M. ist. So befestigt, konnte die Festung dem Angriff der vervollkommenen Artillerie des 15. Jahrhunderts widerstehen.

Zu gleicher Zeit, haben die Forschungen aus Suceava, durch die Entdeckung der Festung aus Erde und Holz aus dem 15. Jahrhundert, ein neues Licht auf das Befestigungssystem auch einiger städtischen Zentern aus der Moldau geworfen und die alte Theorie der offenen Städte aus der Moldau in der feudalen Epoche wurde für ungültig erklärt.

Schliesslich, haben die Entdeckungen vom Zentrum der Stadt Suceava, die zur Identifizierung des Fürstenhofes führten, ermöglicht das Hofleben in der Epoche Stefans des Grossen unter einem anderen Licht kennenzulernen.

Am Burghofe Stefans des Grossen und seines Nachfolgers Bogdan, lebte, neben Petrus Arcufex, genannt Dominus, ein Gelehrter „Babtista de Vesentino, magister in diversis artibus“, was uns Momente von einer besonderen Bedeutung aus dem politischen, militärischen und Kulturellen Leben der mittelalterlichen Gesellschaft vom feudalen Zentrum Suceava, die Hauptstadt der Moldau, in jener Zeit aufdeckt.

ASPECTE DIN LUPTA PENTRU UNIRE IN VECHILE JUDEȚE FALTICENI, DOROHOI ȘI BOTOȘANI

Lupta pentru Unire a avut un mare ecou în fostele ținuturi Botoșani, Dorohoi și Suceava din actualele județe Suceava și Botoșani, manifestându-se printr-o acțiune dintre cele mai energice, care a contribuit la realizarea marelui eveniment istoric. Locuitorii din aceste părți ale Moldovei au trimis ca deputați în Divanul ad-hoc pe Mihail Kogălniceanu și D. Rallet, personalități dintre cele mai proeminente ale mișcărilor unioniste.

Una dintre trăsăturile specifice ale luptei din aceste județe nu este numai intensitatea acțiunii, ci și imprejurările deosebite în care s-a desfășurat. Vom căuta să arătăm cîteva aspecte dintre cele mai semnificative, care reflectă răsunetul puternic pe care l-a trezit cauza Unirii în aceste părți ale Moldovei.

Tratatul de la Paris hotărise ca Turcia să convoace în Țara Românească și Moldova cîte un Divan ad-hoc, pentru ca prin votul acestora să se cunoască dorința populației cu privire la organizarea viitoare a celor două țări. De aceea, în cursul anului 1856, lupta unionistă în Moldova ia un deosebit avînt¹.

La 25 mai/6 iunie, a fost înființată societatea Unirea de către Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, C. Negri și se organizează Comitetul Central al Unitii. Scopul acestuia era ca, prin presă, broșuri, foi volante, adunări și trimiterea de delegați pe la ținuturi, să dirijeze propaganda pentru Unire. Se hotărî totodată ca să se formeze comitete unioniste în fiecare reședință de județ.

În luna următoare, în ținuturile Moldovei, au avut loc adunări, la care

1. Pentru această epocă menționăm următoarele lucrări: *Studii privind Unirea Principatelor*, Ed. Acad. R.S.R. București, 1960; T. W. Riker, *Cum s-a infăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856—1866*, trad. Alice Bădescu, București, 1944; *Studii*, XII, 1959, nr. 1; *Studii și cercetări științifice*, Iași, Istorie, 1959.

locuitorii din orașe și sate și-au manifestat dorința pentru Unire². Adunările se încheiau cu întocmirea unei adezuni care era transmisă Comitetului Central al Unirii de la Iași. Locuitorii din județele de mai sus au fost printre cei dintii care au răspuns cu mult entuziasm la apel. Astfel, la 10 iunie, aderă locuitorii din Dorohoi³; la 22 iunie, cei din Botoșani⁴; la 27 iunie, cei din Fălticeni⁵.

Mișcarea unionistă, incurajată la început, ia o mare ampolare. Dar în cursul lunii iulie, în locul domnului Grigore Ghica, vine caimacamul Teodor Balș, care duce o politică antipatriotică, sprijinind separatismul. Începe o epocă de teroare, fiind înlocuiți toți funcționarii unioniști.

Din primele luni ale anului 1857, lupta pentru Unire intră într-o nouă etapă. Începe o lungă și puternică bătălie electorală. Activitatea Comitetului unionist se manifestă prin împărțirea de broșuri litografiate pentru răspândirea ideilor în favoarea Unirii, traduceri din serierile patrioților români de peste hotare, colectarea de petiții în favoarea marelui deziderat politic, care erau trimise membrilor Comisiei Internaționale Europene de la București. La Fălticeni, D. Grigoriu, Gr. Morțun și A. Millo mergeau din casă în casă, iar întrunirile se țineau de obicei la Alecu Botez-Forăscu, la V. Conta sau la Millo⁶. Mulți dintre tinerii unioniști mergeau pe la sate dezghezăți pentru a face propagandă⁷.

Asupra ținutului Botoșani s-a năpustit totă furia autorităților administrative, tocmai fiindcă aici era un centru puternic unionist. Caimacamul Vogoride, nemulțumit de acțiunea ispravnicului, care î se părea că nu arăta prea mult zel pentru asigurarea reusitei deputaților separatiști pentru Divanul ad-hoc, îl înlocui cu un agent reacționar dintr-un cel mai lipsit de scrupule, Renetti. Acesta făcu tot felul de ingerințe la întocmirea listelor de alegători⁸. Totodată, maltrata și amenința pe locuitorii care participau la adunările unioniștilor, cum a făcut cu negustorul Segoni. În ținutul Botoșani, se instaurează un regim de teroare. Mulți dintre semnatarii unei petiții adresate Comisiunii internaționale de la București, prin care se protesta contra acestor acte arbitrale, au fost puși la închisoare sub diferite moti-

2. V. Adănilosie, *Tărâimea și Unirea*, București, 1960, p. 9.

3. D. A. Sturza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României* (citat în continuare *Acte și docum.*, vol. III, p. 347).

4. *Ibidem*, p. 590.

5. *Ibidem*, p. 616.

6. *Acte și docum.*, vol. IV, p. 433.

7. *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. 1.; *Documente interne (1854—1857)*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1961.

8. *Ibidem*, p. 10, 152, 167; *Acte și docum.*, vol. IV, p. 255.

ve⁹. Au fost destituiți toți funcționarii care făceau propagandă unionistă¹⁰, iar la Dorohoi chiar președintele sfatului orășanesc, S. Atanasiu, unionist, a fost înlocuit¹¹. Judecătorii din județul Botoșani primiră ordin ca unioniștii să piardă toate procesele¹². Funcționarii din oraș și județ preferau mai bine să fie destituiți decât să fie instrumente docile ale cîrmuirii.

Deoarece Botoșanii reprezenta unul din centrele de rezistență cele mai puternice pentru guvern, în ajunul alegerilor sosi în oraș N. Millo, ministrul de finanțe. Acesta aduce o mulțime de decrete de boierie, semnate în alb de Vogoride, prin care ridică la această treaptă o serie de oameni de-ai guvernului, care nu aveau dreptul să participe la alegeri, asigurînd în modul acesta reușita candidaților guvernului¹³. Comisia instituită pentru revizuirea listelor electorale, formată din oamenii ispravnicului, n-a luat în seamă decât un număr mic de contestații, respingînd aproape toate reclamațiile unioniștilor și admitînd pe cele ilegale ale separatistilor¹⁴.

La Dorohoi, guvernul, neputînd conta nici pe consilierii municipali, nici pe membrii tribunalului, a fost nevoit să recruteze personal pentru alcătuirea acestui comitet din persoane dubioase, care nu se bucuraseră niciodată de increderea concetătenilor¹⁵.

Din cauza regimului de teroare instaurat de către guvernul lui Vogoride, partida națională se hotărî să nu participe la alegeri.

Față de numărul mare de abțineri, alegerile nu erau decât o farsă ridicolă. La Botoșani, la categoria marilor proprietari nu erau admisi de guvern decât 40 de alegători¹⁶, din care nu au participat decât 14; la categoria proprietarilor mici nu au fost admisi decât 27, din care s-au prezentat la alegeri numai 11¹⁷. La alegerea deputatului pentru orașul Botoșani din 222 de alegători au votat numai 28 și aceștia fiind aduși cu sila și prin amenințări. În ce privește alegerea reprezentantului țărănilor, s-a recurs la aceleiasi mijloace. Delegații care trebuiau să voteze au fost aduși cu forță și, înainte de a vota, au fost ținuți închiși în grajdul jandarmeriei¹⁸.

La Dorohoi, s-au desfășurat sub același regim samavolnic încălcindu-se toate formele legale. Deși numărul alegătorilor care aveau drept de vot la categoria marilor proprietari era mai mare de 70, ispravnicul însă — eliminînd pe toți proprietarii unioniști — a redus numărul la 26. Totuși, deoarece din acest număr astfel redus o mare parte erau partizani ai U-

9. *Ibidem*, p. 57 și 260.

10. *Ibidem*, p. 408.

11. *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. IV, p. 827.

12. *Ibidem*, vol. V, p. 255.

13. *Ibidem*, p. 1057.

14. *Ibidem*, p. 279.

15. *Ibidem*, p. 1014.

16. *Ibidem*, p. 196.

17. *Ibidem*, p. 279.

18. *Ibidem*, p. 408.

nirii, care se hotăriseră să nu participe la alegeri, ispravnicul inscrise în mod ilegal, cu o zi înainte de votare, printre alegători încă 20 de persoane, care nu aveau dreptul la vot. În modul acesta, fură aleși, prin ingerințe și falsificare, doi deputați ai guvernului, Gh. Codrescu și Manolachi Mișoglu¹⁹. La categoria micilor proprietari, din cei 12 alegători 10 fusese ră înscrisi în ajunul alegerilor după ce trecuseră 7 zile de la termenul fixat de firman²⁰.

In ce privește alegerea deputatului țaran, au fost utilizate mijloace și mai necinstitite. Alegerea delegaților, care aveau să voteze pe deputat, s-a făcut înainte de publicarea listelor electorale. Procesele verbale cu alegerea și numele delegaților erau întocmite mai înainte de către priveghitori, comunicindu-li-se acestora să se infățișeze la isprăvnicie²¹.

La Fălticeni, operațiile electorale au avut loc într-o atmosferă și mai agitată. Cîrmuirea, pentru a se asigura alegerea fruntașului separatist Nicolae Istrati și a lui Lupu Botez, a folosit metodele cele mai violente. În ziua alegerilor, au fost arestați mai mulți alegători, care se întruniseră în casele unioniștilor V. Canta și A. Millo, pentru a-i impiedica să meargă la alegeri²². Proprietari mari, care se întruniseră pentru a desemna reprezentantul lor la Divanul ad-hoc, au fost înconjurați de 50 de jandarmi și o mulțime de plăieșii, care, prin violentă și amenințări, căutați să-i determine să-și da votul pentru candidatul separatist. Din cei 35 de alegători, 18 s-au retras din sala de alegeri și au expediat o depeșă ministrului de interne, prin care protestau contra mijloacelor violente utilizate, declarînd că refuză să voteze sub baionete²³. Celalți alegători, în număr de 18, au votat pe candidații guvernului²⁴. La alegerea deputatului de către orașul Fălticeni, însă, cu toată teroarea dezlănțuită, s-a ales deputatul unionist, D. Grigoriu²⁵.

După anularea alegerilor, creindu-se condiții pentru alegeri libere, locuitorii din Botoșani au putut să-și arate adevăratele lor sentimente, alegind pe membrii unioniști, în frunte cu D. Rallet, care a fost ales cu 35 de voturi din 40.

La Dorohoi, Mihail Kogălniceanu a fost ales cu o mare majoritate. Din 51 de alegători, 50 au votat pentru marele patriot. O corespondență din ziarul „L'Étoile du Danube“, descriind entuziasmul din oraș cu ocazia alegerii, spune: „Orașul Dorohoi va păstra mult timp amintirea acestei zile electorale“²⁶.

19. Ibidem, p. 194 și vol. IV, p. 827.

20. Ibidem, vol. V, p. 255.

21. Ibidem, vol. IV, p. 735.

22. Documente privind Unirea Principatelor, București, 1963, p. 290.

23. Ibidem, vol. I, p. 112—113.

24. Ibidem, p. 111.

25. Ibidem, p. 133.

26. Acte și docum., vol. V, p. 631.

Locuitorii din aceste trei ținuturi au arătat aceeași consecvență în acțiune și sentimente cu ocazia alegerilor pentru adunarea electivă. Spre deosebire de etapa anterioară, de data aceasta exista libertate deplină în acțiune. Deși patrioții luptau cu elemente reacționare, care erau destul de puternice în aceste părți, dar ele nu mai aveau sub conducerea lor instituțiile statului și nu mai puteau exercita teroarea pe care o declanșaseră cu ocazia primelor alegeri din 1857.

Totuși lupta unioniștilor nu a fost usoară nici acum. Ei nu aveau de luptat numai cu partidul retrograd, care își strînsese rindurile în jurul lui Mihail Sturdza, dar și cu partizanii lui Grigore Sturdza, printre care se aflau și elemente înaintate și care reușiseră să grupeze în jurul lor destui aderenți. Un centru puternic se afla la Dorohoi, producind multe greutăți partidei naționale în activitatea electorală.

Cu ocazia acestor alegeri, locuitorii din ținutul Dorohoi au trimis în adunare trei unioniști, dintre cei mai dirji luptători anume pe A. Grigoriu, G. Hasnaș și St. Silion. La rîndul lor, locuitorii ținutului Botoșani au ales pe cei mai sinceri susținători ai Unirii. Patru dintre deputații aleși, P. Cazimir, N. Cananău, N. Mavracordat și N. Pisoschi, împreună cu cei trei unioniști din Dorohoi, figurează pe lista deputaților, care în seara de 3 ianuarie 1859 și-au luat angajamentul că și vor da votul pentru Al. Cuza. Trebuie menționat că în acea seară, în care domnea o atmosferă agitată și de contraziceri, acela care a pronunțat pentru prima oară numele viitorului domn, propunindu-i candidatura, a fost deputatul de Botoșani, N. Pisoschi.

Dîrzenia și tenacitatea cu care au luptat patrioții din ținutul Botoșani, Dorohoi și Suceava la realizarea Unirii subliniază ecoul puternic care l-a găsit în sufletele lor acest mare deziderat politic.

NICOLAE CORIVAN

ASPEKTE AUS DEM KAMPF FÜR DIE VEREINIGUNG IN DEN ALten BEZIRKEN FÄLTICENI, DOROHOI UND BOTOSANI

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel werden die politischen Umstände in welchen sich der Kampf für die Vereinigung in den Jahren 1857—1858 in den gewesenen Bezirken Fälticeni, Dorohoi und Botosani, entfaltet hat, gezeigt.

Die Wut der reaktionären Regierung des „Kaimacams“ Vogoride stützte sich mit dem grössten Trotz über diese Bezirke, eben weil sie starke politische Vereinigungszentren bildeten. Nachdem man die willkürlichen Mittel die die administrativen Behörden gebrauchten, beschreibt, werden Informationen gegeben über den Erfolg der Vereinigungspartei in den Wahlen für den Divan Ad-Hoc. Die fortschrittlichen Elementen aus diesen Ortern des Landes haben mit derselben Heftigkeit auch im 1858 anlässlich der Wahlkampagne für die Elektivversammlung die den Fürst der Moldau wählen sollte, kämpft.

In diesen Gegenden wurden Persönlichkeiten wie Mihail Kogălniceanu u. Dimitrie Rallet als Deputierte erwählt, und in den Wahlen von 1858 wurden als Deputierte die aufrichtigsten und für die Vereinigungsidee treuesten Elemente erwählt, die am 3. Januar 1859 abends mit grösster Energie die Kandidatur des Al. Cuza unterstützten.

DIN ISTORICUL CERCETARILOR ARHEOLOGICE DIN JUDEȚUL SUCEAVA

Cercetările arheologice întreprinse, în număr sporit de la an la an, în județul Suceava ca și în celealte părți ale țării, completează cu date noi informațiile noastre privitoare la istoria patriei. Alături de noile cercetări, merită și amintită și vechea activitate arheologică și muzeistică din județul Suceava și aceasta nu numai pentru a reliefa o bogată tradiție, dar și pentru a valorifica informațiile cunoscute în cadrul viitoarelor investigații arheologice.

Cele mai mari preocupații pentru cercetările arheologice, în nordul Moldovei, apar la mijlocul secolului XIX-lea. După anul 1848, se observă o puternică mișcare culturală care va acorda atenție, cu precădere, științelor umanistice și în special istoriei. În aceste condiții, cind cercetările istorice progresează necontenit, arheologia face cei dintii pași. Alături de entuziaști cărturari români, care încep să studieze trecutul Bucovinei, vom găsi și mulți cercetători străini, în special austrieci. Ei vor aduce prețioase contribuții la cunoașterea trecutului acestor meleaguri, cu toate că, la unii, vom găsi idei greșite, pornite din calculele politice ale monarhiei habsburgice.

Monumentele ca și numeroasele și bogatele stațiuni arheologice din Bucovina, atrag atenția intelectualilor, care își dau seamă din ce în ce mai mult de importanță și valoarea lor și vor începe să publice prin ziaruri și reviste, sub forma unor scurte note ocasionale, informații privind descooperirile arheologice.

Primul articol, pe care îl cunoaștem, asupra antichităților bucovinene este o notă, din anul 1866, datorată lui G. de Costin, în care se prezintă cîteva monede medievale descoperite pe teritoriul Bucovinei¹.

Preocupările arheologice, la început sporadice, se înmulțesc din ce în ce mai mult. Încă din anul 1863, la îndrumarea Comisiei centrale din Viena pentru artă și monumente istorice, a început adunarea diverselor obiecte

1. G. cavaler de Costin, *Monete vechie*, în *Foaia Societății pentru literatură și cultură română în Bucovina*, II, 1866, nr. 5, p. 163—165.

de importanță muzeistică, printre care, după inventarul făcut de Kaindl², se găseau și 165 antichități, 60 medalii și 2543 monede. Totodată, în revistele vieneze de specialitate, vor apărea diferite notițe cu privire la descoperirile arheologice, datorate unor bucovineni, ca Otto v. Petriño³, F. A. Wickenhauser⁴ și alții.

Aceste incepuri modeste sunt urmate de înființarea la Siret, în anul 1871, a Societății Muzeului Siret (Der Serether Museum — Verein)⁵, care, într-un timp foarte scurt, reușește să întrunească peste o sută de membri și să adune o interesantă colecție arheologică.

În activitatea Societății din Siret, o mare contribuție a adus-o arheologul amator Josef v. Gutter⁶, entuziasmat cercetător, care adună și studiază un bogat material arheologic. Cercetările sale, începute în jurul anului 1880, pe „Dealul Iancului”, la Grăniceni, duc la descoperirea — pentru prima dată pe teritoriul României — a culturii amforelor sferice⁷. Gutter însă datează greșit aceste morminte, atribuindu-le unei epoci mult prea noi. Trebuie să subliniem că Gutter este primul arheolog amator din Bucovina, care nu se limitează la publicarea descoperirilor întimplătoare, ci trece la munca de teren prin efectuarea de sondaje arheologice. De numele lui se leagă numeroasele descoperiri de la Siret, semnalate cu regularitate, de la 1880 pînă la 1886, în revistele centrale din Viena. El este descoperitor,

2. R.F. Kaindl, *Das ehemalige Bukowiner Landesmuseum, der Serether Museumsverein und das Münz- und Antiquitätenkabinett an der Universität Czernowitz*, în *JBLM*, I, 1893, p. 75.

3. Otto v. Petriño, *Steingeräte aus der Bukowina*, în *MAGW*, I, 1870—1871, p. 109—110.

4. F.A. Wickenhauser, *Archäologische Funde in der Bukowina*, în *MKHD*, VI, 1880, p. 79.

5. R.F. Kaindl, lucr. cit., p. 75.

6. Josef Ritter v. Gutter, de origine suceveană și-a inceput cariera ca ofițer. În anul 1848, se remarcă în luptele de la Timișoara, fiind decorat și, apoi, în anul 1884, ridicat la rang nobiliar. Reîntrăndu-se din armată, Gutter devine primarul orașului Siret, unde, pe lîngă munca obștească, începe o rodnică activitate arheologică. Despre viață și activitatea lui Gutter, cf. V. Prelicz, *Geschichte der Stadt Sereth und ihre Altertümer*, în *Jahresbericht der k.k. Staats-Unterrealsschule und Gewerblichen Fortbildungsschule in Sereth*, 1885—1886, p. 1—32; R. Gassauer, *Briefe Gutter's an Wickenhauser*, în *Bukowiner Heimatblätter*, Rădăuți, I, 1933, nr. 2—3.

7. J. Gutter, *Hünengräber bei Graniczentie*, în *MKHD*, VI, 1880, nr. 45; VII, 1881, nr. 133; cf. I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *22. Deutsches Archaeologisches Institut. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 1932, p. 70.

peritorul așa ziselor „urme romane” (cărămizi, țigle și mai ales monede) de pe „Dealul Ruine” de lîngă Siret⁸, care așteaptă o binevenită cercetare sistematică.

In anul 1885, Gutter a fost însărcinat de Comisia centrală din Viena să facă săpături arheologice în cîteva localități, dar moartea sa neașteptată a întrerupt această rodnică activitate și a dus atît la dizolvarea „Societății Muzeului Siret”, cit și la imprăștiererea bogatelor sale colecții⁹.

Alături de cercetătorii bucovineni, încă de la 1880, publicistul și arheologul ieșean Neculai Beldiceanu¹⁰ cercetează mănăstirile din Bucovina, adunind cărți rare, copilind manuscrise vechi și inscripții¹¹. In 1891, după cum mărturisește, Beldiceanu face „excursiuni arheologice” și se oprește deseori la Suceava, de unde pleacă împreună cu J. Fleischer în cîteva sate din imprejurimile orașului¹². Cu un an mai tîrziu, împreună cu Gr. Buțureanu, adună un interesant material arheologic de la Volovăț, Siret și din alte localități¹³ (de fapt Beldiceanu întreprinde cîteva sondaje arheologice în Bucovina încă din 1882¹⁴). Pe lîngă cercetările din Bucovina, Beldiceanu, singur sau însoțit de colegul său Gr. Buțureanu, va efectua numeroase recunoașteri de suprafață și sondaje arheologice în imprejurimile Fălticenilor¹⁵. Rezultatele acestor cercetări, din cîte cunoaștem, n-au văzut lumina tiparului, la fel ca și lucrarea asupra epigrafiei Bucovinei, despre care stîm că a rămas în manuscris¹⁶, azi probabil pierdut.

In iunie 1886, se înființează Societatea arheologică română din Bucovina,

8. J. Gutter, *Funde în Sereth*, in *MKHD*, XI, 1885, p. 13, nota 1.

9. R.F. Kaindl, *lucr. cit.*, p. 75.

10. Neculai Beldiceanu (1845—1896), pionier al cercetărilor arheologice din Moldova, s-a născut în comuna Preușești — Fălticeni. Pe lîngă o bogată activitate didactică și publicistică, a întreprins și cercetări arheologice, fiind descoperitorul a numeroase stațiuni neolitice. De numele lui se leagă semnalarea și cercetarea asezărilor neolitice de la Cucuteni (cf. M. Petrescu-Dimbovița, *Cucuteni*, Ed. Meridiane, București, 1966, p. 5—6).

11. Gr. Buțureanu, *Neculai Beldiceanu, discurs ținut la înmormintare*, in *Arhiva Organului Societății științifice și literare din Iași*, VII, 1896, p. 2.

12. N. Beldiceanu, *In interesul adevărului*, in *Gazeta Bucovinei*, I, 1893, nr. 35.

13. C. Moisil, *Privire asupra antichităților preistorice ale României. Istoricul cercetărilor preistorice*, in *BCMI*, III, 1910, p. 116.

14. Gr. Buțureanu, art. *cit.*, p. 2.

15. V. Ciurea, *Preistoria viață omului primitiv în vechiul ținut al Sucevei (Baia de astăzi)*, in *Natura*, 1931, nr. 6—8, p. 3—32.

16. Gr. Buțureanu, art. *cit.*, p. 4.

vina¹⁷, la inițiativa lui Dionisie Olinescu¹⁸. Din Societate, alături de Olinescu, care era președinte, mai făcea parte, în calitate de secretar, entuziasmul preot C. Morariu, care n-a rămas indiferent la nici o inițiativă culturală românească, fiind caracterizat de N. Iorga ca: *Scrisitor neobosit... cercetător plin de rînd al tuturor amănuntelor vieții românești, în ținutul său de naștere*¹⁹. Din Societate mai făceau parte o mulțime de intelectuali români, cit și de alte naționalități, oameni cu pasiune pentru cercetarea istorică, din care mulți vor dona Societății numeroase obiecte, cărți și piese arheologice. Dintre cei care s-au remarcat în mod deosebit, trebuie să menționăm pe: D. Bucevschi, V. Morariu, Z. Voronca, V. Vasilevici, F. A. Wickenhauser, E. Cobuz, M. Dracinschi, I. Sbiera, D. Nosievici, O. Mironovici, Em. Ciuntuleac.

Cu toate că membrii Societății erau profani în ale arheologiei²⁰, așa cum s-a recunoscut, Societatea se remarcă printr-o frumoasă activitate, care a fost dirijată cu pasiune și pricepere de Olinescu.

Olinescu, sacrificind timpul și banii săi, a căutat să convingă publicul românesc despre însemnatatea activității arheologice și aceasta a făcut-o cu toate mijloacele, prin conferințe, prin articole publicate în zare și reviste. Astfel, se poate spune că numai la stârnuință lui se înfîntează „Socie-

17. Pentru activitatea Societății arheologice române din Bucovina, cf.: R.F. Kaindl, *Der rumänische archäologische Verein in der Bukowina*, în *JBLM*, II, 1894, p. 22–24; C. Morariu, *Der romänische archäologische Verein*, în *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Romänen der Bukowina*, Resicza-Wien, 1888–1891, p. 245–247; I. Grămadă, *Societatea arheologică română din Bucovina*, în *Viața românească*, III, 1908, nr. 1, p. 125–131; I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina*, în *CNA*, XII, 1936, p. 161–175.

18. Născut în 1852, Dionisie Olinsky-Olinescu, urmează studiile juridice la Innsbruck, Viena și Cernăuți, apoi intră ca funcționar financiar în administrația austriacă. Datorită activității științifice, acesta este numit membru corespondent al „Comisiile centrale din Viena pentru artă și monumente istorice” și membru onorific al „Societății geografice române”, de la București. D. Olinescu publică numeroase articole cu teme istorice și arheologice, mai ales în revistele transilvâne (Familia, Tribuna, Amicul familiei etc.). În anul 1893, probabil, datorită prizonirilor, acesta părăsește Bucovina și se stabilește, ca profesor, la Caracal și apoi la Slatina, iar, prin 1912, devine bibliotecar la Arhivele statului din București. Asupra vieții și activității lui D. Olinescu cf.: F. Tăniac, *Dionisie Olinsky-Olinescu*, în *Gazeta Bucovinenilor* din 25.VI.1936; C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina (1775–1918) în legătură cu evoluția culturală și politică*, 1926, p. 262.

19. N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. III, București, 1936, p. 23.

20. I. Grămadă, art. cit., p. 125.

tatea arheologică română", una din primele societăți de acest gen din țara noastră, care avea, după statute, următoarele obiective:

- a lucra printre români la dezvoltarea interesului pentru antichitățile lor naționale, bisericești și seculare, în genere, precum și a contribui pe cît va fi cu putință, la răspândirea științelor arheologice printre ei,
- a aduna, a descrie și a conserva orișii ce antichități bisericești sau seculare, aflate în Bucovina sau pe aiurea,
- a stăruie pentru conservarea zidirilor, monumentelor și ruinelor istorice,
- a face cercetări arheologice²¹.

Din materialul documentar reiese că „Societatea arheologică română” reușește, în bună parte, să atingă scopurile dorite. Publicațiile românești, din ce în ce mai des, vor aminti de numeroasele descoperiri arheologice, iar colecțiile Societății vor beneficia de multe donații. Inventarul pe care-l publică D. Olinescu, în 1892, arată diversitatea unei interesante colecții arheologice și numismatice²².

Nici cercetarea arheologică nu este ignorată. Olinescu, animatorul societății, va întreprinde numeroase periegheze ale căror rezultate vor fi publicate, în special, în revistele transilvănene. Prin D. Olinescu, Societatea va face cercetări arheologice pe moisiile fondului religionar gr. or. din Bucovina, însă, datorită fondurilor foarte mici, provenite numai din donații, Olinescu nu va reuși să facă săpături de amploare, cum ar fi dorit. Dintre lucrările lui Olinescu, trebuie menționată, mai ales, *Harta arheologică a Bucovinei*, lucrare valoroasă prin faptul că menționează majoritatea descoperirilor arheologice anterioare²³.

Tot în cadrul activității științifice a Societății, amintim culegerea de articole a lui C. Morariu, publicate în *Romanische Revue*, apoi strinsă într-un volum, care constituie *prima istorie temeinică a românilor bucovineni*²⁴.

La inițiativa intelectualilor bucovineni și la stăruință „Societății arheologice române”, Comisia centrală din Viena aprobă proiectul de înființare a unui muzeu în Bucovina²⁵ și peste doi ani, la 14 mai 1893, se deschide în mod festiv colecțiile *Muzeului Țării*²⁶.

Alături de „Societatea muzeului țării” (Landesmuseumsverein) va continua să existe „Societatea arheologică română”, care își pă-

21. D. Olinescu și C. Morariu, *Societatea arheologică română din Bucovina*, în *Gazeta Bucovinei*, I, 1892, nr. 64.

22. *Ibidem*.

23. D. Olinescu, *Harta arheologică a Bucovinei*, în *Buletinul Societății române de geografie*, XV, 1894, tom. I și II, p. 64—94.

24. I. Grămadă, art. cit., p. 127. Este vorba de *Culturhistorische und ethnographische Skizzen über die Românen der Bucovina*.

25. Cf. *Gazeta Bucovinei*, I, 1891, nr. 30.

26. *Idem*, III, 1893, nr. 26.

trează individualitatea, cu toate că colecțiile ei erau depuse temporar, sub formă de împrumut, la Muzeul ţării, pentru că noua instituție nu dispunea la înființare decit de foarte puține obiecte. Deci, la sfîrșitul secolului trecut, existau în Bucovina două societăți arheologice.

Societatea românească căuta să-și mărească colecțiile, și să întreprindă cit mai multe cercetări de teren. Însă Muzeul ţării, instituție oficială, reușește, într-o oarecare măsură, să dirijeze activitatea arheologică. Cu toate protestele, manifestate chiar în presă, unii vor dona obiectele descoperirii lor societății austriece, ultimă de existență societății românești²⁷. Cu timpul, „Societatea arheologică română”, cu toate stăruințele sale, cade în uitare și aceasta mal ales după ce Olinescu, în urma prigonirilor, părăsește Bucovina și se stabilește la Caracal. Plecarea lui a însemnat de fapt și destrămarea societății.

Cercetătorii austrieci, cărora nu le lipsea nici inițiativa și nici pri-cerere, fiind sprijiniți de autorități, vor începe cercetarea arheologică, în mod sistematic, a Bucovinei. Animatorul noii instituții este C. A. Romstorfer. În jurul noii instituții, s-au grupat, în cursul a peste 20 de ani, toți arheologii amatori sau cei care manifestau interes pentru această știință. În lista celor 143 membri, publicată în 1907, ai Societății vom găsi și Consiliile comunale ale orașelor: Cimpulung, Rădăuți, Sighet și Suceava și foarte mulți intelectuali români²⁸.

Activitatea Muzeului ţării, dirijată de comisia vieneză, este ilustrată prin efectuarea a numeroase restaurări de monumente istorice, perigeze, sondaje și săpături arheologice. Majoritatea acestor acțiuni vor fi consemnate în anuarul pe care-l va publica muzeul, ce va apărea neintrerupt din 1893 pînă în 1913. Revista, redactată în limba germană, sub numele de *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums*, cu un conținut variat (în paginile ei vor apărea: studii istorice, etnografice și arheologice), se va bucura de un binemeritat prestigiu, în paginile ei semnind cunoscutul arheolog P. Reinecke²⁹, J. Szombathy³⁰ și alții. Redactorul anuarului a fost, pînă în 1904, C. A. Romstorfer, perioadă în care și revista bucovineană publică numeroase note și articole arheologice. O prej-oasă rubrică este aceea de scurte comunicări ale Comisiei centrale, re-

27. *Idem*, VI, 1895, nr. 80.

28. H. Klauser și Ed. Fischer, *Sechzehnter Rechenschaftsbericht des Bukowiner Landes-Museum, Vereinsjahr 1907*, în *JBLM*, XV, 1907, p. 77—86.

29. P. Reinecke, *Skythische Altertümer in der Bukowina*, în *JBLM*, IV, 1896, p. 40—45.

30. J. Szombathy, *Prähistorische Rekognoscierungstour nach der Bukowina im Jahre 1893*, în *JBLM*, II, 1894, p. 11—21; *Idem, Zweite Rekognoscierungstour in der Bukowina*, în *Zeitschrift der Antropologischen Gesellschaft*, Wien, XXIV, 1894, p. 199—201 și în *JBLM*, III, 1895, p. 20—24 și IV, 1896, p. 131—135.

dactată de Romstorfer, unde se prezintă o adevarată cronică a descooperirilor arheologice din Bucovina, din jurul anului 1863 pînă în 1904.

Prințre cei mai însemnați cercetători din această perioadă, colaboratorii ai muzeului, trebuie să menționăm pe: dr. J. Pojek, H. Mittelmann, E. Klauser, E. Kozac, D. Isopescu, C. A. Romstorfer, R.F. Kaindl, Ed. Fischer și alții. În munca de cercetare arheologică, vor fi antrenați pe lîngă aceștia și mulți intelectuali români, cum este de exemplu cazul lui Iracie Porumbescu, care trimite un raport asupra unor fortificații cu val de pămînt, aflate în pădurile din jurul comunei Frătăuții Noi³¹ sau colaborarea arheologului amator D. Olinescu³², în acea vreme bibliotecar la Arhivele statului din București.

Este necesar să amintim recunoașterile arheologice efectuate de J. Szombathy în anii 1893 și 1894, care în punctele principale va efectua și sondaje, uneori de mari proporții. Szombathy se va opri, printre altele, în jurul Rădăuțului, în special la Horodnicul de Jos, unde găsește 57 de tumuli, din care cercetează numai patru. Apoi, îndrumat de la Suceava de S. Fl. Marian, notează existența unor movile la Dărmănești, Dânila, iar la Călinești - Cuparencu află că s-a descoperit o necropolă de incinerație, din care, probabil, nu se mai putea salva nimic. În 1894, Szombathy reia săpăturile la Horodnicul de Jos, apoi cercetează împrejurimile satelor Volovăț, Milișăuți, Satul Mare. În această cercetare de teren, Szombathy va fi ajutat de cărturari români și chiar, la unii din ei, va găsi interesante colecții arheologice. Datele culese cu această ocazie vor fi publicate în *Jahrbuch și în monografia Bucovinei*³³.

Pentru cercetările arheologice din Bucovina, o mare însemnatate a avut-o Carol A. Romstorfer. Arhitect ca pregătire, începe, la însărcinarea Comisiei centrale din Viena, să restaureze multe din monumentele noastre istorice, restaurări care, uneori, au îndepărtat monumentele de la caracterul lor original, dar le-au salvat de la distrugere. Săpăturile întreprinse de către Romstorfer la Cetatea Sucevei, între anii 1895—1904, au permis să se cunoască pentru prima dată ruinele acestui important monument medieval al Moldovei³⁴. Studiind monumentele medievale, Romstorfer va acorda, din ce în ce mai mult, atenție și descoperirilor arheologice privind istoria veche. El va publica, mai mult sub formă de

31. Cf. *Gazeta Bucovinei*, V, 1895, nr. 36.

32. D. Olinescu, *Gotisch-skytische Goldschmiedekunst in Daciens und Pannoniens*, în *JBLM*, XX—XXI, 1912—1913, p. 55—83. Partea a doua a acestei lucrări a rămas în manuscris și se păstrează fragmentar (lipsesc primele pagini) la muzeul din Suceava (nr. inv. 2440).

33. J. Szombathy, art. cit.; Idem, *Vorgeschichte*, în *Die österreichisch ungarsche Monarchie in Wort und Bild*, vol. XX, *Bukowina*, Wien, 1899, p. 49—56.

34. C.A. Romstorfer, *Cetatea Sucevă. Descrișă pe terenul propriilor cercetări făcute între 1895—1904*. Publicată în română cu o notiță istorică de Al. Lapedatu, București, 1913.

rapoarte, articole privitoare la existența movilelor din imprejurimile Sucevei, a descoperirilor preistorice sau numismaticce etc. Aceste noțiuni informative, prețioase mai ales prin faptul că obiectele descoperite astăzi sunt pierdute, imbogătesc cunoștințele noastre privitoare la harta arheologică a județului Suceava. Prin activitatea sa și mai ales prin articolele publicate, Romstorfer poate fi considerat ca cel mai de seamă arheolog din Bucovina pînă la primul război mondial și, totodată, ca un precursor al cercetărilor de arheologie medievală din Moldova.

Alături de activitatea lui Romstorfer, cea a istoricului Raimund F. Kaindl, autorul a numeroase studii privind Bucovina, prezintă aceeași valoare. Din analiza lucrărilor lui Kaindl, putem afirma că acesta este unul din cei mai reprezentativi cercetători ai istoriei Bucovinei pînă la primul război mondial. Cu toate scăderile lucrărilor acestuia, astăzi în bună parte depășite, ele sunt, totuși, importante pentru bogatul material documentar adunat cu pasiune și pricepere. Alături de studii istorice și etnografice, Kaindl a publicat și vreo 30 de articole privind descoperirile arheologice și numismaticce din Bucovina. El este autorul valoroasei lucrări *Geschichte der Bukowina*³⁵, o sinteză bazată pe documente scrise, cit și pe cele arheologice.

Un rod deosebit al activității arheologice din această perioadă l-a constituit și înființarea muzeului din Suceava. La inițiativa cărturarilor suceveni, în baza unui statut aprobat în 1899, ia ființă, în luna ianuarie a anului următor, *Societatea Muzeul*, cunoscută mai tîrziu sub numele *Muzeul orașanesc Suceava*, unul din cele mai vechi muzeze de istorie și arheologie din Moldova³⁶. Din lista celor 46 de membri fondatori, se pot cita cele mai cunoscute personalități ale Sucevei și Bucovinei din acea epocă: V. Bumbac, profesorii A. Daszkiewicz și St. Repta, folcloristul S. Fl. Marian, arhitectul și arheologul C. A. Romstorfer, istoricii W. Schmidt și Th. Stefanelli³⁷. Baza colecțiilor muzeului sucevean a fost constituită din bogatul material adunat în urma săpăturilor arheologice, efectuate de C. A. Romstorfer la Cetatea de Scaun. La acestea, s-au adăugat multe obiecte descoperite în oraș sau în imprejurimile lui, prin munca stăruitoare a custodilor muzeului, printre care trebuie să cităm pe J. Fleischer și A. v. Peyersfeld. Cu toate greutățile provenite din lipsa unui spațiu corespunzător și a finanțării, „Muzeul orașanesc Suceava” își va imbogăti colecțiile și se va face cunoscut printr-o oarecare activitate, la care, în decursul timpului au contribuit, în special J. Flei-

35. R.F. Kaindl, *Geschichte der Bukowina. Erster Abschnitt von den ältesten Zeiten bis zu den Anfängen des Fürstenthums Moldau (1342)*, ed. II, 1896.

36. Gr. Foit și colab., *Muzeul Sucevei, ghid pentru vizitatorii Muzeului regional Suceava*, Suceava, 1959, p. 5 și urm.

37. A. v. Peyersfeld, *Das städtische Museum in Suczawa*, în *JBLM*, XVII–XVIII, 1909–1910, p. 59–66.

scher, A. v. Peyersfeld, R. Gassauer, N. Turtureanu și alții. Dar, cu toate aceste strădanii, abia în zilele noastre, muzeul sucevean, sprijinit material și îndrumat în mod științific, se va dezvolta într-un ritm nebănuit de harnicii săi inițiatori.

Cu toate meritele deosebite ale activității „Muzeului țării”, acesta rămâne o instituție austriacă. Astfel, mereu se va încerca organizarea unei societăți istorice și a unui muzeu național românesc³⁸. *Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina*, în 1912, va da publicitatea, la îndemnul lui Th. Štefanelli, un apel către românii proprietari de documente și obiecte vechi ale artei naționale³⁹. Prin acest apel, se anunță că Societatea înființează o secțiune istorică împreună cu un muzeu național. Secțiunea va cuprinde, după cum se arată în apel, *toate documentele din țară privitoare la istoria și datinele poporului românesc din Bucovina, iar muzeul național obiectele antice și de artă, lucrări vechi și nouă ale industriei casnice din țară*. Deci, acestei secții a Societății trebuie să-i revină rolul unei arhive și al unui muzeu național de arheologie și etnografie. Din cîte cunoaștem, apelul a rămas fără nici un rezultat, apoi evenimentele tulburi din timpul primului război mondial au impiedicat traducerea lui în viață.

După primul război mondial, se remarcă arheologi și numismati, unii de prestigiu național, care, prin cercetările și lucrările lor, vor aduce importante contribuții la cunoașterea istoriei vechi a acestor locuri. În mod deosebit, merită să amintim cercetările efectuate de C. Ambrojevici și N. Moroșan, cit și săpăturile lui Em. Săhleanu în așezarea neolică de la Ilișești, studiile de arheologie și numismatică ale lui Th. Sauciuc-Săveanu și R. Gassauer.

Tot în această perioadă, trebuie menționată și activitatea neobositului profesor V. Ciurea, care, cu mari greutăți, înființează un muzeu la Fălticeni⁴⁰. Pe lîngă achiziționarea unui bogat material muzeistic, V. Ciurea se remarcă, în mod deosebit, prin cercetările de teren, ale căror rezultate sunt comunicate în reviste și broșuri⁴¹. Aceste cercetări cu toate că se limitează numai la periegheze și mici sondaje, au imbogățit harta arheologică a vechiului județ Baia cu numeroase stațiuni arheologice.

38. T. Balan, *Muzeul românesc pentru Bucovina*, în *Junimea literară*, VI, 1909, nr. 3—4, p. 79.

39. T.V. Štefanelli, *Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina*, în *Junimea literară*, IX, 1912, nr. 5, p. 95.

40. V. Ciurea, *Muzeul Fălticenilor — două decenii de muncă 1914—1934 — istoricul și activitatea lui, Fălticeni*, 1934.

41. V. Ciurea, *Preistoria...*, în *Natura*, 1931, nr. 6—8, p. 3 și urm.

Idem, *Aperçu des antiquités préhistoriques du département de Baia*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 46 și urm.

Un real progres în studierea trecutului îndepărtat al acestor ținuturi a fost făcut cu ocazia Congresului de arheologie și numismatică⁴², din 1935, la care s-au prezentat numeroase comunicări privind arheologia și numismatica Moldovei de nord. Dintre comunicări, trebuie citate cele ale lui I. Andrieșescu⁴³, C. Moisil⁴⁴, R. Gassauer⁴⁵, Em. Săhleanu⁴⁶.

Astăzi, revoluția culturală a cuprins într-un avint nemaiîntîlnit toate domeniile activității științifice din țara noastră. Prin reorganizarea Academiei, s-au creat premizele necesare atât valorificării moștenirii culturale a trecutului, cit și dezvoltării tuturor ramurilor științifice. În aceste condiții, cercetările arheologice au căpătat o ampioare nebănuitură și acest fapt s-a resimțit din plin și în județul Suceava.

In ultimele două decenii, cercetarea arheologică, în progres neconținut, desfășurată pe teritoriul județului Suceava a contribuit la cunoașterea multor probleme, rămase neclarificate, și, totodată, a adus date noi nu numai pentru istoria acestor meleaguri, ci pentru un spațiu mult mai larg.

Cercetările ample și de durată, coordonate de Academia R.S.R., s-au desfășurat sub multiple forme, una din acestea fiind și cercetările de suprafață. Acestea fiind efectuate cu un orizont larg, au îmbogățit și continuă să îmbogățească harta arheologică a județului cu numeroase puncte arheologice, din paleolitic pînă în epoca medievală, aşa cum a rezultat din recunoașterile arheologice pe văile rîurilor Șomuzul Mare și Șomuzul Mic⁴⁷.

Cercetarea arheologică contemporană nu se reduce numai la recunoașteri de suprafață sau mici sondaje, ci impune săpături metodice de mare ampioare. Printre cercetările efectuate pe teritoriul județului Suceava, care s-au remarcat prin rezultate deosebite, trebuie citate, în special, cele de la Dolhestii Mari, Siliștea-Scheii, Botoșana, Udești, Bafia și, bineînțeles, săntierul arheologic Suceava.

42. N. Grămadă, *Al treilea Congres de arheologie și numismatică*, în *Codrul Cosminului*, IX, 1935, p. 332—335.

43. I. Andrieșescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina*, în CNA, XII, 1936, p. 161—175.

44. C. Moisil, *Monetele dacilor nordici*, probabil nepublicată.

45. R. Gassauer, *Și în Suceava a înflorit odată nobila artă a ceramicei*, în CNA, XI, 1935, nr. 103—104.

46. Em. Săhleanu, *Săpăturile neolitice în Iliești, jud. Suceava*, 1935.

47. Dan Gh. Teodor și I. Ioniță, *Cercetări arheologice în Podișul Sucevei*, în *ArhMold.*, V, 1967, p. 309—325.

Săpăturile arheologice de la Dolheștii Mari au oferit, pentru prima dată, dovezi concluzante asupra prezenței, pe teritoriul Moldovei, a culturii amforelor sferice, cultură încadrată în perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului⁴⁸. Alături de acestea, descoperirile de la Siliștea-Scheii au permis să se cunoască importante aspecte din cultura materială a dacilor liberi din sec. II-III e.n.⁴⁹.

Contribuții importante la cunoașterea procesului de formare a limbii și poporului român au adus cercetările efectuate la Botoșana și Udești. Cu toate că rezultatele acestor cercetări sunt inedite, săpăturile continuindu-se în ritm susținut an de an, ele vor oferi o bogată imagine a culturii materiale a populației autohtone în perioada prefeudală pe teritoriul județului Suceava și vor aduce dovezi și date noi în problema etnogenezei poporului român.

Un punct nou în arheologia românească, în ultimele două decenii, îl constituie și abordarea unor probleme de arheologie medievală. Cercetările arheologice de la Baia, Siret, Putna, cit și săntierul de la Suceava, cel mai important săntier de săpături și cercetări în domeniul arheologiei medievale din țara noastră, au obținut rezultate de o deosebită însemnatate pentru întreaga perioadă a feudalismului moldovenesc.

Săpăturile de la Suceava, incepute în anul 1951, desfășurate atât în oraș, cit și la Cetatea de Scaun și în imprejurimi au putut stabili, cu suficientă precizie, fazele dezvoltării orașului medieval și, totodată, cele de construire a Cetății de Scaun. Cercetarea exhaustivă a Cetății de la Scheia, una din cele mai importante descoperiri referitoare la epoca de cristalizare statală a Moldovei⁵⁰, cercetările pe platoul de lîngă Cetatea de Scaun, numit „Cimpul șanțurilor” și din alte puncte din oraș au adus o lumină nouă asupra diverselor ramuri de activitate economică, culturală și politico-militară a societății medievale. Aceste cercetări au adunat un bogat și interesant material arheologic, care a permis și permite elaborarea unor temeinice studii⁵¹, care vor contribui, din plin, la elucidarea unor probleme majore ale istoriei Moldovei medievale și, prin aceasta și a unor probleme de importanță general românească.

MIRCEA IGNAT

48. M. Dinu, *Şantierul arheologic de la Dolheștii Mari*, în *Materiale*, VII, p. 124 și urm.; *Idem*, *Contribuții la problema culturii amforelor sferice pe teritoriul Moldovei*, în *ArhMold.*, I, 1961, p. 43—64.

49. Gr. Foiș, *Așezarea dacică de la Siliștea-Scheii*, în prezentul volum.

50. Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, *Monografie arheologică*, București, 1960.

51. M.D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963 (cu bibliografia recentă).

AUS DER GESCHICHTE DER ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN IM BEZIRKE SUCEAVA

ZUSAMMENFASSUNG

Im Aufsatz werden die ältesten archäologischen Hauptbeschäftigung die in dieser Zone der Moldau bekannt sind, vorgestellt, in dem man den Unternehmungsgeist und die Geschicklichkeit des Serether Museum — Vereins, des Rumänischen Archäologen Vereins, des Suczawaer und Falticzener Museums, hervorhebt, die durch deren Tätigkeit zur archäologischen Kenntnis des Bezirks Suczawa beigetragen haben.

Es haben sich besonders bemerkbar gemacht in dieser Hinsicht, leidenschaftliche Forscher wie: Josef Gutter, Dionisie Olinescu, C.A. Romstorfer, Vasile Clurea, Rudolf Gassauer und andere.

Neben alten Forschungen sind besonders bemerkenswert die umfangreichen Forschungen von längerer Dauer, von der Akademie der SRR geleitet, in den letzten 20 Jahren. Für besondere Resultate könnte man die archäologischen Forschungen von: Dolheștii Mari, Siliștea-Șcheii, Botoșana, Udești, Baia, Siret und selbstverständlich auch die aus Suczawa, zitieren.

LISTA PRESCURTĂRILOR

- ArhMold *Arheologia Moldovei*, Iași.
- BCMI *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, București, I (1908) —XXXVIII (1945).
- CNA *Cronica numismatică și arheologică*, I (1920) și urm.
- Dacia *Dacia, recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, București, I (1924)—XII (1947); N.S. I (1957) și urm.
- JBLM *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museum*, Czernowitz, I—XIII, 1893—1913.
- MAGW *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft*, Wien.
- Materiale *Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R.*, București, vol. I (1955); *Materiale și cercetări arheologice*, vol. II—VIII (1956—1962).
- MKHD *Mitteilungen der k.k. Zentralkommission für Kunst—und historische Denkmale*, Wien.
- SCIV *Studii și cercetări de istorie veche*, București.

15 lei